

Štefan ŠAK

Evanjeliová rodina -
terapia súčasnej spoločnosti

PREŠOVSKÁ UNIVERZITA V PREŠOVE
PRAVOSLÁVNÁ BOHOSLOVECKÁ FAKULTA

doc. ThDr. Štefan ŠAK, PhD.

**Evanjeliová rodina - terapia súčasnej
spoločnosti**

Gorlice 2021

Názov: Evanjeliová rodina - terapia súčasnej spoločnosti

Autor: doc. ThDr. Štefan Šak, PhD.

Recenzenti: prof. ThDr. Štefan Pružinský, PhD.
prof. ThDr. Milan Gerka, CSc.

Technický redaktor: ThDr. Ján Pilko, PhD.

Vydavateľstvo: Diecezjalny Ośrodek Kultury prawosławnej "ELPIS" w Gorlicach

ISBN 978-83-63055-62-2

Obsah

Obsah	4
Úvod	6
RODINA A SPOLOČNOSŤ	8
Duchovná intenzita rodiny v spoločnosti	9
Sekularizácia kresťanskej rodiny	10
Duchovná kríza rodiny	12
Evanjeliová rodina	14
Súčasná, moderná „evanjeliová“ rodina.....	18
Obraz zdravej evanjeliovej rodiny.....	21
Choroba súčasnej rodiny.....	24
Absolutizácia v rodine.....	25
Zdravá rodina	27
Prvky sekulárnej rodiny	29
Výchova detí v rodine	29
Božie pravidlá vo výchove detí.....	33
Prvok mučeníctva v rodine.....	35
OBRAZ MANŽELSTVA V STAROM ZÁKONE	36
Spoločenská prirodzenosť človeka	38
Obraz jednoty ľudskej prirodzenosti človeka.....	42
Prirodzené pokračovanie ľudského rodu.....	43
Dôsledky pádu prarodičov v kontexte manželstva	44

Fenomén monogamie a polygamie	52
Duchovnosť manželstva v Starom Zákone	55
Sobáš - rodinná udalosť.....	58
Analýza židovského sobáša v súčasnosti	66
Manželstvo - Božia ustanovizeň	69
Manželstvo tajomstvo lásky muža a ženy	72
Manželstvo s pohľadu tajomstva domácej Cirkvi.....	78
Manželstvo, tajomstvo spojenia muža a ženy.....	81
Posvätná jednota manželov	84
Pád človeka a jeho dôsledky v manželskom spolužití	86
Manželstvo v kontexte askézy	90
POUŽITÁ LITURATÚRA:	93
REGISTER	107

Úvod

Súčasná spoločnosť sa zmieta v množstve problémov, kríz, ako aj otázok, ktoré často nie sú zodpovedané, ktoré letia vzduchom ako padajúce meteority a všetci s obavami čakáme, kedy a kde spadnú a akú škodu narobia.

Žiaľ, všetko, čo sa udeje v spoločnosti, má dopad v prvom rade na rodinu, ktorá tvorí základ spoločnosti a ktorá v neposlednom rade musí nielen hľadať odpovede na množstvo otázok, ale aj riešenia množstva problémov každodenného života, ktorým musí rodina čeliť. To, nakoľko to jednotlivé rodiny zvládajú, bez rozdielu vierovyznania, vidíme všetci vo svojom okolí, alebo lepšie povedané, vo svojej rodine, do ktorej patríme. Avšak niečo nám napovedajú aj čísla štatistických úradov na celoštátnej, ale aj na celosvetovej úrovni a je len na nás, ako sa postavíme zoči voči tejto dnešnej realite.

V otázke svätej tajiny manželstva je potrebné, aby sme načreli do bohatej pokladnice pravoslávnej tradície, ktorá v sebe obsahuje praktickú skúsenosť mnohých generácií verných kresťanov, svätých našej Cirkvi. Teologický pohľad na manželstvo teda nemôže byť ochudobnený o pragmatickosť manželstva v reálnom každodennom živote, pretože aj keby sme predkladali akýkoľvek vysoký a hlboký teologický názor, upadneme do herézy scholastiky. Ako hovoria svätí otcovia Cirkvi, každé slovo, ktoré nesprevádzajú skutky, je márne a nepodstatné, čím deklaruje svoju zhodu s tradíciou Cirkvi.

Nezabúdajme, že v tradícii Cirkvi nám mnohí otcovia vo svojich dielach zanechali veľmi múdre postrehy z manželského života, o čom sa neskôr presvedčíme, a to aj napriek tomu, že neboli ženatí a teda nemali priamu skúsenosť manželského spoluzitia, ale v ich dielach vidíme ojedinelú pastoračnú citlivosť,

ktorá bola výsledkom prirodzene čistej lásky k človeku a predovšetkým k tomu, za ktorého pociťovali osobitú zodpovednosť ako pastieri ustanovení v Cirkvi, aby viedli ľudí k Nebeskému Otcovi.

Úlohou tejto monografie je zasvätiť čitateľov do tajov pravoslávnej vierouky. Jej cieľom je priblížiť širokej verejnosti úvod do mystéria a svätosti tejto svätej tajiny manželstva. Bohatstvom tejto práce je množstvo objasnení, ktoré majú svoj pôvod v patristickej literatúre svätých otcov Pravoslávnej cirkvi, ako aj v biblických a bohoslužobných textoch, ktoré tvoria bohatú truhlicu poznania tradície Cirkvi.

Sme presvedčení, že toto vzácné dielo sa pre mnohých čitateľov stane neoceniteľným pomocníkom a radcom nielen slobodným, ktorí sa pripravujú na vstup do manželstva, teda na vstup do nového života s Bohom, ale aj zosobášeným, ktorí už spoločne kráčajú do Božieho kráľovstva.

RODINA A SPOLOČNOSŤ

Rodina je jednoznačne vnímaná ako základ tak pre rozvoj osobnosti, ako aj pre rozvoj spoločnosti. Keď jednotlivci i celkove spoločnosť v určitých obdobiach prechádzajú krízou, je tomu tak len preto, lebo existuje kríza, ktorou prechádza aj rodina. Tento problém sa teda v konečnom dôsledku lokalizuje do fenoménu s názvom „rodina“.¹

Všetci veľmi citeľne vnímame, koľko je dnes spoločenského chaosu, rozruchu a celkove pobúrenia. V tomto bode je nevyhnutné zamyslieť sa nad tým, kde sa nachádza príčina tohto vyššie spomenutého problému. Možno že to bude znieť veľmi zvláštne, ale sme presvedčení, že koreňom tohto problému je práve rodina, respektíve stav, v akom sa dnešná rodina nachádza. A práve tomuto fenoménu je potrebné veľmi intenzívne sa venovať v celom rozsahu a vo všetkej vážnosti i úcte.²

Spoločenský chaos, zmätok a celkové rozhorčenie, nervozita, obavy, zlosť, či brutalita, to všetko postupne ovplyvňuje rodinu a takto ovplyvnená rodina pod tlakom spoločenských zmien, ktorých sme svedkami a o ktorých nás neustále informujú masmédiá, následne ovplyvňuje ešte viac a viac celé spoločenské dianie, v ktorom, v konečnom dôsledku, spejeme od zlého k ešte horšiemu, čoho sme dnes svedkami v priamom prenose. Vývoj tohto žalostného problému teda ide od rodiny k spoločnosti, a potom od spoločnosti k rodine.

¹ EUDOKIMOV, P.: Ἔρως και Γάμος, preklad Αρχιμ. Σεραφεΐμ Β. Ὁρφανοῦ, Αθῆναι 1967, s. 29.

² ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: Ομιλ. VIII εἰς Παυλαίους, In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 60, 465.

Aby sme však boli viac konkrétni a pragmatickí, aj na pôde Cirkvi, v prostredí kresťanských rodín, duchovenstva nevynímajúc, kráčame v tom istom duchu. Mnohokrát na cirkevnej pôde počujeme a zároveň hovoríme i konštatujeme, že nemáme dostatok duchovenstva, a to nielen čo sa týka ich počtu, ale predovšetkým ich kvality. Tu je opätovne nevyhnutné položiť si, hoci aj nepríjemnú otázku, že kde sa nachádza príčina alebo jadro tohto nepríjemného, ale už veľmi viditeľného problému, ktorý už nemôžeme mlčky a do nekonečna obchádzať? Odpovedáme jednoznačne – v rodine. Práve v rodine sa totiž nachádza celý základ i genéza tohto problému.³

Duchovná intenzita rodiny v spoločnosti

Rodina so zníženou intenzitou duchovného života privádza na svet deti, teda novú generáciu členov Cirkvi, čiže aj budúcich adeptov na duchovenskú službu v Cirkvi, ale taktiež so zníženou intenzitou duchovného života, teda zníženou schopnosťou pre život v Cirkvi a pre Cirkev. A je pochopiteľné, že duchovní, ktorí pochádzajú z takýchto rodín so zníženou intenzitou duchovného života nedbajú, ako by bolo potrebné, o zvyšovanie duchovnej úrovne života kresťanskej rodiny. A z toho dôvodu sa takáto kresťanská rodina naďalej postupne prepadáva na ešte nižšiu úroveň a privádza do Cirkvi nových členov s ešte nižšou intenzitou duchovného života.

³ Ochladnutie lásky v rodine, teda manželstve vedie k rozvoju samofúbsosti, ktorá v konečnom dôsledku rozdeľuje a ničí rodinné spoložitie. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: Ομιλ. ΙΧ εἰς Ἐφεσίους, In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 62, 73.

Keďže duchovný stav každého jednotlivca sa prirodzeným spôsobom odráža aj na stave Cirkvi, môžeme opäť povedať, že ideme od zlého k ešte horšiemu. Nakoľko apoštol Pavel dokonale poznal tento problém, napísal: „A preto keď trpí jeden úd, spolu s ním trpia všetky údy. Keď sa jednému údu dostáva oslavy, radujú sa s ním všetky údy“⁴. V týchto slovách apoštola národov vidíme ako poukazuje na jeden zo základných princípov života, cirkevného spoločenstva, teda Cirkvi, na ktorý sa nikdy nesmie zabúdať, predovšetkým v pastoračnej činnosti duchovných.

Na úvod je nevyhnutné spomenúť, že príčina vedúca k dobrému alebo k zlému, tak v spoločnosti ako aj v Cirkvi, sa vždy nachádza v rodine, pretože je základnou zložkou rozvoja osoby, jednotlivca i spoločnosti ako celku.⁵

Sekularizácia kresťanskej rodiny

Náš národ žijúci v Slovenskej republike je vo svojej väčšine kresťanský a preto sa môžeme domnievať, že aj rodiny žijúce na území našej krajiny sú taktiež z veľkej časti kresťanské. Ale ako máme možnosť všetci pozorovať, najmä v posledných rokoch, tento náš kresťanský národ sa neustále odkresťančuje a stáva sa postupne národom svetským, sekularizovaným. Toto je fakt, teda zvláštny fenomén, ktorým všetci žijeme a všetci ho v našom živote môžeme pozorovať. Napríklad pozorujeme, že naše deti nechcú žiť kresťanským spôsobom života, teda podľa evanjeliových princípov a rodičia takmer bezradne beďákajú, horekujú a pýtajú

⁴ 1Kor 12, 26

⁵ Ak je znížená úroveň vzájomnej úcty manželov v rodine, tak v takom prípade obetovanie svojho ega sa zdá byť neúnosná a nemožná. ΦΑΡΟΣ, Φ., ΚΟΦΙΝΑΣ, Σ.: Γάμος. Výd. Ακρίτας. Αθήναι 1992, s. 113.

sa: Keď naše deti takto žijú a takto sa správajú, ako sa budú správať ich deti?

Tu vidíme, ako sa náš kresťanský národ z rôznych príčin zrieka kresťanského spôsobu života, každodenne a neustále, a k tomu ešte takou veľkou rýchlosťou, že si to niektorí ani nestihajú uvedomovať. A v dôsledku toho kresťanské rodiny nemôžu ostať bez vplyvu, tlaku tohto fenoménu – sekularizácie.

Ale je možné, že si niektorí kresťania povedia, že predsa len majú ešte nejakú nádej. Táto nádej spočíva v kresťanských rodinách, ktorých členovia sú kresťanský činní, chodia na kresťanské stretnutia, besedy, štúdium Svätého Písma (napr. biblické hodiny, katechizáciu), chodia do chrámu, prijímajú sväté tajiny, predovšetkým Telo a Krv Christovu, svedčia sa atď. Môžeme teda povedať, že život týchto ľudí, čo takto žijú, má určitý kresťanský rozmer a je pochopiteľné, že takýto ľudia by mohli trochu pomôcť napraviť napredovanie kresťanského života k lepšiemu v duchu vyššie spomenutej apoštolskej zásady. Vždy, keď stúpa počet aktívnych kresťanov v cirkevnej obci, stúpa úroveň duchovnej zrelosti obce a úroveň jej duchovného zdravia. Ako až môže klesnúť táto úroveň cirkevného spoločenstva, ideálnym spôsobom zobrazuje kniha Pastier, ktorej autorom je jeden z prorokov Rímskej cirkvi. Mal by si ju preštudovať každý duchovný, lebo ona mu ukáže cestu i spôsob, ako sa vyhnúť duchovnej pasivite, ktorá sa prenáša aj na veriaci ľud, ale aj to, ako sa z krízy dostať a ako ju prekonať.⁶

Tu by sme chceli trochu upriamiť pozornosť na to, či kresťanský žijúca rodina, ako ju všetci poznáme, a akú ju všetci máme, je skutočnosťou, alebo takáto rodina je skôr niečo, čo len hľadáme a po čom túžime? Bojíme sa, že takáto kresťanská rodina nie je

⁶ Ο ΠΟΙΜΗΝ ΤΟΥ ΕΡΜΑ: Αποστολικοί Πατέρες Άπαντα τα Έργα 4, Έλληνες Πατέρες της Εκκλησίας 119, Το Βυζάντιον, Θεσσαλονίκη 1994.

samozrejmovou skutočnosťou, a že dnešná kresťanská rodina nie je naozaj kresťanská

Toto pochopíme, keď si o tom trochu konkrétnejšie povieme a porovnáme dnešnú kresťanskú rodinu s kresťanskými rodinami z Evanjelia ako prototypmi.

Z uvedených skutočností teda vyplýva, že tieto otázky sú veľmi vážne, pretože dnešná rodina, praktizujúca kresťanstvo, je príliš otvorená a dostupná pre svetské vplyvy a prechádza veľkou vnútornou a duchovnou krízou. Veď ľudia, ktorí hovoria o svojich deťoch, o sebe samých, o svojom manželovi, o svojej žene, sami hovoria o tejto kríze. A tak si možno i nechtiac všímame a uvedomujeme, že kresťanská rodina prechádza veľkou krízou, pretože jednoducho prijíma vplyvy tohto sveta. A vďaka tomu pozorujeme aj to, že práve na tomto druhu kresťanskej rodiny visí len akýsi tenký povlak kresťanstva a chýba jej hĺbka kresťanského života v duchu evanjeliového odkazu Zmŕtvychvstaleho Christa.

Duchovná kríza rodiny

Pýtame sa: Čo je potrebné urobiť, aby táto duchovná kríza bola zažehnaná? Je potrebné a nevyhnutné, aby sa kresťanské rodiny nanovo zahľadeli do svojho evanjeliového prototypu, vzoru a taktiež do obsahu požehnania, ktoré Cirkev udeľuje vo svätej tajine manželstva. Je to vec, ktorá sa musí udiať nielen jedenkrát, ale je potrebné, aby sa to dialo každý deň a neustále, teda bez prestania.

V trinástu nedeľu po Zostúpení Svätého Ducha na apoštolov v Jeruzaleme Cirkev číta nádherné a veľmi poučné slová z prvého listu ap. Pavla korintským kresťanom (v poslednej 16. kapitole), v

ktorom nám predstavuje kresťanskú rodinu a aká sa pokladá za prototyp evanjeliovej rodiny.⁷

Tak, ako každý biblický text, aj tento musíme podrobiť štúdiu, aby sme získali aktuálne prvky pre porovnanie stavu súčasnej rodiny. Podobne aj patristická literatúra, ktorá objasňuje Sväté Písmo, nám pomôže, aby sme spoznali správnu pôvodnú kresťanskú rodinu.

Apoštol Pavel napísal korintským kresťanom: „Prosím Vás však, bratia, znáte domácnosť Štefanovu, že je z prvých v Acháji a dali sa do služby svätých. Budte aj vy poddaní takýmto aj každému, kto spolupracuje a ustáva sa. Teším sa, že prišli Štefan, Fortunatos a Achaikos, lebo nahradili mi vašu neprítomnosť. Veď potešili ducha môjho i vášho. Nuž, vážte si takýchto!“⁸.

Teraz sa pokúsime objasniť tieto slová. Apoštol Pavel povedal v podstate toto: Bratia, chcem vás ešte o niečo poprosiť: poznáte rodinu Štefanovu. On bol ako prvý plod - ovocie nášho kázania v Acháji.⁹ Takými sa stali aj príslušníci jeho rodiny, ktorí zasvätili samých seba na službu v spoločenstve svätých, čiže kresťanov. Preto nasledujte takýchto ľudí ako aj každého, kto pracuje a namáha sa v službe pre Cirkev. Som veľmi potešený z prítomnosti Štefanovej, Fortunatovej a Achájovej, pretože oni vyplnili prázdnotu vašej neprítomnosti. Odpočinula mi pri nich moja duša, ako aj vaša duša. Takýchto ľudí si vážte.¹⁰

⁷ 1Kor 16, 13-24.

⁸ 1Kor 16, 15-18.

⁹ Výraz „prvý z Acháje, ktorí uverili“ v porovnaní s (Rm 16, 5) je považovaný za odkaz na Aténsky pôvod (Sk 17, 34), alebo to skôr môže znamenať, že šlo o prvú kresťanskú rodinu v provincii, ktorej členovia patrili k pilierom miestnej Cirkvi. DUGLAS, J. D.: *Nový biblický slovník*. Praha 1996, s. 1015.

¹⁰ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ: *Εις την Α΄ προς Κορινθίους επιστολήν*. In. Ερμηνεία εις τας ΙΑ΄ Επιστολάς του Αποστόλου Παύλου, τ. Α΄, Vyd. Ορθόδοξος Κυψέλη, Θεσσαλονίκη, 1989, s. 691-695.

Vyzerá to tak, že Fortunatos bol synom Štefana a Achaikos bol sluhom v rodine Štefana, lebo otroci mali veľa krát svoje meno podľa názvu krajiny odkiaľ pochádzali. Pochádzal teda z Acháje. Vyzerá to tak, že Štefanova rodina predstavovala Cirkev v Korinte.¹¹ Jej príslušníci navštívili Pavla, ktorý bol v tom čase v Efeze. Išlo o kresťanskú rodinu, t.j. o celý dom, spolu so služobníctvom. Na základe údajov, ktoré nám apoštol Pavel poskytuje a v zápale, s akým hovorí o dome a Štefanovej rodine, máme príležitosť vidieť jednu vzorovú duchovnú kresťanskú rodinu, ako ju sformovalo charizmatické kázanie apoštola Pavla a samozrejme blahodať Svätého Ducha.

Jedno takéto stručné priblíženie rodiny Štefanovej nám ponúka veľmi veľa údajov. Teda položme si otázku: čo také pozoruhodné charakteristické predstavuje Štefanova rodina?

Evanjeliová rodina

Z dvoch pochvál apoštola Pavla usudzujeme, že:

- celá táto rodina mala spoločnú vieru a ako prvá sa nebála túto vieru prijať, preto apoštol napísal, že „je z prvých v Acháji“,
- že sa dali do služby svätých, čiže kresťanov, členov Cirkvi v Korinte.

V čase Rímskej ríše bolo Grécko rozdelené na dve časti (provincie), na Macedóniu, s hlavným mestom Tessaloniki, a na Achaju, ktorá v sebe zahrňovala Peloponéz a všetky ostrovy, s hlavným mestom Korint. Keď sa teda apoštol Pavel zmieňuje o tom, že Štefanov dom, jeho rodina, „je z prvých v Acháji“, chcel tým povedať, že na začiatku bol kresťanom v Aténach Dionýz

¹¹ Ako nám sám apoštol Pavol svedčí vo svojom liste korintským kresťanom, že on sám pokrstil všetkým v dome Štefana. 1Kor 1, 16. ΝΙΚΟΛΑΗΜΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΠΕΙΤΟΥ: *Εις την Α' προς Κορινθίους επιστολην*. cit. dielo, s. 375.

Areopagita a Tamara, ktorí uverili v Christa, ale títo neuverili s celou ich rodinou, t.j. ich domácnosť, ale uverili iba oni dvaja. Z toho ďalej vyplýva, že Štefanova rodina bola prvou rodinou, ktorá uverila kázaniu svätého apoštola Pavla a vzápätí sa pokrstili všetci členovia Štefanovho domu. Na inom mieste, keď apoštol Pavel sa zmieňuje o krste, hovorí : „...nikoho som nekrstil okrem Krispa a Gaja, len ich som krstil, ale nie ich domy“¹², čiže rodiny a pokračuje: „aby ste nepovedali, že ste v moje meno boli pokrstení. Ba pokrstil som aj Štefanovu domácnosť.“¹³ Tu pripomína, že pokrstil celý jeho dom, t.j. všetkých, čo v ňom žili. Nikoho iného nekrstil. Hovorí, že nevie, aby nejaký iný dom pokrstil, lebo ako dodáva, Christos ho neposlal krstiť, ale zvestovať Evanjelium.

Čo je na týchto údajoch pozoruhodné? Predovšetkým to, že členovia Štefanovej rodiny preukázali úslužnosť a ochotu v Christovej viere, ktorá bola činná a aktívna až po krajné možnosti. Všetkých členov rodiny i samých seba dali do služby svätých, kresťanov Cirkvi v Korinte. Apoštol Pavel sa skutočne potešil, keď v Efeze videl Štefana, Fortunata a Achaika, tváre tých, ktorých Cirkev v Korinte poslala k nemu ako svojich predstaviteľov. A čo tu apoštol Pavel hovorí? „Lebo nahradili mi vašu neprítomnosť“. Nemohli ste prísť do Efezu, ktorý je v Malej Ázii, vy, tak ste vyslali ich¹⁴.

Teraz si dobre vypočujme to, čo hovorí ďalej „Veď potešili môjho ducha“. Členovia Štefanovej rodiny boli totiž ľudia v plnosti zasvätení do služby Cirkvi. Ale to isté potešenie, ktoré pociťoval apoštol Pavel, pociťovali aj kresťania v Korinte pri týchto

¹² 1Kor 1, 14.

¹³ 1Kor 1, 16.

¹⁴ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΠΕΙΤΟΥ: *Εις την Α΄ προς Κορίνθιους επιστολήν*. cit.dielo, s. 695.

úslužných a ochotných členoch Štefanovej rodiny.¹⁵ A tu si vieme predstaviť aj to, aká situácia by bola v Korintskej cirkvi vtedy, keby táto Cirkev nemala takýchto obetavých členov? Z dejín Cirkvi poznáme mená mnohých miestnych Cirkví, ktoré dnes už neexistujú. Prečo tieto Cirkvi zanikli? Jedine preto, že ich duchovná úroveň klesla na najnižšiu možnú úroveň a neboli schopní zastať a obhájiť svoje miesto a svoju existenciu. A treba sa zamyslieť aj nad tým, prečo bola aj naša Cirkev umlčaná na celých tristo rokov? V iných oblastiach Slovenska je to viac ako tisíc rokov. Keď sa zopakuje duchovný úpadok, môže sa zopakovať aj nové odmlčanie sa Cirkvi na dlhú dobu, alebo i navždy.

Apoštol Pavel napísal: „Veď potešili ducha môjho i vášho“. Vieme veľmi dobre, že keď cítime, že máme nejakých ľudí, ktorí nás nezradia a nesklamú, ktorí sú nám oddaní a svoju prácu-službu vykonávajú správne a poctivo, či nás snáď nepotešia? Napríklad, jeden vedúci, ktorý má svojho podriadeného a ten si poctivo robí svoju prácu, či sa ten vedúci nepoteší a neoddychne? Keď rodičia majú deti, ktoré dobre vykonávajú svoje povinnosti a stoja pevne na Božej ceste, či sa tí rodičia nepotešia a neoddychnu? A práve o tom rozpráva apoštol Pavel v liste korinským kresťanom, keď tvrdí, že príslušníci Štefanovej rodiny potešili nielen jeho, ale potešili aj ostatných členov Korintskej cirkvi. A keďže boli také významní, preto ich apoštol Pavel odporúča korinským kresťanom: „Nuž, vážte si takýchto“, majte ich v úcte, uznávajte ich. Toto je ďalšia ekleziálna zásada terapie spoločnosti, ktorá upevňuje pokoj, porozumenie a prostredníctvom toho aj

¹⁵ Práve Štefanová rodina sa starala a posluhovala ľuďom v Korinte, ktorí trpeli núdzou, chudobou, ktorí nemali veci potrebné na prežitie. Čo je potrebné zdôrazniť je to, že sa do tejto služby vkladali dobrovoľne a ochotne z lásky ku vzkriesenému Christovi, ktorý bol pre nich nevyčerateľným zdrojom odkiaľ čerpali silu do tejto služby. ΝΙΚΟΛΗΜΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΠΕΙΤΟΥ: *Εις την Α' προς Κορινθίους επιστολην*. cit. dielo, s. 694.

jednotu miestnej Cirkvi. Tu by bolo veľmi dobré a potrebné zamyslieť sa nad tým, či sa riadime touto dôležitou zásadou, či upevňujeme jednotu našej Cirkvi a či si naozaj vážime tých, čo obetavo pracujú pre celok Cirkvi, ale aj spoločnosti.

Synaxarij našej jednej, svätej, katolíckej a apoštolskej Cirkvi, v ktorom si 15. júna uctieваме členov Štefanovej rodiny, hovorí: „Svätý apoštol Štefan skončil svoj život v pokoji, svätý apoštol Fortunátos, jeho syn, skončil svoj život mučenícky, zahynul mečom, svätý apoštol Achaikos skončil svoj život o hlade a smäde“¹⁶.

Citovaný text svedčí, že Štefan skončil svoj život pokojne a ďalší dvaja mučenícky. Keby apoštol Pavel bol v tom čase nažive, iste by bol doplnil vzácne vlastnosti týchto vyznávačov, ale keďže medzi živými už nebol, povedala to za neho Cirkev, ktorá ich nazvala vyznávačmi-mučeníkmi. Je to črta, ktorá dokresľuje charakteristiku Štefanovej kresťanskej rodiny. Takou v budúcnosti bola napr. rodina sv. Bazila Veľkého.

Priblížili sme si takto vzorovú kresťanskú rodinu so všetkými evanjeliovými prvkami. A je tomu tak preto, aby táto rodina slúžila ako vzor hodný nasledovania a napodobňovania pre všetky ďalšie storočia a pre všetky budúce kresťanské rodiny.

¹⁶ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΣΙΜΟΝΟΠΕΤΡΙΤΟΥ: *ΝΕΟΣ ΣΥΝΑΞΑΡΙΣΤΗΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ*. Τόμος Δέκατος, Ιούνιος, Vyd. ΙΝΔΙΚΤΟΣ, Αθήναι 2008, s. 179.

Súčasná, moderná „evanjeliová“ rodina

Teraz sa všetci spolu pozrime, ako sa nám dnes predstavuje a vykresľuje takzvaná súčasná, moderná, šťastná kresťanská rodina. Dávajme všetci dobrý pozor, ako sa dnes načrtáva obraz takejto šťastnej rodinky:

- pravidelná účasť na bohoslužbách v chráme: obyčajne nie všetci členovia rodiny sú prítomní na liturgii a ostatných bohoslužbách (tzv. moderný prvok individuálnej spásy),

- aktívna účasť na Eucharistii: niekedy niekto, väčšinou dieťa pristúpi ku spovedi a pravidelne prijíma, alebo len sporadicky, taktiež aj rodičia, ktorí žijú v určitom neporiadku, neusporiadanom duchovnom živote, kedy ich duchovný im nedovolí účasť na Eucharistii pre neochotu mať deti, pre zhon po bohatstve, pre spoločenskú kariéru a úspech a pod.

Takéto rodiny považujú za vážny úspech pre svoje deti to, ak im dali povrchnú kresťanskú výchovu, ďalej vzdelanie – diplomy, tituly, štúdium cudzích jazykov, hudobné vzdelanie, spoločenské postavenie, postavenie v zamestnaní, ktoré sa snažia stoj čo stoj zabezpečiť a nakoniec zaistiť svadbu. Ak všetky tieto veci táto rodinka dosiahne, vtedy je považovaná za šťastnú a z pozemského hľadiska za takzvanú kresťanskú rodinu.

Ludia v týchto rodinách túžia zväčša po spoločenskom uznaní a dobrej reklame svojho mena. Sú veľmi smutní a zarmútení, ak sa dozvedia o sebe niečo zlé, alebo sa dostanú do rečí. A tak bez toho, aby to skutočne chápali, stotožňujú veľmi často túto šťastnú a úspešnú kresťanskú rodinu so svetskou šťastnou a úspešnou rodinou, teda aspoň v týchto vyššie spomenutých prvkoch. V konečnom dôsledku ide o analýzu, alebo preanalýzovanie rodiny posväteného, sekularizovaného kresťanstva. A toto posvätené kresťanstvo je to, ktoré sa navonok javí ako kresťanské svedectvo a vo vnútri má úplne svetské zmýšľanie i morálku.

Čo je teda to posvetštené kresťanstvo v súčasnej kresťanskej rodine? Je to v úvodzovkách „svet“ oblečený do kresťanského odevu. Spomíname si na jeden príbeh, ktorý hovorí o oslíkovi a levovi. Keď sa jeden somárnik chcel vytiahnuť pred ostatnými somárnikmi, našiel raz kožu z leva. Obliekol si ju a ukázal sa medzi somárnikmi, ktorí sa pochopiteľne veľmi preľakli, keď uvideli leva, ale niektorý somárnik spomedzi nich si všimol, že spod levovej kože trčia dva veľké somárske uši a skríkol: Aha, to je náš priateľ somárnik.

V skutočnosti toto je obraz súčasnej kresťanskej rodiny, ktorá má síce oblečenú leviu odvahu kresťanského života, ale v jej vnútri sa nachádza terajší vonkajší svet. Toto posvetštené kresťanstvo je síce dobré situované a sporiadané kresťanstvo, ktoré na jednej strane pozerá na nebo, ale svoje srdce i svoju istotu má tu na zemi. Skúsme sa dnes dobre poobzerať okolo seba, aby sme lepšie videli, koľké kresťanské rodiny sú znepokojené a zdesené pri predstave očakávaného príchodu, či objavenia sa Antichrista a hneď si budeme môcť urobiť jasnejšiu predstavu o tom, o čom sme celý čas hovorili. Sami uvidíme, že ide o čistý a jasný sekularizmus (z latinského saeculum = vek, saecularis = časný, svetský). Čiže ide o kresťanov, ktorí žijú v tomto čase a pre tento čas - „nynišnij vik“. A keby aj získali večný život, nebolo by to zlé, ale prečo by mali stratiť tento život tu na zemi?

Kresťania tejto kategórie sú tí, ktorí neskôr, po určitých svedectvách a prejavoch spojených s príchodom Antichrista, alebo jeho predchodcov, sa mu poklonia, príjmu ho a budú ho uctievať. Nezabúdajme na to, lebo toto je totiž veľká tragédia. Môžeme smelo povedať, že toto je najtragickejšie miesto v knihe Zjavenia. Tragédiou totiž nie je to, že príde Antichrist, ale tragédiou je, že ho títo ľudia príjmu a že sa mu poklonia a budú ho uctievať.

Chceme to vidieť ešte inak? Totiž, samotné Sväté Písmo to odhaľuje a píše o tom. V prvom rade je potrebné podotknúť, že duch tejto témy, o ktorej Vám hovoríme, pozorujeme v celom Starom i Novom Zákone. Či nehovorí napríklad prorok Daniel: „A vzrástol až po knieža nebies a zvrhol niektorých z vojska a z hviezd a pošliapal ich“¹⁷. Na toto sa rozpamätajme. A hovorí sa o tom už dlhý čas. Ale tu si pripomenieme ešte niečo iné, čo hovorí kniha Zjavenia: „Vstaň a zmeraj Boží chrám i oltár i modliacich sa v ňom. Vnútorne nádvorie chrámu však vynechaj, nemeraj ho, lebo bolo dané pohanom, ktorí budú plieniť sväté mesto štyridsaťdva mesiacov“¹⁸.

Tu treba povedať, že keď anjel hovorí apoštolovi Jánovi, aby vstal a zmeral Šalamúnov chrám v Jeruzaleme, ktorý bol už v tom čase zbúraný a neexistoval, poukázal naň ako na symbol. Teda, keď hovorí, aby zmeral chrám i oltár, mal na mysli malú časť celkového chrámu, to jest obetisťe a nie široké nádvorie, ktoré bolo v Šalamúnovom chráme. Široké nádvorie chrámu nemal merať, lebo spolu s celým Jeruzalemom budú dané napospas pohanom, Antichristovi, aby tu vládol a plienil 42 mesiacov, to jest 3,5 roka. Je to doba jeho vlády.

U všetkých svätých otcov nachádzame, že toto mesto je symbolom Cirkvi. Jeruzalem je vždy symbol Cirkvi. Pýtame sa, čo to znamená? Len toľko, že cirkevní ľudia, klerici a laici budú vydaní Antichristovi a pohanom na milosť a nemilosť, aby nad nimi vládli. Čo dodať, je to otrasné alebo nie? A aby sme spoznali ducha Svätého Písma a jeho jednotu, počúvajme, čo hovorí apoštol Pavel: „len ostatky!, to jest nemnohí budú spasení, píše apoštol Pavel liste k Rimanom“¹⁹. Spomína proroka Eliáša, ktorému Boh

¹⁷ Dn 8, 10.

¹⁸ Zj 11, 1-2.

¹⁹ Rm 11, 4-5.

povedal: „Ponechal som si 7000 mužov, ktorí nesklonili kolena pred Baálom“, a ďalej pokračuje: „Tak teda aj v terajšom čase zostali ostatky podľa vyvolenia z milosti“. Kedy to je v tom „terajšom čase“? To je vtedy i teraz a samozrejme v každom čase. „Podľa vyvolenia z milosti“, teda len hŕstka ľudí, nemnohí.²⁰

Rozumieme teda tomu, že jedna sekularizovaná, svetská kresťanská rodina dôjde až do toho, že sa pokloní a príjme Antichrista, teda jeho spôsob života? Kto boli tí ľudia, ktorí v čase proroka Eliáša neobetovali Baálovi? Bolo to 7000 mužov. Je to historický vzor eschatologického času, teda posledných časov. Nie je to náhoda, že tak ako vtedy bol prorok Eliáš, aj dnes, v čase druhého príchodu Isusa Christa znovu príde ten istý prorok Eliáš na svet.

Z vyššie povedaného jednoducho vyplýva to, ako vlastne máme chápať správnu evanjelióvu, kresťanskú rodinu. A to je to, o čom si musíme konkrétnejšie porozprávať.

Obraz zdravej evanjeliovej rodiny

Totíž, správna kresťanská rodina, evanjeliová kresťanská rodina, kladie na prvé miesto a za cieľ svojej existencie, a to rovnako tak pre manželov ako aj pre deti, aby sa stali radostnými a úspešnými obyvateľmi nebies (nebeskí občania), to jest, aby sa stali svätými. V kresťanskej evanjeliovej rodine dochádza k premene človeka, k prekonaniu osamelosti a izolácie, k rozšíreniu, doplneniu a završeniu jeho osobnosti.²¹ Teda, nie aby

²⁰ ΝΙΚΟΛΑΗΜΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΠΕΙΤΟΥ: *Εις την προς Ρωμαίους επιστολην*. cit.dielo, s. 247-248.

²¹ Protojerej John Meyendorff definuje podstatu kresťanského manželstva, teda rodiny takto: Kresťan je už v tomto svete povolaný k skúsenosti nového života a k tomu, aby sa stal občanom Božieho kráľovstva. A toto je pre neho možné dosiahnuť v manželstve. Teda manželstvo už nie je len uspokojenie dočasných prirodzených

získali diplomy, dosiahli nejaké dobré miesto v zamestnaní, aby mali dobrý mesačný príjem, ale to, že sa stanú ozaj svätými. Ako sa stanú obyvateľmi nebies?

Samozrejme, nepohrdame aj svetským úspechom. Svätý Ján Zlatoústý hovorí: „Nechceme teraz, aby naše deti neboli vzdelané“.²² Nie o tom hovoríme. Ale jednoducho nekladíme dôraz na dosiahnutie diplomov, svetských úspechov a rôznych výhod. Hlavný dôraz kladieme na to, ako sa staneme obyvateľmi neba, ako sa staneme správnymi kresťanmi. Keď popritom získame diplom, tak získame diplom, ak získame nejaké peniaze, tak získame nejaké peniaze, ale hlavný dôraz nebudeme klať práve na tieto veci. A taktiež si nebudeme myslieť, že náš úspech spočíva v dosiahnutí týchto pozemských, teda dočasných vecí. Človek bol totiž stvorený Bohom Stvoriteľom ako duša a telo. Človek predstavuje psychosomatickú jednotu a osobný celok. Preto, aby mohol žiť v spoločnosti osôb, potrebuje nielen hmotnú potravu, ale aj duchovnú potravu. Žiaden človek nemôže prosperovať iba s hmotnými statkami, ale potrebuje slovo a milosť Božiu: „Je napísané: Človek bude žiť nielen z chleba, ale z každého slova, ktoré vychádza z Božích úst“²³.

Takáto evanjeliová kresťanská rodina vidí manželstvo ako veľmi dôležitú sviatosť-mystérium, odkiaľ načerpáva svoju silu. Manželstvo je totiž posvätenie-mystérium, v ktorom dochádza k úplnej premene človeka, k rozšíreniu jeho osobnosti, pri ktorom

pudov... Manželstvo je unikátnym spojením dvoch bytostí v láske. Spojením dvoch bytostí, ktorí môžu prekonať svoju ľudskú prirodzenosť a byť spojení nielen vzájomne, ale aj v Christovi. MEYENDORFF, J.: *Marriage: An Orthodox Perspective*, New York 1975, s. 17.

²² ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Προς Εφεσίους*, In. MIGNE, J.-P. *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ* (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 61, 150-152.

²³ Mt 4, 4.

človek získava nové oči, nové vnímanie života, prostredníctvom ktorého sa rodí do sveta v novej plnosti. V láskyplnom spojení dvoch ľudí sa rozvíja osobnosť každého z nich a zároveň rodí sa plod ich lásky, teda dieťa, ktoré mení dvojicu v trojicu. V manželstve je možné dokonalé poznanie človeka, je to zázrak vnímania, ohmatanie a videnie inej osoby, nakoľko pred manželstvom človek sa len tak zľahka kľže životom a vidí ho len tak z boku, povrchné. Ale v manželstve sa ponára do života a vstupuje do neho prostredníctvom inej osoby. Táto radosť skutočného poznania a skutočného života dáva pocit plnosti, ktorý nás rodí bohatšími a múdrejšími. A táto plnosť sa ešte viac prehľbuje, keď z nás spojeným a pokorných, vzniká niečo tretieho, teda naše dieťa.

Je charakteristické, že apoštol Pavel, hovoriac o morálnej čistote, panenstve či manželstve, nevidí ich ako veľkosť spoločenskú pre nejakú spoločenskú aktivitu, ale veľkosť duchovnú a ich predstaviteľov ako údy začlenené do Cirkvi, to jest do Tela Christovho. A to znamená, že v tomto prípade ide o začlenenie bytostné a nie morálne. Preto vo svojich listoch používa tieto slovné vyjadrenia: „údy Christove ste“²⁴, „ste chrámom Ducha Svätého“²⁵. V tomto bode je potrebné podotknúť, že tu nejde o obrazy, ale o vyjadrenie čisto bytostné, ontologické.

Rodina nie je nejaká vec zvesená z vešiaka, ale je začlenená, vtelená do Tela Christovho, teda do Cirkvi.²⁶ Takto Božie slovo vidí rodinu: že nie je nezávislá, ale vtelená, začlenená do Cirkvi, do Tela Christovho.

²⁴ 1Kor 12, 27. ΝΙΚΟΛΗΜΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΠΕΙΤΟΥ: *Εις την Α' προς Κορίνθιους επιστολην*. cit.dielo, s. 591.

²⁵ 1Kor 6, 19.

²⁶ ΝΙΚΟΛΗΜΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΠΕΙΤΟΥ: *Εις την Α' προς Κορίνθιους επιστολην*. cit.dielo, s. 455.

Choroba súčasnej rodiny

V súčasnej rodine je zdôrazňovaný viac prvok biologický, telesný, než duchovný. Zdôrazňuje sa vo veľkej miere pohlavný prvok, slasť a rozkoš, a preto tento pohlavný prvok prevláda aj v tejto spomínanej kresťanskej rodine. Preto tu máme fenomén smilstva (cudzoložstva), ktorý je vyzdvihovaný, glorifikovaný ešte aj v týchto takzvaných kresťanských rodinách. A nebuďme z toho až tak veľmi prekvapení. Nedivme sa, že tento fenomén smilstva a cudzoložstva máme aj v takzvaných kresťanských rodinách. Chceme to tu zámerne zdôrazniť a podčiarknuť. Pýtate sa prečo? Pretože tento pohlavný prvok, prvok slasti a rozkoše z pohlavného života, ktorý bežne existuje, sa príliš zdôrazňuje a v týchto takzvaných kresťanských rodinách je na prvom mieste. A dokonca aj keď to niekde ešte neexistuje, môže sa stať, že tí, ktorí sú dnes kresťanskými rodičmi, neprežili svoj život veľmi rozpustilo, žili v zdržanlivosti ako kresťania a potom to ľutujú. Je to čudné, ale ľutujú, že tak žili. A čo robia teraz? Pod tlakom súčasnej reality života podporujú a vedú svoje deti k smilstvu. A argument? Ten majú hneď po ruke: Ako sa vydá moja dcéra? Veď predsa musí niekoho spoznať.

Vieme veľmi dobre, koľkí ľudia nemôžu pristúpiť k svätému prijímaniu, pretože ich chlapec privedie do domu dievča a spia spolu v jednej posteli, ktorú im k tomu všetkému ešte ustelie mama? Vieme koľkí ľudia nemôžu pristúpiť k svätému prijímaniu, pretože dcéra privedie do domu svojho chlapca s tým, že sa zosobášia, ale ešte nie sú zosobášení a už žijú spolu? A keď sa aj kňaz snaží upozorniť rodičov na túto skutočnosť a vysvetliť, že práve oni napomáhajú tomuto smilstvu, rodičia niekedy veľmi razantne odpovedajú, že čo majú robiť, keď tak žije celý svet.

A teraz si kriticky priznajme, či je toto kresťanská rodina? Avšak stačí, že otec i mama majú pokojné svedomie, lebo tak ako ubiehajú roky, hovoria si, „my chodíme do nášho chrámu a čo robia naše deti, no, čo už teraz, ale my chodíme do chrámu, spovedáme sa, chodíme na prijímanie, počúvame Božie slovo“. Pravdu povediac, čudné sú to veru veci.

Nerozumejú a nechápu, že manželstvo je spoločenstvo, ktoré spoločne tvoria a v ktorom žijú. Preto apoštol Pavel prízvukuje: „Bratia, čas je krátky! Ostatne aj ženatí nech sú, akoby nemali ženu“²⁷, a tu apoštol nemá na mysli, aby muž neľúbil svoju ženu, alebo žena svojho muža. Ak existuje niekto, kto ozaj dokonale písal o láske manželov, tak ten niekto v histórii je práve apoštol Pavel. Povšimnime si hoci len tieto jeho slová: „Nech muž miluje svoju ženu ako Christos Cirkev“²⁸. Ďalej píše, že nie je taký nerozumný, aby nenávidel svoje telo, ale sa oň stará.. Hovorí mužovi: žena je tvojim telom a nemôžeš ju nekrmiť a nestarať sa o ňu. Teda nikto tak, ako Sväté Písmo nezdôrazňuje vzájomnú lásku manželov. Nakoniec svätá tajina manželstva je typom veľkej tajiny Christa a Cirkvi, svätej tajiny lásky. Keď apoštol Pavel hovorí „aj ženatí nech sú, akoby nemali ženu“²⁹, chce tým povedať a zdôrazniť, že netreba manželstvo absolutizovať, čiže robiť z neho idol.

Absolutizácia v rodine

Avšak, nanešťastie, mnohí dnešní manželia absolutizujú manželstvo. Čo to v praxi znamená? Jednoducho to, že spravili

²⁷ 1Kor 7, 29. ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΠΕΙΤΟΥ: *Εις την Α' προς Κορίνθιους επιστολην*. cit.dielo, s. 478.

²⁸ Ef 5, 25.

²⁹ 1Kor 7, 29.

manželstvo samoúčelným. Uvedieme si zopár aktuálnych príkladov pre lepšie porozumenie danej problematiky.

Napríklad manžel pracuje v nedeľu. A keď mu čo i len náznakom pripomenieme, že v nedeľu predsa nemôžeš pracovať, pretože Boží zákon hovorí, že šesť dní budeš pracovať a siedmy deň zasvätiš Bohu, to jest nebudeš pracovať, on pohotovo odpovedá: Áno, to je veľmi správne, ale manželstvo je sväté a musíme sa starať o deti. Aha, manželstvo je sväté. Ale to sväté len v úvodzovkách. Odvoláva sa na svätosť manželstva a vzápätí ho absolutizuje: stavia ho do rozporu s inými svätými prikázaniami, napríklad s prikázaním o svätení siedmeho dňa, Pánovho dňa.

Iný príklad: vdova, ktorá predáva svoje telo druhým mužom. Keď jej povieme Prečo to robíš? Odpovie: A ako uživím svoje deti? A keď sa ďalej opýtame: Či takým spôsobom chceš živiť svoje deti?, odpovie: Neviem, ale moje deti chodia do školy, žiarlia, nemajú možnosť sa obliecť tak, ako iné deti, nemôžu ísť na jazykové kurzy, na hudobnú, atď. Prečo sa tak rozhodla? Pretože absolutizovala manželstvo.

Ďalší príklad: niekto kradne. Prečo to robíš?, znie naša otázka. No a ako uživím rodinu?, odpovie. Teda, v mene svojej rodiny, svätej, porušuje sväté Božie prikázanie „nepokradneš“.

Chceme ešte niečo tragickejšie a ešte častejšie praktizované ako smilstvo? Je to umelé prerušenie tehotenstva. Keby sme sa v plnom chráme, kde sú všetky prítomné ženy, predpokladajme, kresťanky, opýtali, ktorá z nich bola na takomto zákroku, máme dojem, hoci by to záležalo na úprimnosti týchto žien, že veľa rúk by sa zodvihlo. Bojíme sa, že percentuálne by to bolo veľmi veľké číslo. Vystrašilo nás to? - žiaľ, taká je pravda. A to už vôbec nehovoríme o tom, že niektoré ženy majú za sebou dva i viac takýchto zákrokov. Prečo takýto stav existuje? Odpoveď znie: Ako vychováme veľa detí a čo s nimi budeme robiť? Čiže, porušia Boží

príkaz, ktorý hovorí „nezabiješ“, len aby sa prispôbili stavu, skutočnostiam a okolnostiam dnešnej spoločnosti.

Teraz si povedzte, či azda za takýchto okolností a životných podmienok nedochádza k absolutizácii manželstva? Či môžeme hovoriť o kresťanskej, evanjeliovej rodine pod zorným uhlom takýchto podmienok?

Teda, ak zajtra od takejto rodiny bude požadované mučenícke svedectvo za Christa, opäť sa budeme perspektívne odvolávať na svätosť manželstva? A to v tom zmysle, ako niektorí povedia: Ako môžeme ísť na mučenícku smrť, teda svedectvo za Christa, keď predsa máme deti? Keď ja tu nebudem, kto ich vychová? A toto nie je nič iné, než nepochopenie a zavrhnutie Christa ako Spasiteľa.

Zdravá rodina

Nakoniec si pripomenieme jeden veľkolepý príklad muža menom Leonidas. Ide o kresťana z Alexandrie. Reč je o otcovi Origena. Bol zajatý pri jednom prenasledovaní a bol uvrhnutý do väzenia. Odkázal rodine, aby sa o neho nezaujímal. Rovnako tak aj jeho rodina mu odkázala, aby sa o nich nestaral, nestrachoal a aby priniesol dobré mučenícke svedectvo za Christa, pretože, ako mu odkázali, Boh sa o nás postará.

Mladučký Origenes mal v tom čase 17 rokov. Keď videl, že jeho otec je uväznený za svoje presvedčenie a za vieru, pripravoval sa na to, aby aj on prišiel a verejne povedal, vyznal, že tiež je kresťan, aby aj on zomrel mučenícky spolu so svojím otcom za vieru v Christa.

Čo si myslíme, nemiloval tento človek svoju ženu, svoje deti a oni zase svojho otca a muža? Milovali sa navzájom, ale neabsolutizovali svoju rodinu, teda neurobili z nej svoj idol.

Vtedy Origenova matka ukryla synovi jeho šaty. „Pretože je iné, dieťa moje, keď ťa chytia, a iné je, keď sám pôjdeš a povieš: Ja som kresťan.“ Teda, nebol tu dôvod, aby sa sám priznával. Preto mu skryla šaty, aby nemohol vyjsť z domu. Týmto malým príkladom chceme ukázať, že takto sa žilo a pozeralo na život v kresťanskej rodine v prvotnej Cirkvi. Preto, píše apoštol Pavel v 1. liste korintským kresťanom: „Pre nastávajúce ťažkosti dobré je človeku zostať tak, ako je...“³⁰. To znamená, že nech človek zostane tak, ako je, nech sa nežení, či už je chlap, alebo žena. Nehovorí tu o žene, či mužovi, ale hovorí o človeku. „Si bez ženy? Nehľadaj ženu! Viazaný si ku žene? Nevyhľadávaj rozvod!“ Teda, zostaň ako si. Keď si ženatý, buď ženatý a keď si slobodný, buď slobodný. Povedzme si úprimne, komu by sme mohli toto dnes povedať?

Nesnaž sa, aby si sa oženil. Prečo? Pre nastávajúce ťažkosti. Aké to boli tie nastávajúce ťažkosti? Predsa bolo obdobie mučeníctva a prenasledovania. Kedy, pamätajúc na rodinu, si bol donucovaný priniesť obeť idolom, pohanským bohom? Vidíme, ako presne na tomto mieste Sväté Písmo predstavuje neabsolutizovanie rodiny. Pretože tie „nastávajúce ťažkosti“ existovali v minulosti a tak trochu existujú v každej etape života kresťanstva, niekedy viac, inokedy menej, ale vždy existovali, existujú a budú existovať.

Tu musíme povedať, že láska rodičov k deťom a detí k rodičom je veľmi dôležitá a významná, veď aj samotné Sväté Písmo hovorí: „Cti si otca svojho i matku svoju“³¹, a taktiež hovorí o tom, aby rodičia milovali svoje deti. V Starom Zákone hovorí Boh: „Kto zahadzuje svoje deti?“, „...ktorá matka zabúda na svoje dieťa?“ atď. Ale keď urobíme hierarchický rebrík lásky, uvidíme tieto veci veľmi správne. Najprv láska k Bohu, potom láska manželov a potom láska detí atď. Ak bude požiadavka, aby sme položili svoj

³⁰ 1Kor 7, 26.

³¹ 2M 20, 12.

život za Christa, v takom prípade nebudeme rozmýšľať ani nad našou rodinou, ani nad ničím iným.

Počúvajte, čo hovorí Christos: „Kto miluje otca svojho, alebo matku, alebo dieťa viac ako mňa, nie je ma hoden“³², - a toto všetci veľmi dobre vieme.

Prvky sekulárnej rodiny

Dnes prvky súčasného sekulárneho manželstva zdôrazňujú vo veľkej miere rozkoš, pôžitkárstvo, ako sme už spomínali a tiež aj spolčovanie sa do rôznych spolkov. Prečo sa ženíš? - znie otázka. Aby som mal, či mala spoločníka. Toto je to citové a psychologické spolčovanie sa, spolky, zväzky a taktiež túžba po svetskom, či spoločenskom uznaní. Aby sa nám nesmiali, že sme sa neoženili. A nech aj my máme deti. Nech aj my zapadneme medzi ostatných ľudí, teda do radu. Nie je problém v tom, aby človek zapadol do spoločnosti s rodinou a deťmi, ale nemôže rodinu absolutizovať a urobiť z nej svoj idol.

Výchova detí v rodine

Teraz pôjdeme na ďalšiu tému. Hovoríme o správaní sa detí. Toto je taktiež veľmi vážna vec. Zodpovednosť rodičov za svoje deti pred Bohom je neskutočne veľká a dôležitá. Kresťanská rodina totiž nepovažuje svoje deti za svoj majetok. Rodičia sú len jednoducho budovateľmi, „šafarmi Božích tajomstiev“³³, ako hovorí apoštol národov Pavel. A ďalej dodáva: „Od šafárov sa vyžaduje, aby každý bol verný“³⁴. Teda, čo požadujeme od

³² Mt 10, 37-42.

³³ 1Kor 4,1-2.

³⁴ 1Kor 4, 2.

ekonómov, budovateľov, šafárov? To, aby boli verní, aby bolo na nich spoľahnutie, aby boli hodnoverní a spoľahliví.

Rodičia sú ekonómovia, šafári, a majú sa starať o výchovu svojich detí tak, aby sa z nich stali občania, obyvatelia Božieho Kráľovstva. Kresťanskí rodičia vedia, že najťažšie je starať sa o duše a najmä o detské. Je to veľmi ťažká vec. Je to taká ťažká vec, že matka sa má doma zaujímať len o deti. Ale aj otec, ako prízvukuje svätý Ján Zlatoústý, hlava rodiny, má zodpovednosť za výchovu detí.

Za takýchto podmienok kresťanskí rodičia považujú každú predkladanú vec svojím deťom za druhoradú, napríklad vzdelanie alebo jedlo, pretože hlavným cieľom výchovy je to, aby rodičia dohliadali na svoje deti a viedli ich tak, aby sa z nich stali Božie deti.

Z čias cisára Júlia Apostatu je známe, že kresťanskí rodičia neposielali svoje deti do škôl, pretože dosadil na miesta učiteľov pohanov, aby vyučovali pohanstvo. A čo teda kresťania urobili? Zriadili si domáce kresťanské školy.

Dnes stojíme pred fenoménom svetského vzdelania. Dôležité sú diplomy, vytváranie vzdelanostných predpokladov, ale nepočíta sa s ochranou, či zachovaním viery, ani so zachovaním morálky. A pokiaľ sa o morálke aj hovorí, nie je to morálka kresťanská, ale filozofická.

Možno že mi poviete: Či snáď teraz nemáme poslať svoje deti do škôl? Pošleme ich, ale vytvárajme protiváhu, lebo príde raz taký čas, že ich tam nepošleme. Už dnes vieme, že naše deti žijú v nebezpečenstve, fyzickom i morálnom. Keď chceme poslať dieťa na univerzitu, so strachom v srdci pozeráme, aby bez ujmy, duchovnej i duševnej, skončilo strednú školu. Pretože keď odíde z domu a bude bývať v susednom meste, nevieme, čo bude to naše dieťa robiť.

Výchova spočíva vo vzdelávaní a poučaní v Pánu, vec, ktorá odhaľuje navonok, že výchova je úplne, kompletne evanjeliová. Evanjeliová výchova je asketická. Tu budeme dávať slovo asketická do úvodzoviek. Pretože aj náš Pán nám hovorí, že keď ho chceme nasledovať, musíme zaprieť samých seba, zobrať svoj kríž a neustále ho nasledovať, teda byť Jeho nasledovníkmi. Tak, ako aj On niesol svoj kríž. Tomu sa hovorí, že je to asketická výchova. Svätý Ján Zlatoústý vo svojej kázni o výchove detí hovorí: „Ži, chovaj a vychovávaj svoje dieťa, aby z neho bol atlét pre Christa“. Toto je veľká krása a múdrosť: aby dieťa bolo atlétom pre Christa. „Tým nechcem povedať“, pokračuje, „aby si mu zakázal oženiť sa a aby si ho poslal do púšte, aby sa rozhodol pre mníšsky život. Nie to hovorím. Samozrejme chcel by som to a prial by som si, aby to všetci prijali, ale tento život je považovaný za ťažký, preto nenútim nikoho. Ale uč ho, aby v tomto svete už od mladosti, od detských rokov žilo zbožne“. A potom ďalej pokračuje: „Urob ho kresťanom“.³⁵

Dnes, bohužiaľ, stávame domy, kariéru, rodinné podniky, ale z našich detí nevychováme ozajstných kresťanov. Staráme sa najmä o to, čo im dáme, ale nie o to, čo z nich urobíme. Vidíte, aká nádherná je veta: „Urob ho kresťanom“. Aby sa však dieťa stalo „atlétom pre Christa“, musí sa cvičiť v Christu, byť atlétom v Christu.

Spomenieme vám jednu vec, ktorá sa tak veľmi často prehľadáva a pomaly vytláča na okraj nášho života. Ide o pôst. Hovorí nám o ňom svätý Ján Zlatoústý: „Nauč svoje dieťa, aby sa

³⁵ ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Προς Εφεσίους*, In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 61, 150-152.

postilo, ak nie vždy, tak aspoň dvakrát do týždňa, teda v stredu a v piatok“.³⁶

Veľakrát hovoríme, že naše dieťa chodí do školy a tak musí jesť. Čo tým chcú rodičia povedať? Že všetci, čo chodia do školy, nemusia alebo nemôžu sa postiť. A z toho vyplýva, že postiť sa budú len tí, čo nechodia do školy. Alebo môj muž sa nesmie postiť, pretože chodí do roboty. Z toho teda vyplýva len jeden jediný záver a to, že len lenivý ľudia sa môžu postiť. Teda, príkaz Christov, alebo lepšie povedané Jeho rada v podobe poučenia o pôste, je len pre „lenivcov“. Takto to dnes vyzerá.

Kresťanskí rodičia musia vedieť, ako si ich deti navyknú na dobré a zbožné veci. Svätý Ján Zlatoústý hovorí: „Či nevieš, čo hovorí ľudová múdrosť, že zvyk sa stáva druhou prirodzenosťou? Dieťa sa musí naučiť nežiť v praxi pohodlný život a nezamilovať si ho, lebo to človeka degeneruje“. Ďalej svätý Ján pokračuje: „Pohodlné šaty, pohodlná posteľ, všetko pohodlné. Veď z neho chceš urobiť muža.“ Čo z toho vyplýva? Len to, koľko veľa vecí musia rodičia pozorovať a o čo sa starať. Nauč dieťa, aby prehliadalo pohodlie, aby malo tvrdú výchovu. Tak chlapec, ako aj dievča. Urob všetko preto, aby sa dieťa naučilo pracovať, aby nebolo náročné a vedelo sa samo obslúžiť, aby nepotrebovalo sluhov okolo seba, ktorí by ho obskakovali. „Mama, dones mi vodu. Nie, nie, postav sa a dones si vodu sám. Ale nemôžem, lebo sa učím. Toto je absolutizovanie štúdia. Postav sa, preruš čítanie a zober si vodu. Či teraz azda kvôli čítaniu, aby si ho náhodou neprerušil, už ani nepôjdeš na toaletu, ale prinesiem ti azda nočník“? Toto hovorí sv. Ján Zlatoústý. Znovu opakujem: učme svoje deti, aby sa sami obslúžili a aby si nevyžadovali obsluhu a

³⁶ ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Προς Εφεσίους*, In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 61, 150-152.

sluhov. Naučme ich tiež, aby si čo najviac veci robili sami, a takto budeme mať zrelé a pekné deti, ktoré budú žiať.

Božie pravidlá vo výchove detí

V kresťanskej rodine v kresťanskom dome musí byť pochopené, že chceme realizovať to, že sme stvorení na obraz a podobu Boha, aby sme sa v živote začali podobať Bohu, svojmu vzoru. Toto platí nielen pre rodičov, ale rovnako aj pre deti. A nakoniec, do srdc detí musí byť vštepená Božia bázeň.

V tej istej kázni svätý Ján Zlatoústý hovorí: „Toto je skutočná výchova, toto je skutočné vzdelanie, aby moje dieťa získalo bázeň Božiu a vedomie o tom, že Boh je všade“.

Kresťanskí rodičia musia poznať niečo, čo je veľmi realistické u svätého Jána a to, že „otca nerobí otcom to, že len splodí dieťa..., ale aby svoje deti dobre vychoval. Toto robí z otca naozaj otca. A taktiež ani to, že žena nosí dieťa v lone a porodí ho, nerobí zo ženy naozaj ženu, ale to, aby ho dobre vychovala. Ak by to tak nebolo, z otcov otcov by robila príroda. Ale nie je tomu tak. Nie príroda robí z otcov otcov, ale robia to cnosti.“

Čo sa týka kresťanskej výchovy, kresťanskí rodičia sa nesmú riadiť súčasnými, materialistickými, svetskými teóriami o výchove, ktoré hovoria: „Nie že budeš tlačíť na dieťa, neupozorňuj ho, aby sa nehnevalo atď.“ Kresťanskí rodičia sa nesmú riadiť týmito skutočne deštruktívnymi teóriami, ale nech pevne stoja a študujú pravidlá Božej výchovy.

Kresťanská rodina žije sviatostný život v celom svojom rozsahu i v celej svojej hĺbke a so všetkými dôsledkami. Sviatostný život pre nich nie je symbol, ale život, s konečným výsledkom a cieľom dosiahnuť priamy duchovný pokrok a úspech.

Kresťanská rodina musí zo svojho domu vypudiť všetky pohanské predsudky a poverčivosť, zlo, obyčaje a zvyky. Modli sa osobne, aj rodinne. Viera je tým prameňom, studňou, ktorá prenáša, rozširuje a vštepuje milosť Božiu v kresťanskom dome. Láska k Bohu a láska medzi členmi rodiny je jednoducho zákon a ešte niečo viac, je to životná klíma, atmosféra. Kresťanská rodina študuje Božie slovo. Ich stolovanie pripomína kresťanské agape. Konajú milosrdenstvo vo všetkých podobách sami aj prostredníctvom svojich detí. Nech učia, aby ich deti mali súcit s ľuďmi, aby boli filantropi. Cirkev, chrám, je centrum ich života a to druhým centrom ich života je ich dom. Ich život je príkladný a vzorový. Navštevujú chorých, ich dom je filiálka chrámu, kde sa konajú stretnutia, štúdie, misijné projekty. Tvoria domáce Cirkvi. Žijú radostne vo Svätom Duchu.

Cieľom a vrcholom všetkého toho, čo sme povedali je, aby ich to viedlo k svedectvu vrcholného dobra a daru Svätého Ducha. Vždy treba pracovať na svedectve, pestovať ho a kultivovať až do posledných dní. Mučenícke svedectvo sa pestuje láskou, vierou, nádejou, askézou, nepripútavaním sa k dočasným svetským veciam, modlitbami a to všetko spôsobom dynamickým a vzrastajúcim.

Nedávno priniesol jeden človek prosforu, na ktorej bol papierik s menami, ako je vo zvyku, ibaže s tým rozdielom, že namiesto za zdravie bolo napísané: za mučenícke svedectvo. Urobilo to na nás veľmi veľký dojem. Spomeňte si opäť na Štefanovu rodinu, o ktorej sme už rozprávali vyššie, kde z týchto troch menovaných - Štefana, Fortunáta a Achaika, dvaja zomreli mučeníckou smrťou, ktorou dosvedčili svoju vieru v Christa.

Prvok mučeníctva v rodine

Dnes kresťanskej rodine chýba vyhládka mučeníckeho svedectva, pretože dnešní kresťania do značnej miery jednoducho spohodlneli.

Svätý apoštol Pavel píše: „Ibo úzam mojim spostradaste i raz-hrabenije iminij vašich s radosťju prijaste, viďašče imiti sebi iminije na nebesich prebyvajuščeje i lučšeje.“ (Veď ste spolu trpeli väzenie so mnou a ochotne (s radosťou) ste znášali, keď vás olupovali o majetok, lebo ste vedeli, že vy sami máte lepši, trvanlivý, ktorý na nebesiach prebýva)³⁷. Teda, olúpili ich o majetok a oni sa radovali.

Pestovanie a kultivácia prvku mučeníctva nám dáva lepši obraz skutočne radostnej a spokojnej kresťanskej rodiny.

Všetci veľmi dobre vieme a poznáme dnešný duchovný stav, kedy zákonnosť sa stala nezákonnosťou, nikto sa nebojí, nikto sa nehanbí, nikto sa nečervená, naopak, ten, kto žije rozvážne a súdne, ten je považovaný za blázna. Toto hovorí svätý Ján Zlatoústý 1500 rokov dozadu, kedy žil. A čo by povedal svätý Ján dnes? Napriek tomu, Isus Christos je „ten istý včera i dnes i naveky“³⁸. Ďalej z toho vyplýva, že kresťanská rodina nie je len nejaká utópia a je potrebné záväzne ju realizovať, žiť, zrevidovať obraz tejto rodiny, ktorú máme, aby sme tejto kresťanskej rodine dali evanjeliové rozmery, oslobodené od tohto svetského zmýšľania a morálky. Dali jej rozmer hrdinského, mučeníckeho zmýšľania. Medzi toľkými kresťanskými, biblickými Božími rodinami a našej cirkevnej histórie, prvotina Achaje, rodina Štefanova, nám ukazuje veľkosť skutočnej kresťanskej rodiny.

³⁷ Žid 10, 34.

³⁸ Žid 13, 8.

OBRAZ MANŽELSTVA V STAROM ZÁKONE

História manželstva má svoj počiatok v stvorení človeka a odvodzuje sa od samotného počiatku stvorenia sveta.³⁹ Biblická teológia predstavuje stvorenie človeka ako výsledok stvoriteľského diela Trojjediného Boha, ktorý stvoril človeka z lásky⁴⁰ a tiež manželstvo, ktoré je pevne založené na stvoriteľskom slove Boha Stvoriteľa a zahrnuté do Jeho svätého plánu spasenia sveta.⁴¹ Rozdelenie človeka na „muža a ženu“⁴², stvorenie Evy z Adamovho rebra⁴³, požehnanie na plodenie, teda množenie sa a ovládanie

³⁹ Pozri ΠΑΤΡΟΝΟΥ, Γ. Π.: *Θεολογία και έμπειρία του γάμου*. Στοιχεῖα για μιὰ ορθόδοξη βιβλική ανθρωπολογία, εκδ. Δόμος, Αθήνα 1992, s. 233. Gen 2, 18-25. Pozri Gen 1, 27-28.

⁴⁰ Človek nebol stvorený z nejakej nutnosti, alebo potreby Boha a taktiež nie je to výsledok nejakého násillia či nevyhnutnosti Boha, že nás potreboval ale Boh tvoril len a len z lásky. Pozri ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ: *Λόγος κατηγορητικός ο μέγας*, 5, In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1863. Τόμος 45, 21 B. Pozri ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ: *Περί κατασκευής ανθρώπου*, In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1863. Τόμος 44, 140. Jediný Boh stvoril človeka „ako kráľa stvorenstva“, ako boha na zemi. Pozri druhá modlitba bohoslužby sobáša, teda svätej Tajiny manželstva: „αὐτὸς καὶ νῦν, Δέσποτα, ὁ ἐν ἀρχῇ πλάσας τὸν ἄνθρωπον, καὶ θέμενος αὐτὸν ὡς βασιλέα τῆς κτίσεως,“ [самъ изъ нѣнѣ влко, въ началѣ создавый челоуѣка, изъ положиивый єго2 ѣкв царь твари,] ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Λόγος παραινετικός πρὸς Σταγείριον ἀσκητὴν δαιμονῶντα*, 1, In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1863. Τόμος 47, 427.

⁴¹ Podľa Božej vôle bolo už od začiatku manželstvo v súlade stvoriteľského poriadku spojené s ľudskou prirodzenosťou.

⁴² Gen 1, 27 „Stvoril ich ako muža a ženu.“ Pozri Gen 5, 2 a Mt 19, 4.

⁴³ Gen 2, 21-22, a pozri aj Mt 19, 5-6.

sveta⁴⁴, ako aj požehnanie na dosiahnutie dokonalosti prostredníctvom lásky v jednej psychosomatickej jednote⁴⁵, sú prvkami, ktoré poukazujú na to, že manželstvo je svätý, božský zväzok⁴⁶. Tieto prvky zároveň potvrdzujú, že spoločenstvo manželov v manželskom zväzku nie je ľudský vynález, ale prax, ktorá vyjadruje Božiu vôľu⁴⁷. Boh je ten, ktorý zakladá a upevňuje manželstvo⁴⁸. Boh je ten, ktorý vedie Izraelitu pri výbere manželky⁴⁹. Boh prijíma v podobe zákona prikázania, ktoré

⁴⁴ Gen 1, 28, a pozri aj Gen 8, 17.

⁴⁵ Gen 2, 24, a pozri Mt 19, 5, Ef 5, 31.

⁴⁶ ΤΡΕΜΒΕΛΑ, Π. Ν.: Δογματική. τ. 3, Αθήνα 1961, s. 320.

⁴⁷ To, že manželstvo je v súlade s Božou vôľou vyplýva nielen z toho čo uvádza kniha Starého Zákona, Genezis, ale aj z knihy Tobiaš 8, 6-7, 12: „Ty si stvoril Adama a stvoril si mu manželku Evu... Z nich dvoch sa zrodilo ľudské pokolenie. Ty si povedal: „Nie je dobré byť človeku samému... Teraz si beriem túto svoju sestru, no nie pre smilstvo, ale z čistého úmyslu. Zľutuj sa dobrotivo nado mnou i nad ňou... “ To isté povrdzuje aj kniha Malachiáša 2, 14-16: „Pýtate sa: „Prečo?“ Preto, že Hospodin je svedkom medzi tebou a ženou tvojej mladosti, ktorej si sa spreneveril, hoci ona ti je družkou a ženou podľa zmluvy. Či on nevytvoril jednotu a nedal zo svojho Ducha? O čo má teda v tejto jednote ísť? O Božie potomstvo. Preto dajte pozor na seba, nespreneverujte sa žene svojej mladosti. Každý nech nenávidí rozvod,“ vraví Hospodin, Boh Izraela, „nech na svojom rúchu prikryje násilie,“ vraví Hospodin zástupcov. Dajte teda pozor na seba, nespreneverujte sa.“ Tieto informácie, ktoré nachádzame u Malachiáša zdôrazňuje aj svätý Ján Zlatoústý, ktorý svedčí o tom, že tieto slová Malachiáša sú oveľa významnejšie ako slová Mojžiša. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: Ομολία εις τὸ γυνὴ δέδεταί νόμῳ... β'. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 51, 220-221.

⁴⁸ Gen 2, 18 a Tob 8, 6.

⁴⁹ Gen 24, 40-52. Zmieňuje sa tu o spôsobe akým sa Izák oženil s Rebekou, konkrétne verš 44 kde sa píše: „ѣдъ (ЕДЯЕТЪ) женѣ, ѣже о҃г҃отоуѣа г҃дѣ рабѣ ѣвоѣмѣ и҃аіаіѣ.“ [to bude tá žena, ktorú prichystal Hospodin synovi môjho pána.]

spravujú a usmerňujú manželský zväzok⁵⁰. Boh v desatore zaručuje svätosť manželského zväzku⁵¹.

Rozdielnosť pohlavia, teda pohlavia muža a ženy a ich následné spojenie sa do jedného tela, ako aj ich poslanie v ľudskej spoločnosti sú nevyhnutné pre pochopenie obradu bohoslužby sobáša, ako aj teologických podmienok spojenia tejto svätej tajiny, mystéria, so svätou božskou liturgiou. Na základe toho, o čom sa zmieňuje biblická výpoveď⁵² i bohoslužobná tradícia⁵³, je vidieť interpersonálny charakter ľudskej prirodzenosti, vzájomnú príťažlivosť, spoločenstvo a psychosomatickú jednotu dvoch ľudí opačného pohlavia.

Spoločenská prirodzenosť človeka

Počiatočná prirodzenosť človeka nebola v podobe osoby ako jednotlivca, teda individua, ale v podobe páru (manželský), ako dvojice, teda rovnocennej a rovnoprávnej existencie dvoch opačných pohlaví⁵⁴, ktoré boli Bohom stvorené s cieľom

⁵⁰ Levit 18.

⁵¹ Ex 20, 14. „Nezosmilníš.“

⁵² Gen 2, 4 – 3, 24.

⁵³ Gen 1, 1 – 2, 4.

⁵⁴ Gen 1, 27. „καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν, ἄρσεν καὶ θήλυ ἐποίησεν αὐτούς.“ [Ἦ ἱστωρικὴ εἴς τὴν ἡλικίαν, ποὺ ὡραῖο ἐστὶν ἱστωρικὸν εἶδος: μᾶλλον ἢ γενεὴ ἱστωρικὴ ἡλικία.] (Boh stvoril človeka na svoj obraz; na Boží obraz ho stvoril. Stvoril ich ako muža a ženu.) Rovnoprávnosť ako aj „jednobytnosť“ grécky „ὁμοούσιον“ Evy s Adamom, vylučuje každú myšlienku o rozličnom pôvode stvorenia dvoch pohlaví. Táto rovnoprávnosť sa zakladá na tom, že muž i žena majú spoločného stvoriteľa a otca Boha, ako aj spoločný cieľ, poslanie i perspektívu cnosti i spásy. Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Εἰς τὴν Γένεσιν*. 16, 4. In. MIGNE, J.-P. *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ* (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 53, 130. Rozdiel medzi mužom a ženou sa týka tela, ale nie duše. Pozri ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ: *Λόγος* 37, 6. In.

vzájomného dopĺňania sa, lásky, interdisciplinárneho spoločenstva, rodiny, ochrany a dokonalosti ľudského stvorenstva a prirodzenosti⁵⁵. Slová Starého Zákona: „Nie je dobré človeku byť samému.“⁵⁶, tvoria hlavný dôvod stvorenia Evy. Neprítomnosť spoločníka zarmucovala Adama.⁵⁷ Takto osamotenému Adamovi hrozilo, že bude uzatvorený sám v sebe a zabsolutizuje svoje ego, čím bude neúspešný v dialógu s Bohom.⁵⁸

MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1858. Τόμος 36, 289BC. Preto aj zápas duše je jeden a ten istý (u muža i ženy). Pozri ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ: *Εἰς τὴν ἀδελφὴν ἐαυτοῦ Γοργονίαν ἐπιτάφιος*. 14. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1857. Τόμος 35, 805BD. Neexistuje žiaden rozdiel medzi prirodzenosťou dvoch pohlaví. Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον ἑρομάρτυρα Ἰγνάτιον τὸν Θεοφόρον*. 1. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 50, 857. Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Ὁμιλία λεχθεῖσα ἐν τῷ ναῶ τῆς ἁγίας Εἰρήνης*. 3. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 63, 488. Nie je iná ľudská prirodzenosť u muža a iná u ženy, ale vyzerá to tak, že je jedna a tá istá. ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΩΣ: *Στρωματεῖς*. 4. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1857. Τόμος 8, 1272A. Pozri ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ ΚΥΡΟΥ: *Εἰς τὴν Γένεσιν*. 20. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1860. Τόμος 80, 108C. Pozri ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΣΕΛΕΥΚΕΙΑΣ: *Εἰς τὸν Ἀδάμ*. 2, 4. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 85, 44A.

⁵⁵ Pozri ΠΑΤΡΟΝΟΥ, Γ. Π.: *Θεολογία καὶ ἐμπειρία τοῦ γάμου*. Cit. dielo, s. 233.

⁵⁶ Gen 2, 18.

⁵⁷ Gen 2, 20. „A nazval Adam menom všetok dobytok, všetko nebeské vtáčstvo a všetku poľnú zver. Ale pomoc, ktorá by mu bola podobná, nenašiel.“

⁵⁸ ΦΟΤΙΟΥ, Σ. Σ.: *Ὁ γάμος ὡς μυστήριον ἀγάπης κατὰ τὴν Καινὴ Διαθήκη*. Εκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 1994, s. 21-22.

Existenčné poslanie tohto nového ľudského bytia, osoby, teda ženy, bolo vymedzené a určené termínom „pomocník“⁵⁹. Zmysel slova „pomocník“ nespočíva v pomoci pri práci, alebo v rodení potomstva. Ale má oveľa širší význam, ktorý v sebe zahŕňa obojstrannú pomoc, vzájomnú závislosť, súvzťažnosť, vzájomného spoločníka a podporovateľa, teda sú to základné prvky, na ktorých sa zakladá spoločenské správanie ľudí v spoločnosti⁶⁰.

Hĺbka antropologickej reality jednobytosti „ομοουσιότηας“ dvoch pohlaví, mužského a ženského v spoločenstve lásky a jednoty, ktorým je manželstvo, poukazuje na to, že Eva bola stvorená z Adamovho boku⁶¹. Toto svedčí o tom, že žena je rovnocenná s mužom, teda úplne nová a samostatná ľudská osoba⁶², ale s úplnou vzájomnou závislosťou na rovnocennej osobe

⁵⁹ Gen 2, 18. „Urobím mu **помос**, ktorá mu bude rovnocenná.“ Pozri Ἐπισκόπου Ἀχελώου ΕΥΦΥΜΙΟΥ (ΣΤΥΛΙΟΥ, Κ.): *Θέματα ποιμαντικῆς δεοντολογίας*. [Ποιμαντικές Μελέτες, Σειρά δεύτηρη, 6], Ἀθήνα χ.χ. s. 17.

⁶⁰ „Jeho pomocník a spolupracovník i účastník jeho života“. ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΑΣ: *Περὶ τῆς ἐν Κυρίῳ ἐνανθρωπήσεως*. 4. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1863. Τόμος 75, 1421D.

⁶¹ Pozri ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ ΚΥΡΟΥ: *Εἰς τὴν Γένεσιν*. 20. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1860. Τόμος 80, 128B. Svätý Ján Zlatouсты osobito zdôrazňuje spoločenstvo, ktoré sa tvorí medzi dvoma osobami a „útecha“ Adama, ktorá nastala stvorením Evy z jeho boku. Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Εἰς τὴν Γένεσιν*. 15, 3. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 53, 122.

⁶² Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Εἰς τὴν Γένεσιν*. 15, 3. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 53, 122.

muža⁶³. Medzi mužom a ženou existuje vzájomná príbuznosť⁶⁴ a spoločný pôvod.

Je charakteristické to, že spoločenstvo prirodzenosti dvoch pohlaví⁶⁵, vzájomnú príťažlivosť, jednotu a lásku medzi nimi požehnal a posvätil sám Boh. On privádza ženu k mužovi⁶⁶, ako otec nevestu.⁶⁷ Vytvára medzi nimi puto lásky⁶⁸ a prirodzenej nehy⁶⁹, ktoré tvoria základ a nevyhnutné podmienky na putovanie po ceste k dokonalosti a ucelenosti. Takýmto spôsobom sa proklamuje Bohom ustanovený manželský zväzok⁷⁰, ako aj svätosť prirodzenosti oboch pohlaví, čo tvorí základ a podstatu poznania existencie človeka.

⁶³ Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Εἰς τὴν Γένεσιν*. 15, 3. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 53, 120.

⁶⁴ Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Εἰς Κολοσσαεῖς*. 12, 5. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 62, 387.

⁶⁵ Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Εἰς τὴν Γένεσιν*. 6, 2. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 54, 606-607.

⁶⁶ Gen 2, 22-23. „utvoril Pán, Boh, ženu a priviedol ju k Adamovi.“

⁶⁷ Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Εἰς τὴν Γένεσιν*. 15, 3. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 53, 122. „νυμφοστόλος καὶ νυμφευτής“.

⁶⁸ Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: Ὑπόμνημα εἰς τὴν Α΄ πρὸς Κορινθίους. 34, 34. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 61, 290.

⁶⁹ Pozri ΜΙΧΑΗΛ ΓΛΥΚΑ: *Εἰς τὰς ἀπορίας τῆς Θείας Γραφῆς λόγοι ἐν εἵδει ἐπιστολῶν*. 6. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1866. Τόμος 158, 769D.

⁷⁰ Pozri ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗ, Ν.: *Ἀνθρωπολογία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης*. In. Ὁ ἄνθρωπος ὡς θεῖον δημιούργημα. Ἀθήναις 1983, s. 38.

Obraz jednoty ľudskej prirodzenosti človeka

Veľmi dôležitý a významný je pre nás aj text posledného verša druhej kapitoly knihy Genezis, a to z pohľadu stvorenia človeka ako dve pohlavia, kde je jasne vidieť psychosomatickú jednotu týchto dvoch opačných pohlaví, ako aj monogamiu, čo bolo ustanovujúcim rámcom pre manželstvo v Starom Zákone: „priľne k svojej žene a budú jedno telo“⁷¹.

Tieto dve pohlavia boli Bohom stvorené nie pre rozkol alebo nesvornosť, či rozčlenenie jednej ľudskej prirodzenosti, ale naopak, pre jej jednotu. A práve z toho dôvodu diferenciácia týchto dvoch osôb sa koordinuje a spája so smerovaním k ich vzájomnému zjednoteniu „do jedného tela“.⁷² Svätý Ján Zlatoústý analyzujúc tento vyššie spomenutý text Svätého Písma poznamenáva, že muž a žena nie sú dvaja ľudia, ale jeden človek.⁷³ Muž a žena sú teda dve polovice jednej existencie jedného tela. Z toho dôvodu ak muž túži po svojej žene a žena prahne po svojom mužovi, v takom prípade obe polovice túžobne prahnú po sebe, aby zrekonštruovali ucelenú ľudskú plazmu.⁷⁴

Teda vo vnútri ľudskej prirodzenosti oboch pohlaví existuje to, že smerujú k jednému cieľu, ktorým je ich psychosomatická

⁷¹ Gen 2, 24.

⁷² Pozri Ἐπισκόπου Ἀχελώου ΕΥΦΥΜΙΟΥ (ΣΤΥΛΙΟΥ, Κ.): Ἀνθρωπος: Ἀρσεν καὶ θῆλη, ἰστορικὴ, κοινωνιολογικὴ, ψυχολογικὴ καὶ θεολογικὴ θεώρηση τῶν δύο φύλων, καὶ τῆς σεξουαλικότητας. [Σειρὰ πέμπτῃ, Μελέτες Χριστιανικῆς Ἀνθρωπολογίας καὶ κοσμολογίας, 3], Ἀθήνα 1990, s. 64.

⁷³ Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Εἰς Κολοσσαεῖς*. 12, 5. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 62, 387-388.

⁷⁴ ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΟΥ, Δ. Ι.: [Πρωτοπρεσ.] *Γάμος, σεχουαλικότητα καὶ ἀγαμία, μιὰ ἑλληνικὴ ὀρθόδοξη θεώρηση*. Prekl. Π. Δημητρίου Βακάρου, Θεσσαλονίκη 1986, s. 35.

jednota a spoločenstvo.⁷⁵ To ale v žiadnom prípade neznamená nejaké obmedzenie osobnosti každého pohlavia, ale jej kvalifikácia a vymedzenie vždy vzájomnej psychosomatickej závislosti a spoločenstva oboch týchto pohlaví. Jednota, láska a spoločenstvo manželov tvorí základ manželstva, ako aj jeho najvyšší cieľ a zmysel.⁷⁶ Preto láska prvého páru, ktorý Boh spojil aby boli „jedno telo“, je mystériom svätej tajiny manželstva.⁷⁷

Prirodzené pokračovanie ľudského rodu

Prirodzeným plodom lásky a spoločenstva manželov je tvorba potomstva, teda plodenie detí,⁷⁸ privilégium, ktoré urobilo z človeka spolupracovníka a spolutvorcu v pokračovateľskom diele Boha Stvoriteľa.⁷⁹ Toto požehnanie: „Plodte sa a množte sa, naplňte zem a podmaňte si ju“, ako zdôrazňuje a zároveň pripomína svätý Ján Zlatoústý, bolo dané obom pohlaviám⁸⁰, a ktorý zároveň prizvukuje, že výnimočnosť tohto požehnania

⁷⁵ Pozri ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΑΓΚΥΡΑΣ: *Περὶ τῆς ἐν παρθενίᾳ ἀληθοῦς ἀφθορίας*. 3. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1857. Τόμος 30, 673.

⁷⁶ Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Εἰς Κολοσσαεῖς*. 12, 5. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 62, 387.

⁷⁷ ΕΥΔΟΚΙΜΟΦ, Π.: *Ἡ Ὁρθοδοξία*. Prekl. Α. Τ. Μουρτζόπουλος, Θεσσαλονίκη 1972, s. 397.

⁷⁸ ΜΑΝΖΑΡΙΔΗ, Γ. Ι.: *Χριστιανικὴ Ἠθική*. Θεσσαλονίκη 1995, s. 324.

⁷⁹ Gen 1, 28.

⁸⁰ Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Εἰς τὴν Γένεσιν*. 10, 4. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 53, 86.

spočíva v moci, ktorú tento pár dostáva, aby panoval a ovládal tento svet.⁸¹

Je veľmi pekne a jasne vidieť súvislosť medzi „Plodte sa a množte sa...” s vytvorením rôznorodej ľudskej spoločnosti a realizáciou panovania a vládnutia nad všetkým stvorenstvom na tejto zemi. Takto tieto vyššie spomenuté slová na seba nadväzujú so slovami: „Boh stvoril človeka na svoj obraz; na Boží obraz ho stvoril...”⁸² a veľmi zreteľne nás uvádza do tejto spomenutej reality. Človek ako Božia ikona sa tak stáva vrcholom, korunou tvorstva⁸³.

Dôsledky pádu prarodičov v kontexte manželstva

V priebehu histórie ľudstva samozrejme existuje aj smutná udalosť pádu našich prarodičov, príčinou ktorého bol diabol

⁸¹ Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Εἰς τὴν Γένεσιν*. 10, 4, 5. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 53, 86.

⁸² Gen 1, 27.

⁸³ Gen 1, 26. Svätý Ján Zlatoustý k tomu poznamenáva objasňujúc, že „κατ’ εἰκόνα“, [πο ὡμῶς], (na obraz) znamená „ἀρχῆς εἰκόνα“ (počiatok-rôvod obrazu) a „ἀρχῆς ὁμοιότητα“ (počiatok-rôvod podoby) znamená „τὰ πάντα ὑπέταξεν εἰς ἡμᾶς ὁ δημιουργός“ (Stvoriteľ nám všetko podriadil). Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Εἰς τὴν Γένεσιν*. 8, 3, 4. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 53, 72. Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Εἰς τὸν Δανιήλ*. 2. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 56, 208. Pozri ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ: *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ’ εἰκόνα ἡμετέραν*. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1863. Τόμος 44, 266A.

a samozrejme ľudská samolúboť⁸⁴. Hriech vstúpil do ľudskej prirodzenosti prostredníctvom neposlušnosti⁸⁵. Totiž človek viac miloval samého seba než Boha⁸⁶, výsledkom čoho bolo to, že človek stratil „kráľovské oblečenie a nebeský svet“⁸⁷, slávu na výsostiach⁸⁸, ako aj svoju počiatočnú hodnotu a cenu⁸⁹.

Egocentrizmus človeka a diabol, ktorí rozbili Bohoľudské spoločenstvo⁹⁰ zapríčinili a priniesli úpadok, porušenosť a stratu⁹¹

⁸⁴ Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ: *Ἐδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*. 4, 24. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1864. Τόμος 94, 1208D. Pozri aj ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Εἰς τὴν Γένεσιν*. 15, 4. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 53, 123. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΠΑΡΙΟΥ: *Ἐπιτομή τῶν θείων τῆς πίστεως δογμάτων*. Λειψία 1806, s. 252.

⁸⁵ Pozri ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ: *Ἑρμηνεία εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολὴν*. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1863. Τόμος 74, 789A.

⁸⁶ Pozri ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ: *Πρὸς Θαλάσσιον*. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1865. Τόμος 90, 257; 260. „ὁ ἄνθρωπος τό σῶμα τό ἴδιον... κατὰ τό εἶκος ἠγάπησε, κατὰ πᾶσαν σπουδὴν, διὰ τῆς περὶ μόνον τό σῶμα φροντίδος τε καί ἐπιμελείας, λατρεύων τῇ κτίσει παρὰ τόν κτίσαντα... ἡ περὶ Θεόν ἄγνοια, τὴν κτίσιν ἐθεοποίησεν· ἥς ὑπάρχει λατρεία σαφῆς, ἡ κατὰ τό σῶμα τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων φυλαυτία“

⁸⁷ Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Περὶ παρθενίας*. 14. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 48, 544.

⁸⁸ Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Εἰς τὴν Γένεσιν*. 15, 4. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 53, 123.

⁸⁹ Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Περὶ παρθενίας*. 46. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 48, 568.

⁹⁰ Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Ὅμιλία ὅτι ἐκ ῥαθυμίας ἡ κακία...* 4. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 49, 269.

⁹¹ Gen 3, 17-18.

i smrť⁹² a spôsobili obrovské dôsledky jednak v tomto milovanom spoločenstve, ale aj v psychosomatickej jednote manželov⁹³. Zo slov Stvoriteľa: „Nie je dobré človeku byť samému“, jasne vidíme, čo považoval za nešťastie pre človeka a k čomu sa nakoniec človek dopracoval. Muž a žena sa svojou vinou odcudzili jeden druhému a zároveň uzatvorili do hradu svojho osobného egocentrizmu a takýmto spôsobom začali žiť odcudzený stav samoty ľudského bytia. Medzi nimi takto začal konkurenčný boj, rozkol, nesvornosť, roztržka, teda doslova vojna, nakoľko „bola roztrhnutá samotná ľudská prirodzenosť“⁹⁴. Predovšetkým žena sa stáva otrokom a je podriadená mužovi⁹⁵. Zrazu z „pomocníka“⁹⁶ a spolupracovníka muža sa stáva otrok⁹⁷, a to bez toho, aby žena bola stotožňovaná so zlom, alebo že ju stvoril zlý, ako to bolo v minulosti predstavované v pohanskej mytológii.

⁹² Gen 4, 1-10. Práve u svätého Maxima vyznávača nachádzame všeobecnú zmienku o vášňach, ktoré so sebou priniesol pád našich prarodičov. Pozri ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ: *Πρὸς Θαλάσσιον*. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1865. Τόμος 90, 269.

⁹³ Pozri LOSSKY, V.: *Ἡ μυστικὴ θεολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*. Prekl. Πρεσβ. Πλευράκη, Κ. Σ., Θεσσαλονίκη⁴ 1986, s.142.

⁹⁴ Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Περὶ παρθενίας*. 84. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 48, 595.

⁹⁵ Gen 3, 16. „Budeš túžiť po svojom mužovi, ale on bude vládnuť nad tebou.“ Je veľmi zaujímavá poznámka, v ktorej svätý Ján Zlatoustý vidí, že nadvláda muža má aj svoje pozitívum a spočíva v úžitku, ktorý z toho žena má pre seba. Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Εἰς τὴν Γένεσιν*. 4, 1. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 54, 594.

⁹⁶ Gen 2, 18.

⁹⁷ Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Εἰς τὴν Γένεσιν*. 16, 4. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 53, 130; a ešte pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Ομιλίας εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους*. 26, 2. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris . Τόμος 61, 245.

Pád a hriech mali svoje dôsledky ešte aj v samotnom manželstve, predovšetkým čo sa týka sexuality a spôsobu množenia sa ľudského rodu. Samozrejme, požehnanie rozmnožovania sa bolo dané ešte pred samotným pádom⁹⁸ a ešte aj po Noemovi⁹⁹. Avšak to, čo v biblickej výpovedi nenachádzame, je konkrétny popis spôsobu množenia sa ľudského rodu.

U mnohých otcov nachádzame myšlienku, že vášnivá príťažlivosť, telesné obcovanie a biologické rodenie, ako aj dnešný spôsob množenia sa je stav, ktorý bol spôsobený následkom pádu.¹⁰⁰ Naši prarodičia žili v raji anjelský život a aj napriek tomu, že sexualita bola „funkčná“ u oboch pohlaviach¹⁰¹, neuviedli ju do používania. Nemali telesné potreby a neboli pod vplyvom túžby, alebo iných vášní¹⁰². Telesné obcovanie, oplodnenie, pôrod, nečistota, kojenie, kŕmenie, vydražovanie majetku, hromadenie majetku, materiálny rozkvet, staroba, choroba, smrť, teda všetko

⁹⁸ Gen 1, 28.

⁹⁹ Gen 8, 17. „ἢ ραττήτεα ἢ μινόκητεα на земаи.“ [plod'te sa a množ'te sa na zemi]; Gen 9, 1. „Ἠ ἐλθέῃ ἐγὼ ἡὲ ἡ ἱσὶν ἡ ῥεχὲ ἡμῃ: ραττήτεα ἢ μινόκητεα, ἢ ἡ πόλιντε зέμлю ἢ ὠβλαάῃτε ῥε.“ [Potom Boh požehnal Noema a jeho synov a povedal im: "Plod'te a množ'te sa a naplňte zem!].

¹⁰⁰ Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Εἰς τὴν Γένεσιν*. 15, 4. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 53, 123. Pozri ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ: *Ἐξηγήσεις εἰς ψαλμούς*. 50, 7. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1837. Τόμος 27, 240.

¹⁰¹ Gen 2, 25. „καὶ ἦσαν οἱ δύο γυμνοί, ὃ τε Ἀδὰμ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἡσχύνοντο.“

¹⁰² Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Περὶ παρθενίας*. 14. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 48, 543.

to, čo sa dotýka manželstva a života, prichádza až po páde prarodičov¹⁰³.

V prípade, žeby ľudia nezhrešili, množenie ľudského rodu by sa dialo iným spôsobom a nie prostredníctvom manželskej prílnavosti¹⁰⁴. Svätý Maxim vyznávač hovorí o duchovnom rodení¹⁰⁵ a svätý Ján Zlatousty používa príklad nadprirodzeného množenia anjelov¹⁰⁶.

Neexistuje žiadne podceňovanie, alebo znehodnocovanie manželstva aj keď k pohlavnému styku došlo až po prestúpením zákona a taktiež ani umiestnenie hriechu do tela, či manželského vzťahu. Nie manželstvo je to, ktoré vytvára hriech, ale hriech spôsobuje zvrátenosť manželstva. Tak, ako všetky veci pred samotným vtelením Spasiteľa ľudia konali hriešne, to isté sa dialo aj s manželstvom, ako o tom svedčí Didimos¹⁰⁷.

¹⁰³ Pozri ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΗΣΣΗΣ: *Περὶ ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως ὁ λόγος*. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1863. Τόμος 46, 148C-149A.

¹⁰⁴ Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ: *Ἐδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*. 4, 24. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1864. Τόμος 94, 1208D. Pozri ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΗΣΣΗΣ: *Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου*. 17. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1863. Τόμος 44, 149C.

¹⁰⁵ Pozri ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ: *Ἀποριῶν βιβλος*. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1865. Τόμος 91, 1309A.

¹⁰⁶ Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Περὶ παρθενίας*. 14. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 48, 544. Pozri ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΗΣΣΗΣ: *Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου*. 17. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1863. Τόμος 44, 189CD.

¹⁰⁷ Pozri ΔΙΔΥΜΟΣ ΤΥΦΛΟΣ: *Κατὰ Μανιχαίων*. 8. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1863. Τόμος 39, 1096G.

Hriech je presne ten, ktorý prerušuje milujúci vzťah medzi mužom a ženou¹⁰⁸ a mravne narušuje sexualitu. Prarodičia po páde zažívajú pocit hanby, previnenia a strachu¹⁰⁹. Existujúca sexualita, ktorá bola funkčná a bola harmonicky zladená s ostatnými psychosomatickými funkciami ľudského organizmu, bola žiaľ degradovaná na úroveň inštinktívneho fungovania¹¹⁰. V takom prípade už môžeme hovoriť o satanskej sexualite a o sexuálnom využívaní, alebo lepšie povedané zneužívaní mužského alebo ženského pohlavia¹¹¹. Takto sa proces biologického života nakoniec stal procesom úpadku, straty, bolesti a smrti.

Avšak aby sa nepokračovalo vo fenoméne pádu, rozkladu a smrti a pritom sa zachovala jednota, čistota a láska manželov, manželstvo bolo zakomponované do Božej ikonómie. Takto sa manželstvo stalo liekom na našu chorobu¹¹². Toto chce zdôrazniť svätý Ján Zlatoústý keď píše: „kde je smrť, tam je aj manželstvo“¹¹³. Prichádza to ako filantropická prax nebeského Otca nášho Boha,

¹⁰⁸ ΣΤΑΥΡΟΥ Σ. ΦΩΤΙΟΥ, 'Ο Γάμος ως μυστήριο αγάπης κατά την Καινή Διαθήκη. Cit. dielo, s. 219.

¹⁰⁹ Gen 3, 7-10. „ἢ ῥαζύμειψα, ἵακω νάξη ἐΐψα: ἢ σιήετα λίεττίε σμοκόκνοε, ἢ σotteορίετα εεεΐε πρεποάεινία. Ἡ οὐγέλιψαετα γλίεξ γῆα ἐΐα... ἢ εκρύεταεα... Ἡ ρεγέ ἐμδ: γλίεξ ελίψαχχ τεεεΐε χοδάψα ἐξ ραή, ἢ οὐβοάχεια.“

¹¹⁰ Pozri Ἐπισκόπου Ἀχελώου ΕΥΦΥΜΙΟΥ (ΣΤΥΛΙΟΥ, Κ.): Ἄνθρωπος: Ἀρσεν καὶ φῆλη, ἱστοπικὴ, κοινωνιολογικὴ, ψυχολογικὴ καὶ θεολογικὴ θεώρηση τῶν δύο φύλων, καὶ τῆς σεξουαλικότητας. Cit. dielo, s. 98-99.

¹¹¹ ΣΤΑΥΡΟΥ Σ. ΦΩΤΙΟΥ, 'Ο Γάμος ως μυστήριο αγάπης κατά την Καινή Διαθήκη. Cit. dielo, s. 36.

¹¹² Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Περὶ παρθενίας*. 15. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 48, 545.

¹¹³ Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Περὶ παρθενίας*. 14. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 48, 544. „ὅπου γὰρ θάνατος ἐκεῖ καὶ γάμος.“

aby zmyl hanbu pádu¹¹⁴ prarodičov, a opätovne spojil obe pohlavia a opäť spriatelil muža so ženou¹¹⁵. Pre tento cieľ bol Bohom použitý pudový inštinkt a sexuálna sila¹¹⁶, vášeň¹¹⁷, erotika-milostný vzťah¹¹⁸, ako aj telesná túžba¹¹⁹.

¹¹⁴ Gen 3, 1-25.

¹¹⁵ ΠΑΤΡΩΝΟΥ, Γ.: *Ὁ Γάμος στη θεολογία και στή ζωή*. Cit. dielo, s. 272-275.

¹¹⁶ Pozri ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΑΓΚΥΡΑΣ: *Περὶ τῆς ἐν παρθενίᾳ ἀληθοῦς ἀφθορίας*. 3. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1857. Τόμος 30, 673. „Οἶστρον τῆς πρὸς ἄλληλα συμπλοκῆς.“

¹¹⁷ Pozri ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΥ ΙΚΟΝΙΟΥ: *Λογ.* 4. 4. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1863. Τόμος 39, 72C. „Ἦδονὴν ἐνεσπείρε“.

¹¹⁸ Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους*. 20. 1. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 62, 135. „...γάρ τις ἔρως ἐμφωλεύων τῇ φύσει καὶ λανθάνων ἡμᾶς συμπλέκει τὰ σώματα.“ Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Ἐγκώμιον εἰς Μάψιμον*. 14. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 51, 230B. „ὁ Θεὸς τοὺς ἔρωτας τούτους ἐγκατέσπειρε.“ Pozri ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ: *Περὶ θεῶν ὀνομάτων*. 4, 15. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1857. Τόμος 3, 713A. „Τὸν ἔρωτα, εἴτε θεῖον, εἴτε ἀγγελικόν, εἴτε νοερόν, εἴτε ψυχικό, εἴτε φυσικόν εἵπομεν, ἐνωτικὴν καὶ συγκρατικὴν ἐννοήσωμεν δύναμιν...“

¹¹⁹ Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Εἰς τὴν Γένεσιν*. 4, 1. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 54, 594. Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Υπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους*. 4, 2. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 60, 418. Teda túžba muža je silnejšia, aby sa ľahšie podriadil žene a aby medzi nimi existovala harmónia, keďže aj žena sa podriaďuje sile muža. Pozri ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΑΓΚΥΡΑΣ: *Περὶ τῆς ἐν παρθενίᾳ ἀληθοῦς ἀφθορίας*. 3. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1857. Τόμος 30, 673D.

V tomto slova zmysle manželstvo je fenomén pádu prarodičov a zároveň Božia zhovievavosť¹²⁰. V takomto zmysle vidíme, že takéto cudzie funkcie ľudskej prirodzenosti boli použité na spásu človeka. Prorocké slová svätého Písma: „Preto muž opustí svojho otca i svoju matku a príľne k svojej manželke a budú jedným telom¹²¹“ sa stali realitou. Preto sexualita zohráva svoju úlohu v opätovnom spojení dvoch rozdelených a konfliktných pohlaví a v obnovení jednej nerozdelnej ľudskej prirodzenosti¹²². Toto fungovanie človeka po páde bolo použité ako liek proti smrti prostredníctvom rodenia detí¹²³.

¹²⁰ Pozri ΣΥΜΕΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ: *Περὶ τοῦ τιμίον νομίμου γάμου*. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1866. Τόμος 155, 504D.

¹²¹ Gen 2, 24.

¹²² Pozri ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ ΚΥΡΟΥ: *Εἰς τὴν Γένεσιν*. 2, 30. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1860. Τόμος 80, 128B. Pozri Ἐπισκόπου Ἀχελώου ΕΥΦΥΜΙΟΥ (ΣΤΥΛΙΟΥ, Κ.): *Ἄνθρωπος: Ἄρσεν καὶ φῆλη, ἱστοπικὴ, κοινωνιολογικὴ, ψυχολογικὴ καὶ θεολογικὴ θεώρηση τῶν δύο φύλων, καὶ τῆς σεξουαλικότητος*. Cit. dielo, s. 102.

¹²³ Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Εἰς τὴν Γένεσιν*. 18, 4. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 53, 154. Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον*. 48, 3. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 58, 490. Pozri ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΗΣΣΗΣ: *Περὶ παρθενίας*. 12. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1863. Τόμος 46, 376A. Pozri ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΗΣΣΗΣ: *Περὶ παρθενίας*. 14, 1. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1863. Τόμος 46, 377C. „Ἀπὸ γὰρ γενέσεως ἢ φθορὰ τὴν ἀρχὴν ἔχει.“

Fenomén monogamie a polygamie

5/ Jedným z dôsledkov pádu prarodičov bola polygamia.¹²⁴ Človek opustil monogamický život, ktorý bol Božou vôľou¹²⁵ a v určitých prípadoch nasledoval polygamiu. Túto polygamiu viac menej pozorujeme u potomkov Kaina¹²⁶ a omnoho viac sa rozšírila po východe z egyptského zajatia na základe hriešneho charakteru života. Odvtedy sa začína stávať predmetom kritiky a označovať sa ako spoločenská praktika¹²⁷. To, že polygamia nebola v Izraeli všeobecný fenomén je zjavné aj z toho, že tí, ktorí pochádzali z kmeňa Set, zachovávali medzi sebou monogamiu, ako napríklad Noe a jeho potomkovia¹²⁸. Ako vidíme zo svedectva Svätého Písma Starého Zákona aj Izák a Jozef zachovávali monogamiu¹²⁹. Bez toho, aby polygamia bola všeobecne platný fenomén, ako aj bez toho, aby bola uznávaná, kdekoľvek sa s ňou stretneme vo Svätom Písme a bola považovaná za základ pri

¹²⁴ Vo Svätom Písme máme dve podoby polygamie: 1/ prvá je vo forme spolužitia muža súčasne s viacerými ženami pospolu (Gen 4, 19-25; 26, 34; 28, 9; 29, 29 Ex 36, 1-5, Deut 17, 17; 21, 15 atď.), alebo zriedkavejšie spolužitie ženy s viacerými mužmi (Jn 4, 18.) a 2/ a druhá forma spočívala v zachovaní rodu po rozpade manželstva.

¹²⁵ Gen 2, 24.

¹²⁶ Gen 4, 19. „Lamech si vzal dve ženy. Jedna mala meno Ada a druhá mala meno Sela.“

¹²⁷ Deut 17, 14-20. „Ani žien nech nemá veľa, aby sa neodvrátilo jeho srdce,“

¹²⁸ Gen 6, 18. „ВНІДІШНІ ЖЕ ВЪ КОБЧІГЪ ТЫ І СЫНОВЕ ТВОІ, І ЖЕНА ТВОЯ І ЖЕННІ СЫНОВЪ ТВОІХЪ ІЗ ТВОЮ.“ Gen 7, 7. „ВНІДІ ЖЕ НОЕ І СЫНОВЕ ЁГВ, І ЖЕНА ЁГВ І ЖЕННІ СЫНОВЪ ЁГВ ІЗ НІМЪ ВЪ КОБЧІГЪ,“ Gen 8, 18. „ІІ НЗЫДІ НОЕ І ЖЕНА ЁГВ, І СЫНОВЕ ЁГВ І ЖЕННІ СЫНОВЪ ЁГВ ІЗ НІМЪ,“.

¹²⁹ Gen 25, 20. „ІААШЕ ЖЕ ІААКЪ ЛѢТЪ ЧЕТЫРЕДЕСАТИ, ЁГДА ПОДЪ РЕВЪКЪ... СЕБѢ ВЪ ЖЕНѢ.“ Gen 26, 7. „Вопросиша... ѡ ревѣкѣ женѣ ЁГВ“

rozmnožovaní ľudí a rozširovaní ľudského rodu¹³⁰. Za týmto účelom vidíme, že existovali aj konkubíny za konkrétnych podmienok.¹³¹ Tieto podmienky dovoľovali manželovi vziať si druhú ženu z dôvodu plodenia detí, nakoľko jeho prvá žena bola neplodná. Toto právo dávalo oprávnenie ponúknuť svoju slúžku manželovi ako konkubínu.¹³² Napríklad Abrahám okrem svojej neplodnej ženy si zobral aj Agar¹³³ ako konkubínu, aby mu porodila potomstvo. Jakub bol taktiež ženatý s Leou a Ráchel¹³⁴ a každá jedna z nich mu priviedla ako konkubínu svoju slúžku¹³⁵.

Na základe týchto príkladov zo Starého Zákona ľudia veľmi pozitívne nazerali na túto polygamiu, ktorá sa objavila po páde prarodičov. Nazerali na to ako na stav, ktorý mal za úlohu posvätnú vec a nemal vôbec nič spoločné so zvrátenosťou, či

¹³⁰ Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Εἰς τὴν Γένεσιν*. 56, 3. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 54, 489.

¹³¹ Gen 22, 24; 6, 1-3; 36, 12; 2Sam 3, 7.

¹³² Tento ústupok bol zapríčinený pod vplyvom práva, ktoré bolo v súlade s právnou normou v Mezopotámii. Kódex HAMMURPI, paragraf 146. Chammurapiho zákonník alebo Chammurabiho zákonník je zbierka právnych ustanovení, ktoré dal na 2,25 m vysokú stélu z čierneho dioritu klinovým písmom vytesať Chammu-rabi. Zbierka sa dotýka rôznych oblastí života babylonskej spoločnosti. Dnes sa nachádza v Louvri. Či a do akej miery boli predpisy tohto zákonníka naplňané v bežnej súdnej praxi, nie je známe. Pochádza cca z roku 1800 alebo 1760 alebo 1686 pred Christom. Je štvrtým najstarším zachovaným mezopotámskym zákonníkom, dlho bol považovaný za najstarší.

¹³³ Gen 16, 1-2; Vidíme aj zmienku o tom, že Abrahám si vzal aj Keturu 25, 1; ale tento sobáš sa udial až po smrti Sáro 23, 1; a takto nič nenarúša samotný princíp monogamie.

¹³⁴ Gen 29, 15-30.

¹³⁵ Gen 30, 3; 30, 9.

perverzitou¹³⁶. Rodenie detí a zachovanie ľudského rodu bolo v Starom Zákone prvoradým cieľom manželstva.¹³⁷ Svätosť manželstva pred príchodom Christa bola upriamená len na hodnotu rodenia detí.¹³⁸ A to všetko z jedného dôvodu, že rodenie bolo spájané so všeobecným názorom na stvoriteľské dielo Stvoriteľa, predovšetkým stvorenie Božieho ľudu a navyiac prisľub Boha o rozmnožení Izraelského národa¹³⁹, ako aj o jeho záchrane Mesiášom. A práve z toho dôvodu v Starom Zákone bol dovolený leviratický sobáš¹⁴⁰, nakoľko bezdetné manželstvo bolo považované za znamenie absencie Božieho požehnania a navyiac znamenie potupy, skúšky a chudoby.¹⁴¹ Neplodnosť každej ženy zbavilo ju a jej rodinu možnosti priviesť na svet dlho očakávaného Mesiáša, ktorého Boh prisľúbil ešte našim prarodičom.

¹³⁶ Pozri ΔΙΔΥΜΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ: *Eiς τὴν Γένεσιν*. In. Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων, vyd. „Ἀποστολικῆς Διακονίας“, Ἀθῆναι 1955 (ΒΕΠΕΣ) 50, 164, 35.

¹³⁷ Ž 127, 3. Prisl. 13, 22.

¹³⁸ Gen 1, 2; 9, 1; 24, 60.

¹³⁹ Pozri ΘΕΟΔΩΡΙΟΥ ΚΥΡΟΥ: *Αἰρετικῆς κακομυθίας*. 5, 25. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1864. Τόμος 83, 537A.

¹⁴⁰ Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Eiς τὴν Γένεσιν*. 62, 1. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 54, 533.

¹⁴¹ Gen 30, 1. „Keď Ráchel videla, že ona nerodí Jakubovi, žiarlila na svoju sestru a hovorila Jakubovi: "Daj mi deti! Ak nie, tak zomriem!" Taktiež pozri Iz 4, 1 a 1Sam 1, 6-7. Aj v Novom Zákone vidíme v prípade Alžbety, keď videla, že počala a že porodí dieťa, bolo to pre ňu zbavenie sa hanby z neplodnosti. Lk 1, 25. „Toto mi urobil Pán v čase, keď zhliadol na mňa, aby ma zbavil hanby pred ľuďmi.“

Duchovnosť manželstva v Starom Zákone

Z vyššie povedaného o manželstve v Starom Zákone je zreteľne vidieť, že bolo uctievané počas celého toho obdobia. Stvorenie dvoch pohlaví na prekonanie samoty človeka, ustanovenie a účasť oboch týchto pohlaví na stvoriteľskom diele Boha prostredníctvom plodenia detí i spojenie rodenia detí s nádejou na naplnenie Božieho prisľúbenia, ako aj očakávanie Mesiáša, aby zachránil ľudský rod, dodávajú manželstvu osobitú hodnotu i svätosť.

Avšak existujú aj iné fakty, ktoré kladú dôraz a poukazujú na duchovnosť manželstva v Starom Zákone, akými sú napríklad odsúdenie smilstva¹⁴² a cudzoložstva, čo bolo považované za prejav bezbožnosti a náboženského úpadku¹⁴³.

¹⁴² Deuter 22, 23-24. Ako vidíme, znásilnenie zasnúbenej dievčiny bolo v Starom Zákone potrestané kameňovaním. „Keby bola deva, panna, zasnúbená s mužom a stretol by ju v meste iný muž a súložil by s ňou, obidvoch vyveďte k bráne mesta a ukameňujte; devu preto, že nevolala v meste o pomoc a muža preto, že zneuctil snúbenicu svojho blížneho. Tak odstrániš zlo spomedzi seba.“ Ak nejaký muž zneuctil slobodné dievča, musel sa s ňou oženiť a zároveň mu bolo odňaté právo prepustiť ju, teda rozviesť sa s ňou. Deuter 22, 28-29. „Keby muž stretol devu, pannu, ktorá nebola zasnúbená, chytil by ju, súložil by s ňou a pristihli by ich, muž, ktorý s ňou súložil, dá otcovi devy päťdesiat strieborných a bude mu ženou, lebo ju zneuctil. Nesmie ju nikdy prepustiť.“ Záporný postoj ku smilstvu v súlade so zákonnými ustanoveniami vidíme v Deuter 23, 18-19. „Nech sa nijaká izraelská deva nestane zasvätenou smilnicou ani nijaký izraelský mládenec zasväteným smilníkom! 19 Neprinášaj mzdu neviestky ani zárobok smilníka do domu Hospodina, svojho Boha, ako sľúbený dar, lebo oboje je ohavnosť pred Hospodinom, твоjim Bohom.“

¹⁴³ Ex 20, 14. „Nescudzoložiš“. Cudzoložstvo a rovnako tak aj smilstvo bolo trestané smrťou. Deuter 22, 22. „Keby pristihli muža pri súloží s vydatou ženou, nech zomrú obaja, muž, ktorý s ňou súložil, i žena. Tak odstrániš zlo z Izraela.“ Pozri taktiež Job 24, 15 „И́ око прелюбодѣла сохрани́ члвѣ, глагола: не ѡ҃зри́тъ мѧ́ око: и́ покрыва́ло лицѣ́ наложено.“ U otcov Cirkvi smilstvom a cudzoložstvom bol pomenovaný aj každý hriech, ktorý sa

Sexuálna zdržanlivosť bola považovaná za základnú podmienku čistoty uctievania Boha.¹⁴⁴ Hymnus lásky manželov, ktorý existuje v knihe Pieseň piesní¹⁴⁵, zvelebovanie odvahy, mužnosti a panenskej čistoty ženy (manžela-manželky)¹⁴⁶ a úcta k rodičom¹⁴⁷ sú svedectvom, ktoré potvrdzujú význam manželského zväzku v Starom Zákone.

Monogamický ideál manželstva Tobiáša a Sára¹⁴⁸ bol považovaný za prototyp, nakoľko títo dvaja manželia zakladajú svoj vzťah na Božom požehnaní a blahodati, teda na základe, na ktorom sa dosahuje manželská jednota a spoločenstvo lásky.

Toto manželstvo Tobiáša a Sára brali na zreteľ s rešpektom a Izrael predstavovali ako jedinú nevestu, ktorú si Jahve vybral.

týkal nevďačnosti voči Bohu. Pozri ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ: Λόγος 37, 19. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1858. Τόμος 36, 304C. ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: Ερμηνεία εις τὸν προφήτην Ἠσαΐαν 1, 7. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 56, 22.

¹⁴⁴ Ex 19, 5. „Ak teda budete pozorne počúvať môj hlas a budete zachovávať moju zmluvu, budete mojím osobným vlastníctvom medzi všetkými národmi, lebo celá zem je moja. Budete mi kráľovstvom kňazov, svätým národom.“

¹⁴⁵ Veľp 8, 6-7. „Polož si ma ako pečatidlo na svoje srdce, ako pečatidlo na svoje rameno, lebo láska je mocná ako smrť a vášeň krutá ako podsvetie. Jej žiara je ohnivá ako najsilnejší plameň. Lásku nemôže uhasiť množstvo vody, ani rieky ju nemôžu odplaviť. Ak by chcel niekto dať za lásku všetko bohatstvo svojho domu, veľmi by ním pohrdli.“

¹⁴⁶ Sir 26, 1-2. „Šťastný je muž, ktorý má dobrú ženu, dvojnásobný je počet jeho dní. Statočná žena je radosťou pre svojho muža, jeho roky naplní pokojom. Dobrá žena je cenný podiel, Pán ju dáva ako dar tým, čo sa ho boja.“

¹⁴⁷ Ex 20, 12. Deuter 5, 16.

¹⁴⁸ Tob 8, 6-7. „Ty si stvoril Adama a stvoril si mu manželku Evu ako pomoc a podporu. Z nich dvoch sa zrodilo ľudské pokolenie. Ty si povedal: ‚Nie je dobré byť človeku samému, urobme mu pomoc, jemu podobnú.‘ Teraz si beriem túto svoju sestru, no nie pre smilstvo, ale z čistého úmyslu. Zľutuj sa dobrotivo nado mnou i nad ňou, aby sme sa spolu dožili staroby.“

A skutočne, v prorockom ohlasovaní obraz, ktorý používali na dynamické vyjadrenie vzťahu Boha s Izraelským národom, je obraz manželstva.¹⁴⁹ Z hĺbky ľudského súženia a ľudskej lásky vyvstáva Božie trápenie nad ľudstvom.¹⁵⁰ Tak, ako manžel miluje svoju manželku, tak aj Boh chce milovať svoj ľud a tak ho neustále vyzýva k pokániu, aby sa prínavrátil k svojmu milujúcemu Bohu.¹⁵¹ A taktiež tak, ako muž „prilne“ k svojej žene a budú dvaja spolu tvoriť „jedno telo“, jedinečnú novú bytosť, tak aj Boh chce prilnúť k ľudstvu, ktoré prišiel spasiť a s ktorým sa už začal zjednocovať do „jedného tela“, do Tela Christovho. Jahve je Ženích¹⁵² a zmluva, ktorú uzavrel so svojim národom, tvorí jeden symbol podobný tomu, ktorý snúbenci podpisujú, keď sa chcú zosobášiť.¹⁵³ A práve z toho dôvodu zapretie Boha zo strany Izraelského národa a jeho nevera voči Bohu bola charakterizovaná ako cudzoložstvo. A už len ten samotný fakt, že vzťah Boha s ľudstvom sa zobrazuje ikonou manželstva, poukazuje na svätosť a samotný základ manželstva v Starom Zákone.

¹⁴⁹ Oz 1, 2; a Oz. 2, 21-22. „Zasnúbim si ťa naveky, zasnúbim si ťa v spravodlivosti, práve, láske a v milosrdenstve. Zasnúbim si ťa vo vernosti a ty spoznáš Hospodina.“

¹⁵⁰ Iz 62, 5. „И ѿкоже живѣѣи ѿноша ех дѣвомъ, тѣкъ пожнеѣтъ ѿноше твоѣ ех тобоѣ: и вѣдетъ ѿкоже рѣдетъ женихъ ѿ невестѣ, тѣкъ возрѣдетъ гдѣ ѿ тебѣ.“ [Ako si mladík berie pannu, tak si ťa vezme tvoj staviteľ a ako sa ženích teší z nevesty, tak sa bude z teba tešiť tvoj Hospodin.]

¹⁵¹ Gen 49, 18. „την σωτηρίαν περιμένων Κυρίου.“

¹⁵² Iz 54, 5. „Tvojím manželom je predsa tvoj Tvorca, Hospodin zástupov je jeho meno. Tvojím vykupiteľom je Svätý Izraela, nazýva sa Bohom celej zeme.“

¹⁵³ Deuter 4, 6, 7, 10, 11.

Sobáš - rodinná udalosť

Aj napriek tomu faktu, že v Starom Zákone sobáš bol osobito uctievaný, je veľmi charakteristické, že tento sobáš nemal náboženský alebo verejný charakter, ale mal čisto rodinný a súkromný charakter, teda sobáš bol čisto rodinnou záležitosťou tých rodín, odkiaľ pochádzali mladomanželia. Veľmi vážne slovo pri výbere nevesty mali v prvom rade rodičia.¹⁵⁴ Súhlas dcéry nebol nevyhnutný, až na niektoré výnimky¹⁵⁵ a láska bola častokrát až na druhom mieste s tým, že láska príde neskôr.¹⁵⁶ Tu by bolo veľmi cenné pripomenúť, že pre viac informácii o sobáši ako aj o obradovom priebehu sobáša nájdeme v popise sobáša Izáka s Rebekou¹⁵⁷, Jakuba s Ráchel a Leou¹⁵⁸ a Tobiaša so Sárrou¹⁵⁹.

Samotnému obradu sobáša predchádzal obrad zasnub, ktorý bol riadne uznanou právnou normou v spoločnosti a bol chápaný a vnímaný ako prísľub samotného sobáša¹⁶⁰. Udalosti spojené so zasnubami sa v Starom Zákone spomínajú vo viacerých prípadoch, ako sú zasnuby Izáka a Rebeky, Jakuba, Dávida a Melchol,

¹⁵⁴ Ako vidíme zo svedectva Svätého Písma Starého Zákona, tak sobáš Izáka a Jakuba sa udial z pohnútky ich otcov. Konkrétne Abrahám posielal svojho sluhu, aby vybral nevestu pre svojho syna Izáka z rodu z Mezopotámie. Pozri Gen 24; Gen 28, 1-2. A ďalej pozri Tob 6, 13.

¹⁵⁵ Príbuzný Rebeky, bratia a mama požiadali o Rebekin súhlas pred tým ako dali odpoveď. Pozri Gen 24, 57-58.

¹⁵⁶ Gen 24, 67; 26, 34-35; 28, 8; 34, 2, 4-6

¹⁵⁷ Gen 24.

¹⁵⁸ Gen 28, 29.

¹⁵⁹ Tob 6, 7, 8.

¹⁶⁰ Každý kto sa zasnúbil alebo sa práve oženil, teda bol čerstvo ženatý nemusel ísť na vojnu jeden rok. Deuter 20, 7. „Je tu niekto, kto sa zasnúbil so ženou a ešte si ju nevzal? Nech odíde a vráti sa domov, aby nepadol vo vojne a niekto iný by si ženu vzal.“ Deuter 24, 5. „Muž ako novomanžel nemusí ísť na vojnu a bude oslobodený od akejkoľvek verejnej povinnosti. Jeden rok zostane doma, aby sa mohol tešiť so svojou ženou, ktorú si vzal.“

Tobiáša a Sáro. Základným faktom, ktorý sa spomína ohľadne toho, čo predchádzalo samotnému obradu sobáša, bolo objatie pri prvom stretnutí nevesty a ženícha¹⁶¹, ako aj prvé spoznanie sa ich rodičov¹⁶² a dar, ktorý podaroval ženích neveste a rodičom¹⁶³ a následne bola hostina¹⁶⁴. Na zásnubách taktiež nesmel chýbať prsteň ako symbol uznania a znak záruky i pečať dohody oboch strán na sobáši ženícha a nevesty.¹⁶⁵

Obradový poriadok židovského sobáša neobsahoval náboženskú bohoslužobnú praktiku¹⁶⁶, nakoľko, ako sme už prv spomínali, sobáš bol čisto rodinnou udalosťou bez náboženského charakteru. Avšak je nevyhnutné zdôrazniť duchovnosť sobáša i jeho spojenie s Božím požehnaním a Jeho svätou vôľou, teda aspoň v čase patriarchálneho obdobia, ako to bolo aj v prípade Tobiašovho sobáša. Konkrétne v sobáši Izáka s Rebekou je zjavne

¹⁶¹ Gen 29, 11. „Potom Jákob pobožkal Ráchel a hlasno zaplakal.“; 24, 22 „Keď sa ľavy napili, muž vytiahol zlatý krúžok do nosa vážiaci pol šekla a dva zlaté náramky na jej ruky vážiace desať šeklov zlata“.

¹⁶² Gen 24, 31. „povedal: „Pod', Hospodinov požehnaný, prečo stojíš vonku? Ja som už pripravil príbytok i miesto pre ľavy“; Gen 24, 49-51. „Teraz mi povedzte, či chcete môjmu pánovi preukázať láskavosť a vernosť. Ak nie, povedzte, a ja sa podľa toho obrátim napravo alebo naľavo.“ Labán a Betuel odpovedali: „Vyšlo to od Hospodina a my ti nemôžeme povedať ani áno, ani nie. Pozri, tu je Rebeka. Vezmi ju a choď, nech sa stane ženou syna tvojho pána, ako povedal Hospodin!“

¹⁶³ Gen 34, 12; Ex 22, 15-16.

¹⁶⁴ Gen 24, 54.

¹⁶⁵ V takom zmysle stretávame takúto udalosť v historickej udalosti Júdu s nevestou Tamarou. Gen 38, 16-18. „Zabočil k nej, ako bola pri ceste, a povedal: „Dovoľ, prosím, vojsť k tebe.“ Nevedel totiž, že je to jeho nevesta. Ona sa ho spýtala: „Čo mi dáš za to, že vojdeš ku mne?“ On odpovedal: „Pošlem ti kozľa zo stáda.“ Ona povedala: „Daj mi však nejaký záloh, kým ho pošleš.“ Júda sa jej spýtal: „Čo ti mám dať do zálohu?“ Odpovedala: „Tvoje pečatidlo so šnúrou a palicu, ktorú máš v ruke.“ Dal jej to.“

¹⁶⁶ БЕΛΛΑ, Β.: *Ἡ ἱσραηλιτικὴ γάμος*. Ἀθήναι 1935, s. 24.

vidieť, že bol naplánovaný samotným Bohom. On posla svojho anjela, aby sprevádzal Abrahámovho sluhu, ktorého Abrahám vyslal do Mezopotámie¹⁶⁷. A Rebeka je žena, ktorú pre Izáka pripravoval Boh.¹⁶⁸ Ešte aj v prípade neplodnosti ju Boh prijíma na to, aby sa prejavila jeho veľká sila a aby takto bola hlásaná viera¹⁶⁹.

Keď Jakub odchádza z Mezopotámie, podriadiac sa radám svojho otca, berie od Izáka to isté požehnanie, aké Boh dal našim prarodičom, ale aj Abrahámovi.¹⁷⁰ Nakoniec aj Tobiáš poznal, že Sára bola Bohom pripravená pre neho.¹⁷¹ Božou silou víťazí nad

¹⁶⁷ Gen 24, 7.

¹⁶⁸ Gen 24, 44. „Ak mi odpovie: »Len sa napi a načerpám aj tvojim ťavám,« to nech bude tá žena, ktorú prichystal Hospodin synovi môjho pána.“

¹⁶⁹ Gen 25, 21-22. „Izák prosil Hospodina za svoju ženu, lebo bola neplodná. Hospodin ho vypočul a jeho žena Rebeka počala. Keď sa však synovia v živote matky strkali, povedala: „Ak je to tak, prečo sa mi to deje?“ Hľadala teda vysvetlenie u Hospodina“. Pozri ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Περὶ παρθενίας*. 15. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 48, 543.

¹⁷⁰ Gen 28, 3-4. „Kiež ťa Boh Všemohúci požehná, urobí plodným a rozmnoží, aby si sa stal spoločenstvom národov! Nech dá Abrahámovo požehnanie tebe i tvojmu potomstvu, aby si sa stal vlastníkom krajiny, v ktorej si cudzincom, a ktorú Boh dal Abrahámovi.“

¹⁷¹ Tob 6, 18. „Keď budeš chcieť k nej vojsť, najprv obaja vstaňte a pomodlite sa, proste nebeského Pána, aby sa zľutoval nad vami a zachránil vás. Neboj sa, lebo ona ti bola určená už pred vekmi a ty ju zachrániš. Pôjde s tebou a predpokladám, že s ňou budeš mať deti. Budú ti ako bratia. Netráp sa teda.“

démonom rozvodu a smrti.¹⁷² V prvú noc sobáša mladomanželia sa spoločne modlili prosiac o Božie milosrdenstvo.¹⁷³

Sobáš sa ako rodinná udalosť vykonával s veľkou oficiálnosťou¹⁷⁴ a taktiež samotnou manifestáciou sobáša, ktorý

¹⁷² Tobiaš na podnet anjela Rafaela necháva uprchnúť démona Asmodea použijúc pri svojom vstupe do spálne spálenú obeť, teda srdce a pečeň ryby, ktorú chytil v rieke Tigris počas svojej cesty do Ekbatánu. Tob 8, 2-3. „Tobiaš si spomenul na Rafaelove slová, vybral si z vrečka, v ktorom ich mal, pečeň a srdce ryby, a položil ich na pahrebu kadidelnice. Pach ryby zastavil démona a on sa obrátil na útek do krajov Horného Egypta. Rafael sa však hnal za ním, spútal ho a hneď sa vrátil.“ V prípade Tobiaša vidíme, že kráčajúc k sobášu sa pridŕžiaval viery a Božieho požehnania, čím vysoko prevyšil ľudské chápanie sobáša a svojim správaním dosvedčil, že všetko v živote sa deje nie tak, ako zmýšľajú ľudia so svojimi zvykmi a obyčajmi, ale podľa veľkého Božieho milosrdenstva. Pozri modlitbu Raguela: „Požehnaný si, Bože, všetkým čistým požehnaním, nech ti dobrorečia po všetky veky. Požehnaný si, že si ma potešil. Nestalo sa, čoho som sa obával, ale zaobchádzal si s nami podľa svojho hojného milosrdenstva. Požehnaný si, že si sa zmiloval nad dvoma jedináčikmi. Preukáž im, Vládca, milosrdenstvo a spásu. Sprevádžaj ich životom v radošti a milosti až do konca.“

¹⁷³ Tob 8, 4-8. „Keď rodičia vyšli a zavreli dvere izby, Tobiaš vstal z lôžka a povedal Sára: „Sestra, vstaň, pomodlime sa a poprosme nášho Pána, aby sa nad nami zľutoval a zachránil nás.“ Sára vstala a začali sa modliť a prosiť, aby sa im dostalo záchrany. Tobiaš začal hovoriť: „Požehnaný si, Bože našich otcov, požehnané je tvoje meno vo všetkých pokoleniach až naveky. Nech ti dobrorečia nebesia a celé tvoje tvorstvo po všetky veky. Ty si stvoril Adama a stvoril si mu manželku Evu ako pomoc a podporu. Z nich dvoch sa zrodilo ľudské pokolenie. Ty si povedal: ‚Nie je dobré byť človeku samému, urobme mu pomoc, jemu podobnú.‘ Teraz si beriem túto svoju sestru, no nie pre smilstvo, ale z čistého úmyslu. Zľutuj sa dobrotivo nado mnou i nad ňou, aby sme sa spolu dožili staroby.“ Potom obaja povedali: „Amen, amen!“

¹⁷⁴ Gen 29, 22; 31, 27; 1 Makab 9, 37-39; ukážka tejto oficiality sa prejavila aj na svadobnom oblečení, ktoré mali na sebe oblečené pozvaní hostia. Pozri Mt 22, 11.

trval sedem¹⁷⁵ a v niektorých prípadoch až štrnásť dní¹⁷⁶. Vykonávateľ obradu sobáša bol prvý družba (gr. παράνυμφος, νυμφαγωγός), keďže on bol sprostredkovateľ a vyslanec, ktorý sprevádzal nevestu počas cesty do domu ženícha. Bol to ženíchov priateľ.¹⁷⁷ Tieto svadobné oslavy mali skutočne sviatočný charakter a svoj osobitý priadok. V deň sobáša bola nevesta vyumývaná¹⁷⁸, okrášlená šperkami¹⁷⁹, s pokrývkou hlavy¹⁸⁰, spolu s rodičmi a zborom panien¹⁸¹, vítala budúceho manžela, ktorý v sprievode svojich priateľov so zapálenými pochodňami prichádzal zväčša večer¹⁸², nakoľko šli z ďaleka. Po vstupe ženícha a všetkých pozvaných do domu nevesty sa zatvorili dvere a začala sa svadobná oslava, počas ktorej pokladali vence na hlavy

¹⁷⁵ Tob 11, 19.

¹⁷⁶ Tob 8, 19.

¹⁷⁷ Gen 21, 22. „НѢСТЬ ЖЕ БѢ ТѢ ВРЕМѢ, НѢ РЕЧЕ АБѢМЕЛѢХЪ, НѢ ОХОЗѢАХЪ НЕВѢСТОКОДѢТЕЛѢ СГ҃У“ J 3, 29. „НѢМѢА НѢВѢСТѢ ЖЕНѢХЪ СГ҃ТЪ: А ДРѢГЪ ЖЕНѢХѢБЪ, СТОА НѢ ПОСЛАШАА СГ҃У, РАДОСТѢЮ РАДѢТЕА ЗА ГЛАВЪ ЖЕНѢХѢБЪ.“

¹⁷⁸ Rut 3, 3. „Umy sa, navoňaj sa, obleč si rúcho a zíd' na humno!“ Tieto rady dal Noe dcére Rúť aby sa nakoniec stretla s Boázom jej budúcim manželom.

¹⁷⁹ Ž 44, 10, 14. „Kráľovské dcéry sú medzi tvojimi vyvolenými, po tvojej pravici je kráľovná ozdobená zlatom z Ofíru. Kráľovská dcéra v paláci je sama nádhera, jej rúcho je pretkávané zlatom.“

¹⁸⁰ Rebeka počas stretnutia s Izákom mala na hlave závoj, ktorý jej pokrýval nielen hlavu ale aj časť jej tváre. Gen 38, 14-15. Pozri ΤΡΕΜΠΕΛΑ, Π. Ν.: Υπόμνημα εἰς τὸ Ἄσμα Ἀσμάτων. Ἀδελφότης Θεολόγων. <Ο Σωτήρ>, Ἀθῆναι 1971, s. 67.

¹⁸¹ Ž 44, 15. „V pestrých šatách ju uvádzajú ku kráľovi; za ňou ti privedú panny, jej družice.“; Mt 9, 15. „Či môžu svadobní hostia smútiť, kým je ženích s nimi?“, 25, 1. „Vtedy sa nebeské kráľovstvo bude podobať desiatim pannám, ktoré si vzali lampy a vyšli v ústrety ženíchovi.“

¹⁸² Mt 25, 6.

mladomanželov¹⁸³. Spievali sa piesne lásky¹⁸⁴, ktoré spievali nevestine priateľky a v ktorých ospevovali osoby oboch novomanželov. Nasledovala svadobná hostina¹⁸⁵ a počas nej svadobné blahopriania a požehnania, ktoré mali charakter spoluúčasti ľudí, ako to vidíme v prípade svadby Rút.¹⁸⁶

V určitých prípadoch sa spomína aj svadobná zmluva.¹⁸⁷ Takým charakteristickým príkladom písomnej zmluvy je tá, ktorá sa

¹⁸³ Veľpieseň 3, 11. „Vyjdite a pozrite, sionské dcéry, na kráľa Šalamúna, na korunu, ktorou ho matka korunovala v deň jeho svadby, v deň, keď mu plesalo srdce.“ Iz 61, 10. „ako ženícha, čo ako kňaz nosí plátenný turban a ako snúbenicu okrášlenú skvostmi.“

¹⁸⁴ Jer 16, 9. „Lebo toto hovorí Hospodin zástupov, Boh Izraela: „Z tohto miesta pred vašimi očami odstránim vo vašich dňoch hlas plesania, hlas radosti, hlas ženícha a nevesty.“

¹⁸⁵ Gen 29, 22; Tob 7, 14; Mt 25, 10; Zj 19, 7.

¹⁸⁶ Gen, 24, 60. „Požehnali Rebeku a povedali jej: „Sestra naša, ty buď matkou nespočetných tisícov; nech tvoje potomstvo zaujme bránu svojich nepriateľov!“; Rúť 4, 10-12. „Tým som dostal aj Moábčanku Rúť, Machlónovu ženu, za svoju manželku, aby som oživil meno zosnulého v jeho dedičstve a nevyhynulo jeho meno spomedzi bratov a z brány jeho rodiska. Dnes ste toho svedkami.“ Nato povedal všetok ľud, ktorý bol v bráne mesta, ako aj starší: „Sme svedkami. Nech Hospodin dá, aby žena, čo vchádza do tvojho domu, bola ako Ráchel a Lea, ktoré spolu vybudovali dom Izraela. Ziskaj si moc v Efrate a urob si meno v Betleheme. Nech tvoj dom z potomstva, ktoré ti dá Hospodin z tejto mladej ženy, bude ako dom Pereca, ktorého Júdovi porodila Tamar.“

¹⁸⁷ Mal 2, 14. „Hospodin je svedkom medzi tebou a ženou tvojej mladosti, ktorej si sa spreneveril, hoci ona ti je družkou a ženou podľa zmluvy.“ Svadobná zmluva je veľmi starý zvyk. Veľmi veľa svadobných zmlúv poznáme z kolónie Elefantie (5 stor. pred Christom). Je to tradícia, ktorá sa nám zachovala od Židov a trvala aj počas gréckorímskeho obdobia. OIKONOMOY, H. B.: *Παραδόσεις Αρχεολογίας της Παλαιστίνης και βιβλικής θεολογίας*. Αθήνα 1984, s. 310.

spomína na sobáš Tobiaša.¹⁸⁸ Tento nami uvádzaný sobáš a najmä jeho poriadok mal aj iné zaujímavé prvky, ktoré na jednej strane poukazujú na úctu k starej tradícii, a na strane druhej na hlboký náboženský obsah sobáša konkrétne v tomto prípade. V súlade s biblickým textom poriadok sobáša Tobiaša so Sárrou obsahoval nasledovné prvky:

- Odovzdanie nevesty ženíchovi a spojenie ich rúk.¹⁸⁹

¹⁸⁸ Tob 7, 14. „Potom privolal jej matku a rozkázal priniesť veci na písanie. Spísal svadobnú zmluvu, že mu ju dáva za ženu podľa prikázania Mojžišovho zákona. Až potom začali jesť a piť.“

¹⁸⁹ Tob 7, 13. „Raguel zavola svojú dcéru Sárrou a ona prišla k nemu. Chytil ju za ruku a odovzdal ju Tobiašovi so slovami: „Vezmi si ju podľa zákona a podľa nariadenia zapísaného v Mojžišovej knihe, ktorá ti ju dáva za ženu. Vezmi si ju a odveď v zdraví k svojmu otcovi. A kiež vás nebeský Boh vedie po cestách pokoja.“ Túto tradíciu, v súlade s ktorou otec berie ruku nevesty a vkladá ju do ruky jej ženícha, pozorujeme aj u starých Grékov. Prostredníctvom Židovstva táto tradícia sa udomácnila aj v kresťanstve a pochopiteľne aj v byzantskej bohoslužbe sobáša. Na svadobných obrazoch starokresťanského umenia sa mladomanželia zobrazujú so spojenými rukami (junctia dextrum), pričom sa toho účastní aj prví družbovia. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗ, Κ. Π.: Συμβουλευτικές παραστάσεις της Νίκης στην παλαιοχριστινική τέχνη της Δύσης. Θεσσαλονίκη 1994, s. 115. TERTULLIANI: *De virginibus velegendis*. 11. In. ACCURANTE J.-P MIGNE, *Patrologiae Cursus Completus*, (Series Latina). Paris 1844, Tomus 2, 90B. Aj dnes v tretej modlitbe: „Ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος, ὁ πλάσας ἐκ χοῦς τὸν ἀνθρώπον...“, [Svätý Bože, z prachu zeme si stvoril človeka...], ešte pred korunováciou sa nachádza prosba o zjednotenie rúk v nasledovných slovách: „καὶ ἄρμωσον (τούτου λεγομένου, ὁ Τερεὺς ἀρμόζει τὰς δεξιὰς τῶν νυμφευομένων) τὸν δοῦλον σου...“ [a zjednoť (hovoriac tieto slová kňaz spája pravé ruky novomanželov) svojho služobníka...]. Pozri АРРАНЦ, М.: *Избранные сочинения по литургике*. Том I. Таинства Византийского Екхология. Институт Философии, Теологии и Истории св. Фомы. Рим – Москва 2003, s. 564.

- Prednesenie slov požehnania¹⁹⁰, čo sa javí ako určitý bohoslužobný úkon zo strany otca, hlavy rodiny, ale aj vykonávateľa mnohých náboženských a bohoslužobných úkonov, ktoré sa realizovali v dome ďaleko od chrámu.¹⁹¹
- Napísanie, vyhotovenie a spečatenie zmluvy.¹⁹²
- Svadobné pohostenie-hostina.¹⁹³
- Blahopriania-požehnania rodičov.¹⁹⁴
- Modlitba mladomanželov po sobáši spojená s doxológiou, teda oslavou Boha.¹⁹⁵
- Po štrnástich dňoch prebývania v dome panny privedenie tejto panny, teda nevesty do domu jej manžela. Tento prechod panny, teda nevesty z domu jej rodičov do domu jej manžela bol jedným z najdôležitejších prvkov svadob-

¹⁹⁰ Tob 7, 13. „Ἡ ΕΛΛΟΓΟΜΕΝὴ ἤρχε.“

¹⁹¹ Pozri ΠΑΤΡΟΝΟΥ, Γ. Π.: *Θεολογία καὶ ἐμπειρία τοῦ γάμου*. Cit. dielo, s. 249.

¹⁹² Tob 7, 17. „Potom privolať jej matku a rozkázal priniesť veci na písanie. Spísal svadobnú zmluvu, že mu ju dáva za ženu podľa prikázania Mojžišovho zákona.“

¹⁹³ Tob 7, 14. „A začali jesť a piť.“

¹⁹⁴ Tob 7, 13, „A keď vás nebeský Boh vedie po cestách pokoja.“ 17. „Kiež ti Pán z neba dá radosť namiesto tvojho zármutku.“

¹⁹⁵ Tob 8, 4-9. „Keď rodičia vyšli a zavreli dvere izby, Tobiáš vstal z lôžka a povedal Sára: „Sestra, vstaň, pomodlime sa a poprosme nášho Pána, aby sa nad nami zľutoval a zachránil nás.“ Sára vstala a začali sa modliť a prosiť, aby sa im dostalo záchrany. Tobiáš začal hovoriť: „Požehnaný si, Bože našich otcov, požehnané je tvoje meno vo všetkých pokoleniach až naveky. Nech ti dobrorečia nebesia a celé tvoje tvorstvo po všetky veky. Ty si stvoril Adama a stvoril si mu manželku Evu ako pomoc a podporu. Z nich dvoch sa zrodilo ľudské pokolenie. Ty si povedal: „Nie je dobré byť človeku samému, urobme mu pomoc, jemu podobnú.“ Teraz si beriem túto svoju sestru, no nie pre smilstvo, ale z čistého úmyslu. Zľutuj sa dobrotivo nado mnou i nad ňou, aby sme sa spolu dožili staroby.“ Potom obaja povedali: „Amen, amen!“ A v tú noc sa uložili spať.“

ného obradu. Odchod nevesty z rodičovského domu bol sprevádzaný prijatím jej majetku, teda toho, čo jej patrilo, s prianím a požehnaním jej blízkych, aby mali mladomanželia v ich živote Božie požehnanie a radosť z ich potomstva.¹⁹⁶

Analýza židovského sobáša v súčasnosti

Samotní Židia si až do dnešných dní zachovali zvyky a obyčaje svojich predkov, ktoré rabíni v neskoršom období ešte obohatili o nové prvky. Medzi tieto prvky patria zaradenie čaše s vínom pri

¹⁹⁶ Tob 10, 10-14. „Vtedy Raguel vstal a odovzdal mu jeho ženu Sáru i polovicu celého svojho majetku, sluhov i slúžky, voly i ovce, osly i ľavy, šatstvo i striebro a riad. Nechal ich odísť v zdraví a šťastí a Tobiášovi na rozlúčku zaželal: „Buď zdravý, syn môj, a šťastnú cestu. Kiež vás Pán neba na ceste ochraňuje, teba i tvoju ženu Sáru. Kiež uvidím vaše deti, prv než umriem.“ Svojej dcére Säre povedal: „Choď k svojim svokrovcom, pretože odteraz ti oni budú rodičmi, ako by ťa boli priviedli na svet. Choď v pokoji, dcéra moja. Kiež budem počuť o tebe dobré chýry, kým len žijem.“ Keď sa s nimi rozlúčil, prepustil ich. Edna povedala Tobiášovi: „Milovaný syn a brat, kiež ťa Pán vráti domov a kiež ešte počas môjho života, skôr než umriem, uvidím deti, ktoré sa narodia tebe a mojej dcére Säre. Pred Pánom ti ako poklad zverujem svoju dcéru Sáru; nespôsob jej zármutok po celý čas svojho života. Syn môj, choď v pokoji. Odteraz som tvoja matka a Sára je tvoja sestra. Kiež sa nám všetkým spolu šťastne darí po všetky dni nášho života.“ Potom oboch pobozkala a zaželala im šťastnú cestu. Tobiáš odišiel od Raguela v poriadku a s radosťou. Dobrorečil Pánovi neba i zeme, Kráľovi celého sveta, za to, že jeho cestu korunoval úspechom. Raguelovi povedal: „Kiež mi bude dopriať to šťastie, že si vás budem ctiť po všetky dni vášho života.“ Podobné požehnanie vidíme aj v prípade Rebeky, ktorej rodičia požehnávali pri odchode z rodičovského domu na stretnutie s Izákom. Gen 24, 59-61 „Vtedy prepustili Rebeku, svoju sestru i jej dojku, aj Abrahámovho sluhu a jeho mužov. Požehnali Rebeku a povedali jej: „Sestra naša, ty buď matkou nespočetných tisícov; nech tvoje potomstvo zaujme bránu svojich nepriateľov!“ Rebeka i jej slúžky vstali, nasadli na ľavy a šli za mužom. Tak prevzal sluha Rebeku a odišiel.“

zásnubách a spoločnej čaši pri korunovácií, sobáší ako nám o tom svedčí Talmud. Nad touto čašou rabín číta sedem požehnaní sobáša (sevá berakót)¹⁹⁷, ktoré sa zmieňovali o Bohu ako o stvoriteľovi celého kozmu i človeka¹⁹⁸, o znovu vybudovaní Jeruzalema a samozrejme o šťastí mladomanželov. Túto čašu v súlade s Talmudskou tradíciou na konci sobáša rozbíjajú, vyjadrujú takto, že aj pri najväčších radoostiach, akou je napríklad sobáš, nesmú zabudnúť na stratu chrámu a všetky ťažkosti a pohromy svojho národa.¹⁹⁹ Tento poriadok, ktorý má čisto náboženský charakter, si židia udržiavajú do dnešných dní.

Židovský sobáš sa požehnáva rabínom v synagóge, ktorý len číta príslušné modlitby, ale výmenu snubných prsteňov vykonáva prvý družba. Základnú úlohu zohrávajú samozrejme rodičia, ktorí zachovávajú starú tradíciu Raguela ako slúžiaceho otca²⁰⁰. Oni sú tí, ktorí požehnávajú korunováciu svojich detí zmieňujúc sa o Božom požehnaní prvého manželského páru²⁰¹, o požehnaní Abraháma a Sárý²⁰², Izáka a Rebeky²⁰³, Jakuba a jeho dvoch manželiek Ráchel a Leu²⁰⁴, ale pritom požehnávajú aj mladých snúbencov slovami proroka Izaiáša: „*Ο ΚΕΕΛΙΕΜΕΣ ΕΟ ΗΞΥΙΔΕΤΕ Η ΕΞ*

¹⁹⁷ Pozri SEARLE, M., STEVENSON, K.: *Documents of the marriage Liturgy*. Collegeville. 1992, s. 25-28. HEINEMANN, J.: *Prayer in the Talmud*. De Gruyter. Berlin-New York. 1977, s. 47. LAMM, M.: *The Jewish way in love and marriage*. San Francisko. 1980, s. 228-229.

¹⁹⁸ Iz 43, 7. „...všetkých, ktorí nosia moje meno, ktorých som stvoril na svoju slávu, utvoril a urobil.“

¹⁹⁹ Pozri ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΥ, Κ.: *Ὁ Χριστιανικός Ναός καὶ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῷ*. cit. dielo, s. 515.

²⁰⁰ Tob 7, 14.

²⁰¹ Gen 1, 28.

²⁰² Gen 17, 15.

²⁰³ Gen 24.

²⁰⁴ Gen 28 a kap. 29.

ТВОА ІАКВ ЛОЗÀ ПЛОДОВІТА ВЗ СТРАНАХЪ ДОМЪ ТВОЕГЪ: ЇЫНОБЕ
 ТВОИ ІАКВ НОВОЖАДЌІА МЛІНІНАА ѠКРЕТЪ ТРАПÉЗЫ ТВОЕА.
 СЕ, ТАКВ БЛГОСЛОВІТА ЧЕЛОВÉКЪ БОАНА ГДА.
 БЛГВІТЪ ТА ГДА Ѡ ІЌНА, Н ОдЗРНШИ БЛГА ІЕРЛІМА ВЕА ДНІ
 ЖИВОТА ТВОЕГЪ,

- Rodičia kladú svoju pravú ruku na hlavy novomanželov a požehnávajú ich, pričom sa zmieňujú o požehnaniach sobášov patriarchov a želajú veľa šťastia novomanželom, opakujúc príslušné slová proroka Izaiáša 55, 12.
- Na koniec rabín číta kňazskú modlitbu prepustenia.
- Po prečítaní modlitby rabínom rozbájajú čašu a ženích spieva 5. verš zo 136. žalmu: „ИЦЕ ЗЛЕЖАѦ ТЕБЕ, ІЕРЛІМЕ, ЗЛЕБÉНА БЖА ДЕНІЦА МОА.“²⁰⁶
- Nakoniec vidíme u židov obyčaj novšieho dátumu, keď sypú na nevestu obilie, želajúc jej, aby mala veľa detí.

Manželstvo - Božia ustanovizeň

Na záver, zmieňujúc sa a predstaviac sobáš a manželstvo podľa Starého Zákona, musíme zdôrazniť, že zakladateľom ľudského súžitia v manželstve je samotný Boh. Totiž Boh stvoril človeka ako „muža a ženu“, požehnal jednotu a lásku dvoch pohlaví a zaradil manželstvo do svojho plánu spasenia celého kozmu.

Význam, svätosť a duchovnosť manželstva je zjavná aj so zákonného ustanovenia, ako aj predloženia monogamie a naviac spojenie plodenia nového pokolenia so stvoriteľským dielom Boha spolu s kategorickým odsúdením smilstva a cudzoložstva. Celý Starý Zákon nás v prvom rade utvrdzuje v tom, že manželstvo je

²⁰⁶ Ž 136, 5. „Keby som zabudol na teba, Jeruzalem, nech sa zabudne na moju pravicu!“

Božia ustanovizeň a že jednota a láska prvého manželského páru v „jednom tele“ je mystérium manželstva.

Táto skutočnosť alebo lepšie povedané pravda, ako aj fakt, že manželský pár požehnáva Boh, aby ovládali zem, sa liturgicky opakuje vždy, keď Cirkev vykonáva mystérium manželstva, teda svätú tajinu manželstva. A z tohto pohľadu má osobitý význam všetko to, čo sme analyticky uviedli ohľadne jednoty pri stvorení dvoch pohlaví, dôsledkov hriechu v ich psychosomatickej jednote, spojenia manželstva s požehnaním, blahodate a Božej vôli, prototypov, ktoré nám predkladá Starý Zákon ako vzor pre nápravu manželstva a v prvom rade stotožnenia ikony manželstva s milujúcim vzťahom Boha k ľudskému rodu.

Čo sa týka typikonárneho poriadku sobáša, v zmysle nábožen-ského a bohoslužobného nemá nejaký bohoslužobný poriadok. Ide totiž o čisto rodinnú záležitosť a preto na svadbe sú účastní rodičia a predovšetkým otec, ktorý je aj vykonávateľom celého obradu sobáša. Samozrejme, existujú mnohé obradové prvky, ktoré si kresťanstvo z úcty k nim zachovalo, ako napríklad, snubné prstene, spájanie rúk snúbencov, veľmi činná úloha prvého družbu, teda ručiteľa v obrade sobáša, spoločná čaša, slová požehnania, a iné svadobné zvyky.

Z jednotlivých príkladov, ktoré nám predkladá Starý Zákon je pre nás výnimočný príklad Tobiašovho sobáša jednak z pohľadu obradovej plnosti a jednak typologického významu. Nejedná sa len o rodinný sobáš s tradičnými obyčajmi a zvyklosťami, teda blahoprianím radosti, šťastia a mnohohdetnosti. Naopak, tento sobáš je skvelou a reálnou ukážkou predkresťanského Izraela, ktorý prostredníctvom Starého Zákona pripravuje a vychováva ľudí pre vyššiu a plnšiu didaskáliu Nového Zákona, v ktorej sa zrealizuje to, čo neskôr Boh povedal ústami proroka Jeremiáša:

„Toto hovorí Hospodin: „καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι εἰς λαόν.“²⁰⁷

Obzvlášť samotný význam Tobiašovho sobáša sa nachádza vo fakte, keď hovorí veľmi zreteľne a jasne o požehnaní manželstva a vo svojej podstate opakuje slová svätého ustanovenia manželstva počas samotného stvorenia.²⁰⁸ Modlitba Tobiaša a Sára spája ich milujúci vzťah s láskou prvého manželského páru ako aj stvoriteľským slovom o prekonaní samoty človeka.²⁰⁹ Požehnaním otca, ktorý bol vykonávateľom obradu sobáša a jeho prianím úspešného života svojim deťom, aby žili v súlade s Božou milosťou²¹⁰, nariadeniami viery a nádeje, tento sobáš prevyšuje jednoduchý manželský vzťah a otvára úplne novú perspektívu manželského putovania dvoch nových ľudí spojených v tomto mystériu lásky. Nie je vôbec náhoda, že potvrdenie Tobiaša o Božom ustanovení a požehnaní manželstva počas stvorenia sa udialo aj zo strany samotného Isusa Christa, ktorý oslávil manželstvo²¹¹, ale taktiež aj zo strany bohoslužby svätej tajiny manželstva. Toto je okrem iného aj dôvod, prečo sa prikladá takýto veľký význam sobášu Tobiaša. Môžeme povedať, že na základe tohto príkladu Tobiaša máme predstavu o určitej forme obradu sobáša v Starom Zákone, ktorá slúži ako určitá príprava Božieho národa, aby prijal vysoké učenie Nového Zákona o manželstve a

²⁰⁷ Jer 38, 33. „וְהָיָה אֲנִי לָהֶם בְּיָמָיו וְהָיָה ה' לָהֶם בְּיָמָיו“; [Budem im Bohom a oni budú mojim ľudom.]

²⁰⁸ Gen 1, 27-28; 2, 18. 22-24.

²⁰⁹ Gen 2, 18; Tob 8, 6.

²¹⁰ Tob 7, 11. „מִלְּתִינֶהָ זֶה בָּרֵךְ דַּא בְּלִיגוֹפּוֹיִפְשִׁינִי זֶה בָּאֵמָּה בּוֹ בְּלִיגָא.“ Tob 10, 11. „Bud' zdravý, syn môj, a šťastnú cestu. Kiež vás Pán neba na ceste ochraňuje, teba i tvoju ženu Sára. Kiež uvidím vaše deti, prv než umriem.“

²¹¹ J 2, 1-11.

jeho pozdvihnutie na svätú tajinu manželstva v Christu a v Cirkvi²¹².

Manželstvo tajomstvo lásky muža a ženy

Teda manželstvo bolo Bohom ustanovené ešte v Edene ako zväzok²¹³ lásky muža a ženy.²¹⁴ Boh stvoril človeka ako „muža a ženu“²¹⁵. Medzi mužom a ženou existuje vzájomná prirodzená príťažlivosť, ktorá vedie k spoločenstvu, zjednoteniu a vzájomnému spojeniu. Takéto spojenie muža a ženy na základe lásky vyúsťuje do vytvorenia jedného tela, čo znamená, že muž a žena už nepredstavujú dvojicu, ale jednu bytosť.²¹⁶ Na túto skutočnosť veľmi jasne a zreteľné poukazuje svedectvo nachádzajúce sa v Starej zmluve, ktoré nám prízvukuje Boží Syn Christos poukazujúc na príslušné starozákonné učenie, keď hovorí: „Či ste nečítali, že od počiatku ich Stvoriteľ učinil ako muža a ženu? A povedal: Preto opustí človek otca i matku a pripojí sa k svojej žene a budú dvaja

²¹² Ef 5, 32. „Toto tajomstvo je veľké, no hovorím to vzhľadom na Krista a Cirkv.“

²¹³ Tento zväzok, spojenie našich prarodičov bolo tesnejšie než akékoľvek iné spojenie čo svojimi slovami vyjadril Adam keď po prvýkrát uvidel Evu: „Н҃ рече ѿдѣмъ: еѣ, нѣѣ корѣ ѿ корѣи моѣхъ и плоть ѿ плоти моеѣ: еѣ наречѣтея женѣ, ѿкъ ѿ мѣжа евоѣго вѣдѣтъ еѣтъ еѣ. Сеѣ рѣче ѿрѣѣвнѣтъ челоѣкъ ѿтъѣ евоѣго и мѣтерѣ и приѣпнѣтъ къ женѣ евоѣи, и еѣдѣтъ дѣѣ въ плоть еѣднѣ.“ Gen 2, 22-23.

²¹⁴ ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: *Ἐγκώμιον εἰς τὴν Μάξιμον καὶ περὶ τοῦ ποίας δεῖ ἄγεσθαι γυναῖκας*. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 51, 230.

²¹⁵ 1M 5, 2.

²¹⁶ ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: *Ομιλίαι εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους*. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris . Τόμος 61, 289.

jedno telo. Takže už nie sú dvaja, ale jedno telo.“²¹⁷ Zmyslom tohto spojenia v manželskom zväzku bolo a je, prínos a odovzdanie samého seba milovanej osobe a prostredníctvom tejto osoby všetkým ľuďom.²¹⁸ Manželstvo je svätá tajina, v ktorej svätým požehnaním²¹⁹ sa posväcuje prirodzené puto muža a ženy²²⁰, teda dvoch úplne neznámych ľudí, ktorí sa rozhodli svoje životy slobodne spojiť po celý zvyšok svojho života a putovať na tomto svete do Božieho kráľovstva.²²¹ Takto manželstvo je pozdvižené nad požehnanie našich prarodičov, ešte pred pádom a zároveň

²¹⁷ Mt 19, 4-6.

²¹⁸ „Práve z dôvodu vzťahu manželstva s Božím kráľovstvom s eschatologickej perspektívy bolo v Novom Zákone manželstvo považované za „veľké tajomstvo“ mystérium a práve preto ho Cirkev zaradila medzi ostatné sväte tajiny Cirkvi. Manželstvo nie je veľkou tajinou len preto, že zvestuje Božie kráľovstvo, ale predovšetkým preto, lebo v tomto spoločenstve lásky máme živú skúsenosť jeho prítomnosti v histórii ľudstva a už v tomto čase máme možnosť si vychutnať ovocie tohto kráľovstva.“ ΣΤΑΥΡΟΥ Σ. ΦΩΤΙΟΥ, 'Ο Γάμος ως μυστήριο αγάπης κατά την Καινή Διαθήκη. Cit. dielo, s. 219.

²¹⁹ Manželstvo sa v Cirkvi uzatváralo a požehnávalo už od počiatku cirkevného života prostredníctvom bohoslužobného obradu, rovnako tak ako aj ostatné sväte tajiny Cirkvi. Svätá tajina manželstva mala svoje miesto v liturgickom priestore svätej Eucharistie. Πορρι ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ: Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας. 3, 1. In. Ἑλληνες Πατέρες της Εκκλησίας 3, 364.

²²⁰ „Kresťanský model manželstva nepopiera identitu a potreby jednotlivých partnerov, ale robí to majúci na zreteli lásku, ktorá ich spája nie iba ako romantický cit, ale lásku definovanú v 1Kr 13.“ СЕHELСKÁ, D.: Postavenie mužov a žien z pohľadu kresťanstva v kontexte manželského práva v minulosti a dnes. In: Pravoslávny biblický zborník I/2015, zborník katedry biblických náuk Pravoslávnej bohosloveckej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove. [online]. Available on: <http://www.okp-elpis.pl>.

²²¹ ΠΑΤΡΩΝΟΥ, Γ.: 'Ο Γάμος στη θεολογία και στη ζωή. Cit. dielo, s. 44.

daruje manželom blahodať aby v plnosti dosiahli všetky ciele tejto svätej ustanovizne.²²²

Rodina, vo všeobecnosti je v bežnom živote vnímaná ako základná bunka spoločnosti²²³ a svätá tajina manželstva, teda sobáš je vnímaný ako ten, ktorý tvorí rodinu. Kráčajúc v šlapajach termínu jedného rímskeho právnika Modesta (3. stor.), ktorého terminológia ohľadne manželstva bola prijatá tak cirkevnými spisovateľmi ako kanonistami je, že „manželstvo je zväzok muža a ženy, spoločenstvo života, spoluúčasť v božskom i ľudskom práve“.²²⁴

Táto definícia manželstva z minulosti vidíme, že našla svoje miesto v Nomokánone konštantinopolského patriarchu Fótia (9. stor.), v Syntagme Mateja Vlastara (14. stor.), v právnych zborníkoch Byzancie a nakoniec aj v Prochirone Bazila Makedonca (867-886), ktorého preklad tvoril 49. kapitolu Kormčej knihy. Hoci kresťanská Cirkev prevzala starovekú definíciu z rímskeho práva, dala jej hlboký kresťanský zmysel založený na svedectve Svätého Písma a vierouky Pravoslávnej cirkvi.

²²² ΤΡΕΜΠΕΛΛΑ, Π. Ν.: *Ἡ Δογματική τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*. Τομ. Γ', Ἀθήναι 1961, s. 320.

²²³ „V prameňoch rímskeho práva nachádzame rôzne definície manželstva. Definície manželstva sa opierajú o monogamickú zásadu, o životné spoločenstvo jedného muža s jednou ženou. Vychádzajú z veľmi reálnej skúsenosti rímskej spoločnosti a vyhlasujú manželstvo za životné spoločenstvo muža a ženy, a nie napríklad za zmluvu (kontrakt), a dokonca nie ani za záležitosť náboženskú.“ CEHELSKÁ, D.: Postavenie mužov a žien z pohľadu kresťanstva v kontexte manželského práva v minulosti a dnes. In: Pravoslávny biblický zborník I/2015, zborník katedry biblických náuk Pravoslávnej bohosloveckej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove. [online]. Available on: <http://www.okp-elpis.pl>. str. 173-174.

²²⁴ KORMANIK, P.: *Základné sväté tajiny Pravoslávnej cirkvi (Teologicko-praktický výklad)*. Prešov 1996, s. 123.

Už v rannom kresťanstve života prvotnej Cirkvi nachádzame živé svedectvá o manželskom zväzku,²²⁵ konkrétne u apoštolských otcov, biskupa Ignátia Antiochijského, ktorí v jednom zo svojich listov, adresovaný biskupovi Polykarpovi, píše: „Ženích a nevesta sa majú sobášiť so súhlasom biskupa, aby toto manželstvo bolo v Pánovi a nie podľa vášne žiadostivosti. Nech sa všetko deje na slávu Božiu“²²⁶.

Biskup ako predstavený eucharistického zhromaždenia spájal muža a ženu svätým zväzkom manželstva, ktoré podľa slov apoštola Pavla je „veľké tajomstvo (mystérium)“²²⁷ keďže hovorí o „Christovi a Cirkvi“²²⁸ čo sa deje počas vykonávania svätej liturgie počas ktorej sú novomanželia účastní na svätej Eucharistii. Takýmto spôsobom sa muž a žena stávajú jedným telom prostredníctvom svätej Eucharistie. Tento vzťah po svätej Eucharistii sa stáva kompletným a uceleným vzťahom muža a ženy v manželstve. Nakoľko spojenie muža a ženy predstavuje tajomstvo, ktoré sa vzťahuje na tajomstvo spojenia Christa a Cirkvi. Týmto sa vytvára správna perspektíva a ekleziologicky základ pre život kresťanskej rodiny v domácnosti, ktorá je „malou Cirkvou“ ako ju veľmi pekne charakterizuje svätý Ján Zlatoústý vo svojej homílii, v ktorej objasňuje slová Apoštola Pavla, ktoré

²²⁵ Toto manželstvo musí byť čisté a počestné čo neplatí len pre tých starších ale aj pre mladých a to počas celého obdobia spoločného života a ešte aj pred pozhnaním manželstva zo strany Cirkvi. ΝΙΚΟΛΑΗΜΟΥ ΑΓΙΟΠΕΙΤΟΥ: *Χρηστοθήθεια των Χριστιανών*. Vyd. B. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 2010, s. 41.

²²⁶ ΙΓΝΑΤΙΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ: *ΠΡΟΣ ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΝ ΙΓΝΑΤΙΟΣ* V. Pozri Spisy apoštolských otců. Praha, vyd. Kalich 2004, s. 140.

²²⁷ Spoločným pre všetkých Otcov Cirkvi ako aj cirkevných spisovateľov je pomenovanie manželstva, ktoré nachádzame u apoštola Pavla, ako „Μυστήριον μέγα“, teda „veľké mystérium“.

²²⁸ Ef 5, 32-33.

napísal vo svojom liste k Efeským kresťanom.²²⁹ Teda manželstvo-kresťanská rodina je malou Cirkvou čím v malom prezentuje a predstavuje veľkú Cirkev.

Skutočný zmysel tohto symbolu spojenia muža a ženy v manželskom zväzku sa nachádza v symbolizujúcom spojení Christa a Cirkvi. Christos je nazývaný Ženichom a Cirkev Nevestou. Christos tak veľmi miloval svoju Cirkev, že kvôli nej „zanechal“ svojho nebeského Otca, avšak ostávajúc s Ním v jednote podstaty a Božstva, prišiel na zem, teda vtelil sa, a priľnul k svojej Cirkvi, staral sa o ňu, trpel za ňu, aby ju svojou čestnou krvou očistil od hriechov i každej nečistoty a tak ju učinil hodnou nazývať sa Jeho Nevestou. Svojou prirodzenou láskou Christos ako Ženich Cirkvi prejavuje svoju starostlivosť, zohrieva ju, svojou Krvou ju chráni a svojím Duchom ju oživuje a zároveň posväcuje.

To čím je muž pre ženu, je Christos pre Cirkev. Muž je hlavou ženy nakoľko Christos je Hlavou Cirkvi. Žena počúva svojho muža, tak ako Cirkev počúva Christa. Muž miluje svoju ženu ako seba samého a žena má pred mužom bázeň, pretože aj Christos miluje Cirkev ako seba samého a Cirkev má bázeň pred Christom. Tak ako nikto nemá v nenávisti svoje telo, ale naopak ho ochraňuje a stará sa o neho, tak aj Christos ochraňuje a stará sa o Cirkev ako

229 Pozri ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: *Εἰς Ἐφεσίους ἐπιστολή. Ὁμιλία. Κ'.* In. *Ελληνες Πατέρες της Εκκλησίας* 21, 222. „καὶ ἡ οἰκία γὰρ ἐκκλησία ἐστὶ μικρά“. Cirkvou urob svoj dom. Radí svätý Ján Zlatoustý v ďalšej svojej homílii. Pozri ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: *Εἰς Γέννησης. Ὁμιλία. ΣΤ'.* In. *Ελληνες Πατέρες της Εκκλησίας* 8, 106. „Ἐκκλησίαν ποιήσόν σου τὴν οἰκίαν.“

svoje Telo.²³⁰ Toto mystérium lásky je skutočne nekonečne veľké a odhaľuje sa nám podľa miery našej lásky k Christovi.²³¹

A práve z toho dôvodu sa vzájomná láska v manželskom spoľužití medzi mužom a ženou prenáša z psychologickej a spoločenskej roviny do roviny duchovnej a ontologickej. Preto je veľmi dôležité z pohľadu učenia Pravoslávnej Cirkvi, aby už od samého začiatku spoločného života sa muž a žena prostredníctvom spoločenstva lásky zjednotili s Christom, ktorý zo zväzku a vzťahu dvoch ľudí činí jeden bytostný celok.

Podme sa po poriadku pozrieť ako sa vo všeobecnosti rodina formuje na kresťanskú rodinu,²³² v ktorej prijíma ako malá Cirkev charakteristické črty veľkej Cirkvi. Všetky tieto črty nachádzame v Symbole viery v ktorom verní kresťania vyznávajú, že veria „v jednu, svätú, všeobecnú a apoštolskú Cirkev“.

²³⁰ „Tak aj muži majú milovať svoje ženy ako vlastné telá. Kto miluje svoju ženu, miluje samého seba. Veď nikdy nikto nemal svoje telo v nenávisti, ale živí ho a opatruje, ako aj Kristus Cirkev, pretože sme údmi jeho tela. Preto opustí človek otca i matku a príľne k svojej žene a budú dvaja jedno telo. Toto tajomstvo je veľké, no hovorím to vzhľadom na Krista a Cirkev. A tak i každý z vás bez výnimky nech tak miluje svoju ženu ako seba. A žena nech prejavuje mužovi úctu.“ Ef 5, 28-33

²³¹ Pozri ΜΑΝΤΖΑΠΙΔΗ, Γ.: *Χριστιανική ηθική*. Θεσσαλονίκη 1995, s. 320-321.

²³² Pochopiteľne, že kresťanské manželstvo je vo svojej podstate stretnutie dvoch zamilovaných ľudí, kde ľudská láska môže byť mystirickou blahodafou Svätého Ducha premenená na večný zväzok, ktorý ani smrť nerozdelí. Avšak toto mystirické premenenie manželstva nepopiera ľudský charakter celej spleti duševných pohnútok, dojatí, emócií, skutkov, radosti, ako aj rôznych životných peripetií, príhod, dobrodružstiev, ktoré sprevádzajú manželstvo akými sú zoznámenie sa, stretávanie sa na rande, flirtovanie, zamilovanie sa, rozhodnutie vstúpiť do manželstva a nakoniec spoločný život so všetkými ťažkosťami a zodpovednosťou za tento spoločný manželský život. MEYENDORF, J.: *Γάμος μιά ορθόδοξη προσοπτική*. Αθήνα 1983, s. 39.

Vyznávajúc slová Symbolu viery počas svätej liturgie sú verní kresťania pripravení v každodennom živote naplňovať charakter veľkej Cirkvi, teda jednotu, svätosť, všeobecnosť (katolicitu) a apoštolskosť.

Manželstvo s pohľadu tajomstva domácej Cirkvi

Získanie a následne osvojenie si jednotlivých vlastností veľkej Cirkvi „domácou cirkvou“, ktoré neustále vyznávame a po ktorých túžime je jednak zdĺhavé a súčasne aj namáhavo realizovateľné. Táto bytostná podstata Cirkvi (jedná, svätá, katolícka, apoštolská) sa natíska ako nutná potreba nevyhnutná pre život manželov žijúcich v manželstve a rodine.

Jednota bude ako prvá v poradí o ktorú sa budú novomanželia snažiť. Táto jednota je postavená na pevnom základe hlboko zakorenenej jednoty Christa a Cirkvi a rovnako tak aj jednoty troch osôb Svätej Trojice.²³³ Táto jednota sa nachádza v slovnom vyjadrení modlitby svätej tajiny manželstva „dvaja sa stávajú

²³³ Jednota troch Hypostáz v jednom Božstve. Táto jednota sa stala základným východiskom učenia o Cirkvi prakticky pre všetkých Otcov. Jednota cirkevného spoločenstva zohráva dôležitú úlohu v riešení všetkých teologických, ale aj kánonických otázok, s ktorými sa Cirkev stretla vo svojej histórii. Cirkev má svoj pôvod v spoločenstve troch Osôb jedného Boha. Iba nestvorený Trojjediný Boh ako dokonalou láskou naplnené spoločenstvo Osôb Trojice vo svojej bezhraničnosti nepodlieha zmenám a vývoju. To je základným prvkom stvorenia všetkého. Preto Cirkev ako spoločenstvo rozumných a mysliacich bytostí, ktorá bola ustanovená podľa obrazu a podoby Trojjediného Boha, je povolávaná napodobniť toto spoločenstvo, t. j. priviesť k dokonalosti. Pozri KOCHAN, P.: *Učenie o Cirkvi v diele svätého Vasiľa Veľkého*. In: Pravoslávny teologický zborník XLII/27, Prešov: Pravoslávna bohoslovecká fakulta PU, 2016, s. 57-63. ISBN 978-80-555-1602-8.

jedným telom“,²³⁴ ktorá je vytváraná vtelenou láskou novo-manželov. Toto „jedno telo“ sa realizuje predovšetkým vtedy, keď muž a žena sú účastní na mystériu vtelenia, ktoré sa koná vo svätej Eucharistii. Len v týchto rámcoch je možné aby obstálo učenie o monogamii a jednote v manželstve, ktoré sa nerozvádza.

Forma, akou je bytostná jednota ľudskej prirodzenosti realizovaná v rámci manželstva, je veľkým tajomstvom (mystériom), ktoré je nepreniknuteľné žiadnym všeobecným psychologickým alebo sociologickým prístupom. Z toho jednoznačne vyplýva, že jednota muža a ženy v manželstve požehnanom Cirkvou je výsledkom ich vzťahu s Isusom Christom, ktorý svojou prítomnosťou na svadbe v Káne Galilejskej všeobecne potvrdzuje sviačnosť inštitúciu z raja. To znamená, že jednota je v podstate blahodafou, darom osobnej slobody a lásky, ktoré ako jediné môžu byť dokonalé v Christovi. Tento dokonalý dar jednoty muža a ženy v manželskom zväzku nepredstavuje akúsi psychologickú alebo subjektívnu skúsenosť, nakoľko podstata tejto jednoty sa nachádza v bohoľudskej hypostáze Isusa Christa.

Ak manželský pár nájde svoju jednotu a vytvorí svoje spoločenstvo potom sa môže otvoriť spoločenstvu Svätej Trojice. Preto je svätá tajina manželstva medzi mužom a ženou častokrát chápaná a prirovnávaná k samotnej svätej tajine Eucharistie. Pochopiteľne prostredníctvom svätej Eucharistie sa verný kresťan zjednocuje s Christom, uvedomujúc si, že je to najtesnejšie možné

²³⁴ „ВѢНЧА́НІИ ѿ ВЪ ПЛО́ТЬ СЪДѢНІИ“, Modlitba korunovácie v bohoslužbe svätej tajiny manželstva. V niektorých starých gréckych rukopisoch slovo „korunuj ich“ cirkevnoslovansky „ВѢНЧА́НІИ |“ nachádzame slovné spojenie „ἐνῶσον αὐτοὺς“, teda „zjednoť ich“. Pozri АРХАНЦ, М.: *Избранные сочинения по литургике*. Том V. In. Введение в таинства Византийской традиции. Vyd. Институт Философии, Теологии и Истории св. Фомы. Рим-Москва 2006, s. 302-303.

spoločenstvo existujúce medzi Bohom a človekom v praktickom živote.

Preto aj vo svätej tajine manželstva prostredníctvom vzájomnej lásky a viery si muž a žena uvedomujú, že ich spoločný život je možný len ak budú žiť svoj život v spoločenstve s Trojjediným Bohom. Toto poznanie je súčasne plnosťou ich duchovného i telesného manželského života, pretože keď dvaja milujúci sa ľudia svoju vzájomnú lásku a vieru posväcujú v Trojjedinom Bohu, celý svoj život premieňajú na tajomstvo, ktoré je prostriedkom ich zbožnenia.

Keď totiž existuje jednota, teda svornosť, pokoj a láska medzi mužom a ženou v manželskom zväzku, vtedy sa v ňom kumuluje všetko dobro a oni sa stavajú nezraniteľní a nedobytní, odolní pred každou zákernosťou, intrigánstvom majú takto jednu nedobytnú stenu jednoty, svornosti a jednomyseľnosti,²³⁵ ktorá je zhodná s Božou vôľou. Táto ich posilní a urobí ešte silnejšími než je diamant, stabilnejší a pevnejší než železo. Táto im pomôže viac než akékoľvek bohatstvo či majetok a povýši ich do ešte väčšej slávy, podaruje im veľmi bohatú Božiu priazeň a náklonnosť.²³⁶

Je potrebné zdôrazniť, že spojenie muža a ženy, ktoré sa uskutočňuje vo svätej tajine manželstva, nepredstavuje jednostranný akt len zo strany Cirkvi. Ale tak ako je to vo všetkých

²³⁵ Láska je tá, ktorá spája muža a ženu rovnako tak ako aj cirkevnú obec jednodušnosťou a jednomyseľnosťou, obetavosťou jedných pre druhých a pre celú Cirkev, solidaritou ochotou odpustiť jeden druhému. Zavŕšením toho je spoločná modlitba, spoločná bohoslužba. Táto láska nie je ľudského pôvodu, ale je to veľký Boží dar. My môžeme túto lásku opätovať našou láskou a oddanosťou voči Bohu.

²³⁶ ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: *Εἰς τὴν Γένεσιν, λόγος. ΑΗ΄*. In. Ἑλληνες Πατέρες της Εκκλησίας 3, vyd. „Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς“, Θεσσαλονίκη 1977, s. 606-608., a pozri In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 53, 360.

πρίποδοχ, αϊ τu človek nie je volaný prijaf Božíu blahodať pasívnyu spôsobou, nakoľko človek nie je autonómu bytośť, ale ako Boží spolupracovník.

Μανζελstvo, tajomstvo spojeuiau mužā a ženy

„Je dobré ak si žena uctieva Christa prostredníctvom mužā. A je dobré u mužā aby nezneuctil Cirkev prostredníctvom ženy.“²³⁷ Μανζελstvo a rodina sú dve najstaršie spoločenské ustanovizne, ktoré slúžia najhlbším potrebám ľudskej existencie na svete akými sú vzājomnosť, reciprocity, vzājomné dopĺňanie sa a dosahovanie dokonalosti.

Pre Cirkev má osobitý význam jednota mužā a ženy, teda aby sa stali „jedným telom“²³⁸. Preto na manζelstvo pozerā ako na spoločný život mužā a ženy, teda na spoločenstvo manζelov ako na ich psychosomatickú jednotu²³⁹. Zároveň aj delenie sa o radosť, ktorú tvorí požehnanie²⁴⁰ a vychutnanie si plodenie detí teda potomstva.²⁴¹

²³⁷ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ: Λόγος ήθικολογικός ΑΖ΄. In. Ελληνες Πατέρες της Εκκλησίας 27, Γρηγορίου Θεολόγου έργα 5, vyd. „Γρηγόριος ό Παλαμάς“, Θεσσαλονίκη 1977, s. 438.

²³⁸ Gen 2, 24.

²³⁹ BANTZOY, ΧΡ. Κ.: Ό γάμος καί ή προετοιμασία αυτού έξ έπόψεως όρθοδόξου ποιμαντικής. Αθήναι 1977, s. 75, 91.

²⁴⁰ Tobiasš 8, 6. „σὺν έποίησας Ἀδάμ καί έδωκας αὐτῷ βοηθὸν Εὕαν στήριγμα τήν γυναῖκα αὐτοῦ· έκ τούτων έγεννήθη τὸ ἀνθρώπων σπέρμα. σὺν εἶπας: οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον, ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν ὅμοιον αὐτῷ.“

²⁴¹ Ekténijná prosba svātej tajiny Μανζελstva: „Υπέρ τοῦ δωρηθῆναι αὐτοῖς εὐτεκνίας ἀπόλαυσιν, ...“

Pochopiteľne, plodenie detí nie je Cirkvou vnímané ako prvý a jedinečný cieľ manželstva²⁴² ale ako poznamenáva profesor J. Mayendorf: „manželstvo, ktoré netúži po deťoch je budované na chybnnej, egoistickej a telesnej forme lásky“.²⁴³ Preto deti prichádzajú ako prirodzený výsledok milujúceho vzťahu manželov. Takto sa tvorí rodina, ktorá zdôrazňuje viac pravdu, že manželstvo je spoločenstvo osôb.²⁴⁴ Takto sa manželom naskytá jedinečná príležitosť aby predstavila svoju rodinu ako skutočné spoločenstvo lásky a položila tak pevné základy uceleného formovania osobnosti svojich detí.²⁴⁵

Z tohto uhla pohľadu je manželstvo spájané so stvoriteľským dielom nášho Stvoriteľa v tomto svete²⁴⁶, s jeho počiatočným a konečným cieľom, ktorým je dokonalosť človeka. Rodina sa uznáva ako malé spoločenstvo na prekonanie egocentrického pnutia a pochopiteľne samolúbosti s hlavným smerovaním do Božieho kráľovstva. Pre toto malé spoločenstvo, rodinu je potrebné

²⁴² Pozri ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΗ, Γ. Η.: *Χριστιανική Ηθική*. Θεσσαλονίκη 1991, s. 299. Podľa svätého Jána Zlatoústeho ako hovorí: „má väčší význam výchova detí ako ich plodenie a mnohodednosť“. Pozri ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: *Λόγος εις Ανναν*. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 54, 636 a taktiež pozri ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: *Ὀμιλία εις Α΄ Μακαββαίους* 3. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 50, 621, ako aj jeho výklad na Skutky apoštolské ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: *Ερμηνεία εις Πράξεις*. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 60, 75. Pozri ΒΑΝΤΖΟΥ, ΧΡ. Κ.: *Ὁ γάμος καὶ ἡ προετοιμασία αὐτοῦ ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου ποιμαντικῆς*, cit. dielo, s. 88.

²⁴³ MEYENDORF, J.: *Γάμος μιά ὀρθόδοξη προοπτική*. Cit. dielo, s. 53.

²⁴⁴ Pozri ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΗ, Γ. Η.: *Χριστιανική Ηθική*, cit. dielo, s. 298.

²⁴⁵ ΚΟΓΚΟΥΛΗ, ΙΩ. Β.: *Εἰσαγωγή στην Παιδαγωγική*. Θεσσαλονίκη 3, s. 185-187, ΚΟΓΚΟΥΛΗ, ΙΩ. Β.: *Κατηχητική καὶ Χριστιανική Παιδαγωγική*. Θεσσαλονίκη, s. 154-156.

²⁴⁶ Gen 1, 28. 9,1.

pripraviť tak rodičov ako aj deti. Preto ako členovia Cirkvi sa musia zaujímať o spásu.²⁴⁷ Keď rodina prestane existovať a žiť na Božiu slávu a prestane byť mystirickým vchodom do Jeho prítomnosti, tak v takom prípade sa stáva idolom. A naviac ak urobíme z rodiny idol, tak v tom spočíva skutočný reálny hriech manželstva a rozpad rodiny.²⁴⁸

Aby sme sa vyhli takémuto nebezpečenstvu a aby rodina bola skutočne jednou reálnou malou Cirkvou, mystériom Božieho kráľovstva a zároveň cestou k tomuto kráľovstvu²⁴⁹ je nevyhnutné aby budúci manželia boli správne pripravený na manželstvo a uvedomili si jeho Boží pôvod. Totiž po páde prarodičov sa „obraz“ na ktorý sme boli stvorení zatemnil a došlo k rozpadu z dôvodu hriechu. Ale spasiteľským dielom, ktoré vykonal Boží Syn, teda znovuzrozením v Christovi manželstvo získava milujúci vzťah Christa a Cirkvi ako aj eschatologické smerovanie do budúcnosti a to prostredníctvom svojho spojenia so svätou Eucharistiou. Tajina manželstva ako tajomstvo spojenia muža a ženy v lone Christovej Cirkvi je odhalením a realizáciou pravdy a skutočného života v Cirkvi. Toto tajomstvo ponúka jedinečnú možnosť života, ktorý so sebou prináša okúsenie premeny fyzického, telesného vzťahu lásky na askézu slobody a sebaobetovania. Cirkev už od svojho počiatku chráni tajomstvo a svätosť

²⁴⁷ Na tento veľmi dôležitý fakt v rodinnom živote upozorňuje svätý Ján Zlatoústý keď vo svojich poučeníach radí: „Urob svoj dom Cirkvou, pretože si zodpovedný za spásu svojich detí“. ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: *Εἰς τὴν Γένεσιν, λόγος ΣΤ΄*, 2. In. Ελληνες Πατέρες της Εκκλησίας, 8, 106-108 a In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 54, 607. „Ἐκκλησίαν ποιήσόν σου τὴν οἰκίαν καὶ γὰρ ὑπεύθυνος εἶ καὶ τῆς τῶν παιδίων σωτηρίας“.

²⁴⁸ ΣΕΜΕΜΑΝ, Α.: *Το μυστήριο τῆς ἀγάπης*. In. Για να ζήσει ο κόσμος. Vyd. Δόμος, Ἀθήνα, 2. 1987, s. 133-134.

²⁴⁹ ΣΕΜΕΜΑΝ, Α.: *Το μυστήριο τῆς ἀγάπης*, cit. dielo, s. 132.

manželského zväzku muža a ženy ako jedinečnú možnosť slobody a vzájomného vzťahu: skutočnej slobody, ktorá asketickým úsilím v niptickom kontexte života manželov vífazi nad vlastnými žiadosťami a skutočného vzťahu, ktorý existuje cez dobrovoľné umŕtvenie vlastného ega a samoľúbosti.

Posvätná jednota manželov

Z prvej knihy Mojžišovej veľmi jasne vidíme, že stvoriteľom manželstva je samotný Boh. Na to veľmi zreteľne poukazuje rozdelenie rodov na mužský a ženský²⁵⁰ ako aj požehnanie Boha na plodenie a množenie sa ľudského rodu²⁵¹. Manželstvo bolo mystérium posvätné, sväté už od počiatku.²⁵² Boh chcel manželstvo aby prostredníctvom neho ešte viac odhalil veľkosť ľudskej prirodzenosti a aby cez neho pokračoval vo svojom stvoriteľskom diele. Podľa svätého Gregora teológa Boh je „Stvoriteľom spolužitia muža a ženy“²⁵³, ktorý vsadil do človeka zjednocujúcu silu lásky²⁵⁴.

²⁵⁰ Gen 1, 27. „A stvoril Boh človeka na svoj obraz, na Boží obraz ho stvoril, muža a ženu ich stvoril.“

²⁵¹ Gen. 1, 28. „Boh ich požehnal a povedal im: „Plodte a množte sa a naplňte zem!“

²⁵² Mt 19, 4. „On odpovedal: „Nečítali ste, že Stvoriteľ ich od počiatku ako muža a ženu stvoril.“

²⁵³ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΘΕΟΛΟΓΟΣ: *Λόγος ΑΖ'*. (Mt 19, 1-12), In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1858. Τόμος 36, 288B. Pozri ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ ΚΥΡΟΥ: *Αίρετικῆς κακομνησίας 5*, 25. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1864. Τόμος 83, 536D.

²⁵⁴ ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: *Ἐγκώμιον εἰς τὴν Μάξιμον καὶ περὶ τοῦ ποίας δεῖ ἄγεσθαι γυναικας*. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 51, 230γ'.

Preto človek aby naplnil toto spojenie muža a ženy na základe lásky, ktorá nás vedie k počiatočnému prekonaniu samoty²⁵⁵ prostredníctvom manželstva a vytvorení toho čomu dnes hovoríme manželský pár. Eva pre Adama nebola nejaké cudzie telo, ale telo z jeho tela²⁵⁶. Bola jeho pomocníčkou.²⁵⁷ Bola s ním spolu účastná na spoločnom diele dovŕšenia integrácie v spoločenstve lásky²⁵⁸ a zároveň spoločník na ceste dokonalosti a jednoty s Bohom²⁵⁹. Bol to ďalší silný úd jedného tela,²⁶⁰ ktorý má spoločnú blahodať a taktiež aj spásu²⁶¹.

Preto rozpad manželstva, teda rozvod je považovaný za hriech, pretože uráža svätú jednotu muža a ženy²⁶². Vôľa Božia spočíva v zachovaní manželstva. Naopak rozvod tvorí hrubé a trestuhodné

²⁵⁵ Gen 2, 18. „Potom Pán, Boh, povedal: „Nie je dobre byť človeku samému. Urobím mu pomoc, ktorá mu bude podobná.“

²⁵⁶ „Vtedy Adam povedal: „Toto je teraz kosť z mojich kostí“ Gen 2, 23.

²⁵⁷ Tobiaš 8, 6. „Ty si stvoril Adama a utvoril si Evu, jeho ženu, aby mu pomáhala a podporovala ho.“

²⁵⁸ ΦΟΤΟΥ, Σ. Σ.: *Ὁ γάμος ὡς μυστήριον ἀγάπης κατὰ τὴν Καινὴ Διαθήκη*. Vyd. Ἀρμος, Ἀθήνα, s. 22.

²⁵⁹ ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ: *Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως* 4, In. MIGNE, J.-P. *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ* (Patrologiae Graecae). Paris 1863. Τόμος 75, 1421D.

²⁶⁰ ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: *Εἰς τὴν Γένεσιν, λόγος 14, 4*. In. MIGNE, J.-P. *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ* (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 53, 115. „Ἐν εἰσιν ἀνὴρ καὶ γυνή...“ ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: *Υπόμνημα Εἰς τὸν ἅγιον Ματθαῖον τὸν Εὐαγγελιστὴν*. In. MIGNE, J.-P. *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ* (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 58, 597. „Σῶμα ἓν διὰ τὸν σύνδεσμον τῆς ἐνώσεως...“ Ποῖρι ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΟΛΟΓΟΥ: *Λόγος 37, 6*. „Εἷς ποιητὴς ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς εἷς χοῦς ἀμφότεροι, εἰκὼν μία, νόμος εἷς, θάνατος εἷς, ἀνάστασις μία...“ PG 36, 289 B.

²⁶¹ ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ: *Παιδαγωγός 1, 4*. In. MIGNE, J.-P. *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ* (Patrologiae Graecae). Paris 1857. Τόμος 8, 260 C.

²⁶² Mt 19, 6. Mk 10, 11. „Čo teda Boh spojil, nech človek nerozlučuje.“

porušenie Božej vôle čo sa stáva veľmi často príčinou osobnej alebo skupinovej tragédie.²⁶³ Samozrejme v Starom Zákone existoval rozvod ale nie s tým, že sa neuznávala svätosť manželstva, avšak len ako ústupok z dôvodu „tvrdosť srdca“²⁶⁴. V Novom Zákone príkaz nášho Pána Isusa Christa znie, nech žena neodchádza od svojho manžela a muž nech nevyháňa od seba svoju ženu²⁶⁵, ak len nie z dôvodu úmrtia jedného z manželov alebo ak existuje nejaký vážny morálny dôvod akým je napríklad smilstvo²⁶⁶.

Pád človeka a jeho dôsledky v manželskom spolužití

Túto pôvodnú jednotu a spoločné putovanie, spolužitie manželov k tvorbe Božieho národa a ich spoločnú spásu narušil a zatemnil hriech a následne pád človeka. Tak ako aj ostatné veci tak aj manželstvo podľahlo egocentrizmu a samolúbosti človeka.²⁶⁷ Takto začínajú vznikať rôzne neprijemné, nepriateľské a egoistické konfrontácie²⁶⁸ končiace hádkou,

²⁶³ Pozri ΜΑΝΤΖΑΠΙΔΗ, Γ. Η.: *Χριστιανική Ηθική*, cit. dielo, s. 325.

²⁶⁴ Mt 19, 8. „Mojžiš vám pre tvrdosť vášho srdca dovolil prepustiť vaše manželky“

²⁶⁵ 1 Kor 7, 10-11. „Tým, čo uzavreli manželstvo, prikazujem, ani nie ja, ale Pán, aby manželka neodchádzala od muža a ak by odišla, nech ostane nevydatá, alebo nech sa zmieri so svojím mužom a muž nech neprepúšťa manželku.“

²⁶⁶ Mt 5, 32; 19, 9. „No ja vám hovorím: Každý, kto prepustí svoju manželku, okrem prípadu smilstva, vystavuje ju cudzoložstvu; a kto si vezme prepustenú ženu, cudzoloží.“

²⁶⁷ LOSSKY, V.: *Η μυστική θεολογία της Ανατολικής Εκκλησίας*. Θεσσαλονίκη 2, 1973, s. 142.

²⁶⁸ ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: *Περὶ παρθενίας*. In. MIGNE, J.-P. *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ* (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 58,

nenávisťou a v konečnom dôsledku rozvodom. Žena je podriadená mužovi a aj sexuálny prvok sa v konečnom dôsledku zvrhne.²⁶⁹

V takomto prípade už hovoríme o inštinktívnom fungovaní sexuality zameranom na sexuálne využívanie, alebo zneužívaní muža a ženy²⁷⁰ teda hovoríme o satanskom sexualizme z jeho rôznymi odchýlkami a úchylkami, ktoré zavládli u ľudí.²⁷¹

Stotožňovanie manželstva s hriechom ako aj jeho spájanie s pádom človeka a sexom nie je v súlade s učením Pravoslávnej Cirkvi.²⁷² Taktiež rezonujú v povedomí ľudí staré gnostické názory, že manželstvo je dielo zlého boha²⁷³ a rovnako tak aj postoj západnej cirkvi, ktorá pozerá na sexuálne vzťahy v manželstve ako na hriešne a „živočíšne“, ktoré sú však ospravedlniteľné jedine v prípade plodenia detí.²⁷⁴

597. „Ἡ ἀνθρωπίνη καθ' ἑαυτῆς ἔσχιστο φύσις, καὶ πόλεμος ἦν ἄσπονδος.“

²⁶⁹ Gen 3, 16. „...a hoci budeš po mužovi túžiť, on bude vládnuť nad tebou.“

²⁷⁰ ΦΟΤΟΥ, Σ. Σ.: Ὁ γάμος ὡς μυστήριον ἀγάπης κατὰ τὴν Καινὴ Διαθήκη, cit. dielo, s. 36, 39.

²⁷¹ ΠΑΤΡΩΝΟΥ, Γ.: Θεολογία καὶ ἐμπειρία τοῦ γάμου. Αθήνα 1992, s. 275.

²⁷² V minulosti existovali jednotlivé entuziastické prúdy v Cirkvi napríklad Gnostici (Vymedzuje sa ako nábožensko-filozoficko-sociálny prúd neskorej antiky, ktorý existoval v 2. – 4. storočí.) a Eustafiáni, ktorí v rokoch 330 až 340 zavádzali v severovýchodných eparchiách Malej Ázie mníšsky spôsob života, ktorý chceli rozšíriť na všetkých veriacich. Podľa nich manželstvo a jedenie mäsa bolo prekážkou spásy. ΣΤΕΦΑΝΙΔΟΥ, Β. Κ.: Εκκλησιαστική Ιστορία. Vyd. ΑΣΤΗΡ². ΑΘΗΝΑΙ 1959, s. 158.

²⁷³ ΖΗΣΗ, Θ.: Τέχνη Παρθενίας. Ἡ ἐπιχειρηματολογία τῶν Πατέρων περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ἀγαμίας καὶ αἱ πηγαὶ αὐτῆς. Θεσσαλονίκη 1973, s. 165. Pozri ΤΡΕΜΠΕΛΑ, Π.: Δογματική. Τομ. 3. Αθήναι 1961, s. 328-329. ΒΑΝΤΖΟΥ, ΧΡ. Κ.: Ὁ γάμος καὶ ἡ προετοιμασία αὐτοῦ ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου ποιμαντικῆς, cit. dielo, s. 80.

²⁷⁴ ΒΑΝΤΖΟΥ, ΧΡ. Κ.: Ὁ γάμος καὶ ἡ προετοιμασία αὐτοῦ ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου ποιμαντικῆς, cit. dielo, s. 78-79.

Faktom je, že aj u Otcov nájdeme rôzne názory na danú tému, teda, že či manželstvo je alebo nie je spojené s pádom prarodičov. Ale toto je potrebné zaradiť skôr do rámca ich pastierskeho poslania a služby, ktorú vykonávali.²⁷⁵ Ich názory boli častokrát ovplyvnené rôznymi filozofickými a spoločenskými prúdmi ako aj náboženskými udalosťami vtedajšej doby v ktorej žili a pôsobili.²⁷⁶ Okrem iného je potrebné spomenúť, že otázky, ktoré sa nezmieňujú o kresťanskej teológii, ale sa spájajú s antropológiou je pochopiteľne že sa na tieto pozerá z rôznych uhlov pohľadu²⁷⁷ aj keď všetky majú za cieľ objasniť problém hriechu a pádu človeka²⁷⁸.

V žiadnom prípade manželstvo nie je zo strany Otcov Cirkvi považované za zlé, podlé a hriechne, pretože ak by bolo zlé, bol by ho Boh neustanovil hneď od počiatku²⁷⁹. A ani apoštol Pavol by neradil manželom aby si neodopierali manželské spolužitie ak len nie v čase modlitby a pôstu, ale aj to po vzájomnej dohode²⁸⁰. Slová nášho Stvoriteľa „Plodte a množte sa a naplňte zem!“²⁸¹ sú požehnaním, ktoré bolo Bohom vyrieknuté ešte

²⁷⁵ ΒΟΥΛΓΑΡΑΚΗ, Η.: *Χριστιανισμός και κόσμος*. Προσεγγίσεις και τομές. Αθήνα 1991, s. 338.

²⁷⁶ ΠΑΤΡΩΝΟΥ, Γ.: *Θεολογία και έμπειρία του γάμου*, cit. dielo, s. 274.

²⁷⁷ ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΗ, Γ. Η.: *Χριστιανική Ηθική*, cit. dielo, s. 301.

²⁷⁸ ΠΑΤΡΩΝΟΥ, Γ.: *Θεολογία και έμπειρία του γάμου*, cit. dielo, s. 274.

²⁷⁹ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ: *Αίρετικής κακομηθείας* 5, 25, PG 83, 53, 573 A. „Εὶ δὲ πονηρὸς ἢ ὁ γάμος, οὐκ ἂν τοῦτον ἐξ ἀρχῆς ἐνομοθέτησεν ὁ Θεὸς οὐκ ἂν εὐλογίαν τὴν παιδοκτονίαν ἐκάλεσεν“

²⁸⁰ 1Kor 7, 4-5. „Žena nemá moc nad svojím telom, ale muž; podobne ani muž nemá moc nad svojím telom, ale žena. Neodopierajte si jeden druhému, iba ak na čas so vzájomným súhlasom, aby ste sa mohli venovať modlitbe, a opäť buďte spolu, aby vás satan nepokúšal pre vašu nezdržanlivosť.“

²⁸¹ Gen 1, 28; 9, 1. ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ: *Έκδοσις ακριβής της ὁρθοδόξου πίστεως* 4, 24. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ

pred pádom našich prarodičov Adama a Evy v raji. Z toho vyplýva, čo je potrebné zdôrazniť, že manželstvo nevnieslo hriech, ale naopak hriech zvedol správanie človeka od pôvodného Božieho plánu ohľadne jednoty manželov aby sa „stali jedným telom“²⁸².

Na čisto morálnej úrovni hriech a smrť so sebou priniesli rozdelenie, bolesť, úzkosť a trápenie, ktoré spôsobili absenciu lásky a samolúbošť, vášnivý spôsob do vzťahov medzi manželmi. A v takomto slova zmysle vnímame manželstvo po páde našich prarodičov, preto prišiel Boh na tento svet s filantropickou službou aby umyl a očistil hanbu pádu²⁸³ ľudského rodu a opätovne spojil muža a ženu²⁸⁴. Takto sa manželstvo stalo liekom našej choroby ako to zdôrazňuje svätý Ján Zlatoústý²⁸⁵ a telesnú túžbu používa Boh ako hnací motor jednoty a lásky ľudského páru²⁸⁶. Sám Boh premieňa manželstvo a vášeň na požehnanie a to tým, že ju pretransformoval na duchovnú vášeň a radosť a to v prípadoch keď vášeň má svoje miesto v láske²⁸⁷

(Patrologiae Graecae). Paris 1864. Τόμος 94, 1208A. ΜΑΞΙΜΟΥ ΤΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ: *Περὶ διαφορῶν ἀποριῶν τῶν ἁγίων Διονυσίου καὶ Γρηγορίου*. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1865. Τόμος 91, 1341C.

²⁸² Gen 2, 24.

²⁸³ Gen 4, 1; 4, 25.

²⁸⁴ ΠΑΤΡΩΝΟΥ, Γ.: *Θεολογία καὶ ἐμπειρία τοῦ γάμου*, cit. dielo, s. 272, 275.

²⁸⁵ ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: *Περὶ παρθενίας*. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 48, 545.

²⁸⁶ ΖΗΣΗ, Θ.: *Ἄνθρωπος καὶ κόσμος ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν Ἱερὸν Χρυσόστομον*. Vyd. Πατριαρχικοῦ Ἰδρύματος Πατερικῶν Μελετῶν (Ἀνάλεκτα Βλατάδων 9), Θεσσαλονίκη 1971, s. 143.

²⁸⁷ ΝΕΛΛΑ, Π.: *Γάμος*. In. *Ζῶον θεούμενον, προοπτικές ξιὰ μιὰ ὀρθόδοξη κατανόηση τοῦ ἀνθρώπου*, Ἀθήνα 1979, s. 86.

Manželstvo v kontexte askézy

Faktom je, že manželstvo ohraničuje strašnú tvár smrti²⁸⁸ a rodenie detí, teda nového pokolenia je veľkou úľavou v smrti²⁸⁹ človeka a jeho odchodu z tohto dočasného sveta. Rozklad manželstva²⁹⁰ a jeho hriešnosť Christos pozdvihol svojim príchodom, teda vtelením.²⁹¹ V Novom zákone príchodom nášho Pána ako aj celým Jeho spasiteľným dielom, ktoré počas svojho života na zemi, keď žil medzi ľuďmi, vykonal na záchranu ľudského rodu bola zrealizovaná aj obnova manželstva. Christos požeňuje manželský zväzok, pre posilnenie mladomanželov vstupujúcich do manželstva a im daruje svoju blahodať a takýmto spôsobom povyšuje manželstvo na úroveň svätej tajiny. A nanovo vracia

²⁸⁸ ΦΟΤΟΥ, Σ. Σ.: *Ὁ γάμος ὡς μυστήριο ἀγάπης κατὰ τὴν Καινὴ Διαθήκη*, cit. dielo, s. 44, 45.

²⁸⁹ ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: *Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον. Ὁμιλία 48, 3*. In. MIGNE, J.-P. *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ* (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 58, 490. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ: *Περὶ παρθενίας*. In. MIGNE, J.-P. *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ* (Patrologiae Graecae). Paris 1863. Τόμος 46, 376A.

²⁹⁰ Pádóm našich prarodičov manželský zväzok ako ustanovizeň bol podrobený kríze. Samozrejme, že ľudia plodia novú generáciu a takto sa množia, ale problém je v tom, že sa nezachovala monogamia a taktiež manželstvo už viac nie je považované za nerozlučné a preto manželstvo ako zväzok nevyhnutne potrebuje obnovu. ΜΑΒΡΟΜΑΤΗ, Γ. Β.: *Μυστήριο τῆς Ἀγάπης (Ὁ Γάμος)*. Vyd. Τεκτός, Κατερίνη 1988, s. 10.

²⁹¹ ΔΙΔΥΜΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ: *Κατὰ Μανιχαίων*. In. MIGNE, J.-P. *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ* (Patrologiae Graecae). Paris 1863. Τόμος 39, 1096C. „“

manželskému zväzku pôvodnú monogamiu²⁹² a zakazuje rozvod.

Hriechom je už odteraz to čo sa deje pre uspokojenie ega človeka a je v úplnom rozpore s perspektívnym výhľadom spoločenstva duší a tiel manželov ako aj všetko čo sa nachádza mimo túžby po úplnej jednote dvoch osôb.²⁹³ Takto hriechom je napríklad smilstvo pretože uráža a hanobí lásku manželov, rozkladá rodinu a je v úplnom rozpore s Božou vôľou, ktorá sa dotýka jednoty muža a ženy. Hriechom je aj nekontrolovaná absolutizácia telesného života ako aj to aby sa človek vo svojom živote riadil, uberal, správal a žil podľa jednotlivých prvkov sexuálnych pudov.²⁹⁴

Okrem iného je potrebné poznamenať, že cieľom manželstva nie je telesný život, ale neustály rast a pokrok v duchovnom živote. Je nevyhnutné poznamenať, že duchovný zväzok muža a ženy má byť mocnejší než zväzok telesný, lebo on dáva zmysel celému ich bytiu a je základom ich spoločnej zodpovednosti za seba i za svoje potomstvo.²⁹⁵ Asketický charakter kresťanského života pokrýva život verných kresťanov v manželstve. Preto ak sa niekto rozhodne žiť ako slobodný, teda neženatý tak sa pripravuje pre Božie kráľovstvo

²⁹² Mt 19, 3-4. „Tu k nemu prišli farizeji a pokúšali ho: Dovoľené je mužovi prepustiť svoju manželku pre akúkoľvek príčinu? Odpovedal im: Či ste nečítali, že od počiatku ich Stvoriteľ stvoril ako muža a ženu?“

²⁹³ ΠΑΤΡΩΝΟΥ, Γ.: *Θεολογία και έμπειρία του γάμου*, cit. dielo, s. 277.

²⁹⁴ ΜΠΕΡΝΤΙΑΕΦ, Ν. Α.: „Για τη σεξουαλικότητα, τον έρωτα και την αγάπη“. In: Έρωτας και γάμος. Αθήνα 1972, s. 151. Pozri ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ: *Λόγος ηθικολογικός ΑΖ'*. ΕΠΕ 27, cit. Dielo, s. 440.

²⁹⁵ Pozri PRUŽINSKÝ, Š.: *Daj pozor na seba a na učenie* (1 TM 4, 16). In: Pravoslávny teologický zborník, č. XXX/15 – 2006. Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove. Prešov 2006, s. 125.

a večnosť starajúc sa „o Pánove veci“²⁹⁶ a ak sa niekto rozhodne žiť v manželstve „stará sa o veci tohto sveta“²⁹⁷ ale aj on má ten istý cieľ večnosti a má svoj život. Preto nie je možné hovoriť o nejakej rozdielnej sexualite. Kresťanské manželstvo musí neustále napredovať od telesného k duchovnému. Táto cesta však je možná len v rámci všeobecnej duchovnej dokonalosti manželov.²⁹⁸

²⁹⁶ 1 Kor 7, 32. „Chcem však, aby ste boli bez starostí. Neženaný sa stará o Pánove veci, ako by sa zapáčil Pánovi.“ „θέλω δὲ ὑμᾶς ἀμεριμνους εἶναι. ὁ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ Κυρίῳ“

²⁹⁷ 1 Kor 7, 33. „Ale ženatý sa stará o veci sveta, ako by sa páčil žene.“ „ὁ δὲ γαμήσας μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῇ γυναικί.“

²⁹⁸ Pozri ΜΑΝΤΖΑΠΙΔΗ, Γ. Η.: *Χριστιανική Ηθική*, cit. dielo, s. 305.

ΠΟΥŽΙΤΆ LITURATÚRA:

- ALLO, E. B.: St. Paul Première épître aux Corinthiens. Paris 1934, s. 260.
- ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΥ ΙΚΟΝΙΟΥ: Λογ. 4. 4. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1863. Τόμος 39, 72C.
- ΑΡΡΑΝЦ, Μ.: Избранные сочинения по литургике. Том I. Таинства Византийского Евхология. Институт Философии, Теологии и Истории св. Фомы. Рим – Москва 2003.
- ΑΡΡΑΝЦ, Μ.: Избранные сочинения по литургике. Том V. In. Введение в таинства Византийской традиции. Vyd. Институт Философии, Теологии и Истории св. Фомы. Рим-Москва 2006. p. 568.
- ARRANZ, M.: Couronnement royal et autres promotions de cour, les sacrements del' institution del'ancien euchologe constantinopolitain, III-I. Orientalia Christiana Periodica, 56 (1990), 83-133.
- BANTZOY, ΧΡ. Κ.: Ὁ γάμος καί ἡ προετοιμασία αὐτοῦ ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου ποιμαντικῆς. (Doktorská práce). Αθήναι 1977.
- ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΑΓΚΥΡΑΣ: Περί τῆς ἐν παρθενία ἀληθοῦς ἀφθορίας. 3. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1857. Τόμος 30.
- ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΣΕΛΕΥΚΕΙΑΣ: Εἰς τὸν Ἀδάμ. 2, 4. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 85.
- ΒΕΛΛΑ, Β.: Ὁ ἰσραηλιτικὸς γάμος. Αθήναι 1935.
- ΒΛΑΧΟΥ, Ι. Σ.: „Πορεία πρὸς τὸν γάμο.“ Παρεμβάσεις στη σύγχρονη κοινωνία. Τομ. Α', Λεβαδεια 1994.
- ΔΕΛΗΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ, Α. Ι.: Ὁρθοδοξία ἡ σύγχρονη πρόκληση. Αθήνα 2, 1986.

- ΔΙΔΥΜΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ: Κατὰ Μανιχαίων. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1863. Τόμος 39.
- ΔΙΔΥΜΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ: Εἰς τὴν Γένεσιν. In. Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων, vvd. „Ἀποστολικῆς Διακονίας“, Ἀθῆναι 1955 (ΒΕΠΕΣ) 50, 164, 35.
- ΔΙΔΥΜΟΣ ΤΥΦΛΟΣ: Κατὰ Μανιχαίων. 8. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1863. Τόμος 39.
- ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ: Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας. 3, 1. In. Ἑλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας: 3.
- ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ: Περὶ θείων ὀνομάτων. 4, 15. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1857. Τόμος 3.
- DMITRIJEVSKIJ, A.: Opisanie liturgičeskich rukopisej. Diel 2. Kyjev 1901.
- ΕΥΔΟΚΙΜΩΦ, Π.: Τὸ μυστήριον τοῦ γάμου. In. Ἡ Ὁρθοδοξία. Θεσσαλονίκη 1972.
- ΕΥΔΟΚΙΜΩΦ, Π.: Ἡ Ὁρθοδοξία. Prekl. Α. Τ. Μουρτζόπουλος, Θεσσαλονίκη 1972, s. 397.
- Ἐπισκόπου Ἀχελώου ΕΥΦΥΜΙΟΥ (ΣΤΥΛΙΟΥ, Κ.): Θέματα ποιμαντικῆς δεοντολογίας. [Ποιμαντικές Μελέτες, Σειρά δεύτερη, 6], Ἀθήνα χ.χ.
- Ἐπισκόπου Ἀχελώου ΕΥΦΥΜΙΟΥ (ΣΤΥΛΙΟΥ, Κ.): Ἄνθρωπος: Ἄρσεν καὶ φῆλη, ἱστοπικὴ, κοινωνιολογικὴ, ψυχολογικὴ καὶ θεολογικὴ θεώρηση τῶν δύο φύλων, καὶ τῆς σεξουαλικότητας. [Σειρά πέμπτη, Μελέτες Χριστιανικῆς Ἀνθρωπολογίας καὶ Κοσμολογίας, 3], Ἀθήνα 1990.
- ΘΕΟΔΩΡΟΥ, ΕΥ. Δ.: Μνημόνιον τοῦ περιοχμένου τῆς γενετησίου διαπαιδαγωγήσεως. Ἐκκλησία ΞΣΤ' (15 Jύν 1989), No. 9, p. 354.

- ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ ΚΥΡΟΥ: Εἰς τὴν Γένεσιν. 20. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1860. Τόμος 80.
- ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ ΚΥΡΟΥ: Ερμηνεία εἰς τὴν Α΄ Κορινθ. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1864. Τόμος 82.
- ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ ΚΥΡΟΥ: Αἵρετικῆς κακομυθίας 5, 25. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1864. Τόμος 83.
- ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΣΤΟΥΔΙΤΟΥ: Ἐπιστολαί. Βιβλ. Ι, 50. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1903. Τόμος 99.
- ΦΟΤΟΥ, Σ. Σ.: Ὁ γάμος ὡς μυστήριον ἀγάπης κατὰ τὴν Καινὴ Διαθήκη. Vyd. Ἄρμος, Ἀθήνα 1994.
- ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ, Ι.: Λειτουργικὴ Α΄. Εἰσαγωγή στη Θεία Λατρεία. Θεσσαλονίκη 1993.
- ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ, Ι. Μ.: Ἀρμοσις χειρῶν εἰς ἀρχαῖα. In. Ἀπαντήσεις εἰς λειτουργικὰς ἀπορίας. Α΄, Θεσσαλονίκη 1973.
- ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ, Ι. Μ.: „Κοινὸν ποτήριον καὶ εἰς παράνυμφον“, Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς Ἀπορίας, Τομος. Β΄, Θεσσαλονίκη 1975.
- GERKA, M.: Sviatok narodenia Isusa Christa a súčasnosť. In. Pravoslávny teologický zborník, PBF PU v Prešove. PBF 2006, roč. XXXI (16).
- GOAR, J.: Euchologion sive Rituale Graecorum. Graz 1960.
- ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ: Εἰς τὴν ἀδελφὴν ἑαυτοῦ Γοργονίαν ἐπιτάφιος. 14. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1857. Τόμος 35.
- ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ: Λόγος 37, 6. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1858. Τόμος 36.

- ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ: Λόγος 40, 18. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1858. Τόμος 36.
- ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΘΕΟΛΟΓΟΣ: Λόγος ΛΖ'. (Mt 19, 1-12), In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1858. Τόμος 36.
- ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ: Πρὸς Προκόπιον Ἐπιστολή 103. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 37.
- ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ: Ἐπιστολή 131. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 37.
- ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ: Λόγος ἠθικολογικός ΛΖ': ΕΠΕ: 27, Γρηγορίου Θεολόγου ἔργα 5, Pub. „Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς“, Θεσσαλονίκη 1977.
- ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ: Περί κατασκευῆς ἀνθρώπου. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1863. Τόμος 44.
- ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ: Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1863. Τόμος 44.
- ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ: Λόγος κατηχητικὸς ὁ μέγας, 5. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1863. Τόμος 45.
- ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ: Περί παρθενίας. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1863. Τόμος 46.
- ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΗΣΣΗΣ: Περί ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως ὁ λόγος. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1863. Τόμος 46.
- HEINEMANN, J.: Prayer in the Talmud. De Gruyter. Berlin-New York. 1977.

- ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗ, Κ. Π.: Συμβολικές παραστάσεις της νίκης στην παλαιοχριστιανική τέχνη της Δύσης. Θεσσαλονίκη 1994.
- ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ, Χ. Π.: Το ιερό μυστήριο του γάμου, οί μικτοί γάμοι. Αθήνα 1990.
- ΙΓΝΑΤΙΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ: ΠΡΟΣ ΠΟΛΥΚΑΡΠΙΟΝ ΙΓΝΑΤΙΟΣ V, 2. Spisy apoštolských otců. Praha, vyd. Kalich 2004.
- ΙΣΙΔΩΡΟΥ ΠΙΛΟΥΣΙΩΤΟΥ: Ἐπιστολαί. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1864. Τόμος 78, 881B.
- ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ: Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως 4, 24. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1864. Τόμος 94.
- ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ: De sacris parallelis. Στοιχεῖον Μ. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1864. Τόμος 96.
- ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: Λόγος παραινετικός πρὸς Σταγείριον ἀσκητὴν δαιμονῶντα, 1, In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1863. Τόμος 47.
- ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: Περὶ παρθενίας. 14. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 48.
- ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: Ὁμιλία ὅτι ἐκ ῥαθυμίας ἡ κακία... 4. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 49.
- ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: Ὁμιλία εἰς Α΄ Μακαββαίους 3. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 50.
- ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον ἐρομάρτυρα Ἰγνάτιον τὸν Θεοφόρον. 1. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 50.

- ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: Ἐγκώμιον εἰς τὴν Μάξιμον καὶ περὶ τοῦ ποίας δεῖ ἄγεσθαι γυναῖκας. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 51.
- ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: Ὁμολία εἰς τὸ γυνὴ δέδεται νόμῳ... β'. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 51.
- ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: Εἰς τὴν Γένεσιν. 8, 3, 4. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 53.
- ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: Εἰς τὴν Γένεσιν. 10, 4. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 53.
- ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: Εἰς τὴν Γένεσιν, λόγος 14, 4. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 53.
- ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: Εἰς τὴν Γένεσιν. 16, 4. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 53.
- ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: Εἰς τὴν Γένεσιν. 15, 3. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 53.
- ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: Λόγοι εἰς τὴν Γένεσιν 6, 2. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 54.
- ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: Ὁμιλία ΝΖ' εἰς τὴν Γένεσιν 1. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 54.
- ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: Λόγος εἰς Ἀνναν. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 54.

- ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: Εἰς τὸν Δανυήλ. 2. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 56.
- ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: Ἑρμηνεία εἰς τὸν προφήτη Ἡσαΐαν 1, 7. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 56.
- ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον. Ὅμιλία 48, 3. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 58.
- ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: Περί παρθενίας. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 58.
- ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: Ὑπόμνημα Εἰς τὸν ἅγιον Ματθαῖον τὸν Εὐαγγελιστήν. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 58.
- ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον 22, 3. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 59.
- ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: Ἑρμηνεία εἰς Πράξεις. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 60.
- ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: Ἑρμηνεία εἰς τὴν Α΄ Κορινθ. Ὅμιλία 22. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 61.
- ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: Ὑπόμνημα εἰς τὴν Α΄ πρὸς Κορινθίους. 34, 34. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 61.
- ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: Ὑπότμπωσις τῆς πρὸς Κορινθίους Α΄ Ἐπιστολῆς. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 61.
- ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους 20, 6. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 62.

- ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους 20, 5. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 62.
- ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: Ὑπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Κολοσσαεῖς ἐπιστολὴν. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 62.
- ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: Ὁμιλία Θ'. Εἰς τὴν Α' Τιμ. Β'. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 62.
- ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: Εἰς Κολοσσαεῖς. 12, 5. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 62.
- ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: Ὁμιλία λεχθεῖσα ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Εἰρήνης. 3. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1862. Τόμος 63.
- ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: Εἰς τὴν Γένεσιν, λόγος. ΛΗ': In. Ἕλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας: 3, and see PG 53.
- ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: Εἰς Γέννησης. Ὁμιλία. ΣΤ': In. Ἕλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας: 8, 106.
- ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: Εἰς Ἐφεσίους ἐπιστολή. Ὁμιλία. Κ': In. Ἕλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας: 21, 222.
- ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΥ, Κ.: Ὁ Χριστιανικὸς Ναὸς καὶ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῷ. Ἀθῆνα3 1969, p. 517.
- ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ, Ι.: Ἐξαίρετοι ιδιότητες τοῦ χριστιανικοῦ γάμου προερχομένου ἀπὸ τὸν συναφῆ θεσμὸν τῆς ἀρχικῆς θείας δημιουργίας καὶ τῆς ἐν Χριστῷ ἀναδημιουργίας. Κληρονομία 20, Θεσσαλονίκη 1988, pp.165-193.
- ΚΑΡΑΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ, Ι.: „Ἡ ἀμοιβαιότητα στις σχέσεις καὶ ὑποχρεώσεις τῶν συζύγων.“ (note for Ef 5, 33.), Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς 69 [1986].
- ΚΕΡΔΗΝΟΥ, Γ.: Historiarum compendium (Continuatio). In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1889. Τόμος 122, 85.

- ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ: Παιδαγωγός 1, 4. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1857. Τόμος 8.
- ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ: Παιδαγωγός 2, 8. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1857. Τόμος 8.
- ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ: Παιδαγωγός III, 11, 16-24. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1857. Τόμος 8.
- ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ: Στρωματεῖς. 4. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1857. Τόμος 8.
- ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ: Στρωματεῖς 7, 11. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1857. Τόμος 9.
- ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ: Ἑρμηνεῖα εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολήν. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1863. Τόμος 74.
- ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ: Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως 4. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1863. Τόμος 75.
- ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ: Κατηχήσεις, 12, 4. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1860. Τόμος 33.
- ΚΟΓΚΟΥΛΗ, ΙΩ. Β.: Εἰσαγωγή στὴν Παιδαγωγική. Θεσσαλονίκη³ 1989.
- ΚΟΓΚΟΥΛΗ, ΙΩ. Β.: Κατηχητική καὶ Χριστιανική Παιδαγωγική. Θεσσαλονίκη 1990.
- ΚΟΓΚΟΥΛΗ, Ι.Β., ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, Χ.Κ., ΣΚΑΛΤΣΗ, Π.Ι.: Ὁ γάμος. [Θεία Λατρεία καὶ Παιδεία, 3] Vyd. Ο.ΧΑ. ΛΥΔΙΑ, Θεσσαλονίκη 1996.

- ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΟΥ, Δ. Ι.: [Πρωτοπρεσβ.] Γάμος, σεχουαλικότητα και άγαμία, μιὰ ἑλληνικὴ ὀρθόδοξη θεώρηση. Prekl. Π. Δημητρίου Βακάρου, Θεσσαλονίκη 1986, s. 35.
- KORMANIK, P.: Základné sväté tajiny Pravoslávnej cirkvi (Teologicko-praktický výklad). Prešov 1996. p. 234.
- ΚΟΥΜΑΡΙΑΝΟΥ, Π.: Ὁ κῶδιξ 226 τῆς βοβλιοθήκης τοῦ Λενινγκράντ (ἓνα χειρόγραφο βυζαντινὸ εὐχολόγιο), Ἀθῆναι 1991.
- LAMM, M.: The Jewish way in love and marriage. San Francisco. 1980.
- LOSSKY, V.: Ἡ μυστικὴ θεολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Θεσσαλονίκη2, 1973.
- LOSSKY, V.: Ἡ μυστικὴ θεολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Prekl. Πρεσβ. Πλευράκη, Κ. Σ., Θεσσαλονίκη4 1986.
- ΜΑΤΣΟΥΚΑ, Ν. Α.: Λόγος και μῦθος με βάση την αρχαία ἑλληνικὴ φιλοσοφία. «Φιλοσοφική και Θεολογική Βιβλιοθήκη, 12». Vyd. Π. Πουρναγῶ. Θεσσαλονίκη2 1990
- MANTZARIΔH, Γ.: Γάμος καὶ ἀγαμία εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. In. Μέξις Θεοῦ. Θεσσαλονίκη 1979.
- MANTZARIΔH, Γ. Η.: Χριστιανικὴ Ἠθική. Θεσσαλονίκη 1991.
- MANZARIΔH, Γ. Ι.: Χριστιανικὴ Ἠθική. Θεσσαλονίκη 1995.
- ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ: Πρὸς Θαλάσσιον. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1865. Τόμος 90.
- ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ: Ἀποριῶν βίβλος. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1865. Τόμος 91.
- ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ: Ἐξηγήσεις εἰς ψαλμούς. 50, 7. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1837. Τόμος 27.
- MEYENDORF, J.: Γάμος μιὰ ὀρθόδοξη προοπτικὴ. Ἀθήνα 1983.

- ΜΙΧΑΗΛ ΓΛΥΚΑ: Εἰς τὰς ἀπορίας τῆς Θείας Γραφῆς λόγοι ἐν εἴδει ἐπιστολῶν. 6. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1866. Τόμος 158.
- ΜΙΛΟΣΕΒΙΤΣ, Ν.: Ἡ θεία Εὐχαριστία ὡς κέντρον τῆς θείας λατρείας, ἡ σύνδεσις τῶν Μυστηρίων ματὰ τῆς θείας Εὐχαριστίας. Θεσσαλονίκη 1995.
- ΜΕΝΟΥΝΟΥ, Ι. Β.: Κοσμᾶ τοῦ Αἰτολοῦ. Pub. Τήνος. Ἀθήνα.
- ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗ, Ν.: Ἀνθρωπολογία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. In. Ὁ ἄνθρωπος ὡς θεῖον δημιούργημα. Ἀθήναις 1983.
- ΜΠΕΡΝΤΙΑΕΦ, Ν. Α.: „Για τὴ σεξουαλικότητα, τὸν ἔρωτα καὶ τὴν ἀγάπη“. In. Ἐρως καὶ γάμος. Ἀθήνα 1972.
- ΝΕΛΛΑ, Π.: Γάμος. In. Ζῶον θεούμενον, προοπτικές ξιὰ μιὰ ὀρθόδοξη κατανόηση τοῦ ἀνθρώπου. Ἀθήνα 1979.
- ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΙΤΟΥ: Χρηστοθήεια τῶν Χριστιανῶν. Pub. Β. Ρηγόπουλου. Θεσσαλονίκη 1991.
- ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ: Εἰς τὴν πρὸς Εφεσίους ἐπιστολὴν. In. Ερμηνεία εἰς τὰς ΙΔ΄ Ἐπιστολάς του Αποστόλου Παύλου, τ. Β΄, Pub. Ορθόδοξος Κυψέλη, Θεσσαλονίκη, 1990.
- ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ: Εἰς τὴν Α΄ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴν. In. Ερμηνεία εἰς τὰς ΙΔ΄ Ἐπιστολάς του Αποστόλου Παύλου, τ. Α΄, Pub. Ορθόδοξος Κυψέλη, Θεσσαλονίκη, 1989.
- ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ: Ερμηνεία εἰς τὴν πρὸς Εβραίους ἐπιστολὴν. In. Ερμηνεία εἰς τὰς ΙΔ΄ Ἐπιστολάς του Αποστόλου Παύλου, τ. Γ΄, Pub. Ορθόδοξος Κυψέλη, Θεσσαλονίκη, 1990.
- ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ: Χρηστοθήεια τῶν Χριστιανῶν. Pub. Β. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 2010.
- ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, Η. Β.: Παραδόσεις Ἀρχεολογίας τῆς Παλαιστίνης καὶ βιβλικῆς θεσμολογίας. Ἀθήνα 1984.
- ΟΡΙΓΕΝΟΥ: Κατὰ Αἱρέσεων. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1857. Τόμος 16.

- ΠΑΤΡΩΝΟΥ, Γ.: Θεολογία καὶ ἐμπειρία τοῦ γάμου. Αθήνα 1992.
- ΠΑΤΡΩΝΟΥ, Γ.: Ὁ Γάμος στη θεολογία και στή ζωή. Ἀθῆναι 1981.
- ΠΟΛΙΤΟΥ, Ν.: Γαμήλια σύμβολα. I. Λαογραφικά Σύμμετκα. Τομ Β', Ἀθῆναις 1921.
- PRUŽINSKÝ, Š.: Byzantská teológia. Prešov 2004.
- PRUŽINSKÝ, Š.: Daj pozor na seba a na učenie (1 Tm 4, 16). In. Pravoslávny teologický zborník, PBF PU v Prešove. PBF 2006, roč. XXXI (15).
- PRUŽINSKÝ. Š., NADZAM, M.: Teologické východiská pravoslávnej cirkevnej misie I. Prešov 1994.
- RITZER, K.: Le mariage dans les Eglises chretiennes du Ier au XIe siecle. Paris 1970.
- RITZER, K.: Formen, Riten und Religiöses Brauchtum der Ehschliessung in der christlichen Kirchen des ersten jahrtausends. Münster estfalen 1962.
- ROMANOF. Rite and customs of the Greco-Russian Church. London 1869.
- ΣΑΚΚΟΥ, Σ. Ν.: Ἡ ἔρευνα τῆς γραφῆς. Θεσσαλονίκη 1969.
- SEARLE, M., STEVENSON, K.: Documents of the marriage Liturgy. Collegeville. 1992.
- ΣΚΑΛΤΣΗ, Π. Ι.: Γάμος και θεία λειτουργία. Συμβολή στην ἱστορία και τη θεολογία τῆς Λατρείας. Θεσσαλονίκη 1998.
- ΣΚΑΛΤΣΗ, Π. Ι.: Λειτουργικές μελέτες I. Vyd. Π. Πουρναρά Θεσσαλονίκη 1999.
- ΣΥΜΕΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ: Περὶ τοῦ τιμίου νομίμου γάμου. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1866. Τόμος 155.
- ΣΥΜΕΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ: Ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐνόηται εἰς γάμον Ὁρθόδοξος μὲ γυναῖκα ἑτεροφρονα. In. MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologiae Graecae). Paris 1866. Τόμος 155.

- ΣΥΜΕΩΝ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ: Τα Απαντα.
Vyd. Ρηγοπουλου. Θεσσαλονικη 1993.
- ΣΤΕΦΑΝΙΔΟΥ, Β. Κ.: Εκκλησιαστικη Ιστορια. Pub. ΑΣΤΗΡ2.
ΑΘΗΝΑΙ 1959.
- ŠAK. Š.: Kresťanská rodina ako základný článok života Cirkvi a spoločnosti. In. Pravoslávny teologický zborník, PBF PU v Prešove PBF 2002, roč. XXV (10).
- ŠTEC, M., HORŇAK, M. KOCVÁR, V., PRUŽINSKÝ, Š., PRUŽINSKÁ, T., ŠAKOVÁ, E., ŠAK, Š.: Cirkevnoslovansko-slovenský slovník. Diel I. Prešov 2009.
- ŠTEC, M., KOCVÁR, V.: Cirkevnoslovansko-slovenský slovník. Diel II. Prešov 2012.
- SCHWERDTFEGGER, A.: Ethnological sources of the christian marriage ceremony. Stockholm 1982.
- RITZER, K.: Le mariage dans les Eglises chretiennes du Ier au XIe siecle. Paris 1970
- ΣΜΕΜΑΝ. Α.: Τὸ μυστήριον τῆς ἀγάπης. In. Για να ζήσει ὁ κόσμος. Vyd. Δόμος. Αθήνα2 1987.
- ΣΤΑΥΡΟΥ Σ. ΦΩΤΙΟΥ.: Ὁ Γάμος ως μυστήριον αγάπης κατὰ την Καινὴ Διαθήκη. Vyd. Ἀρμός. Αθήνα 1994.
- TERTULLIANI: De idololatria, 16. In. ACCURANTE J.-P MIGNE, Patrologiae Cursus Completus, (Series Latina). Paris 1844, Tomus 1.
- TERTULLIANI: Apologia. 6. In. ACCURANTE J.-P MIGNE, Patrologiae Cursus Completus, (Series Latina). Paris 1844, Tomus 1.
- TERTULLIANI: De virginibus velegendis. 11. In. ACCURANTE J.-P MIGNE, Patrologiae Cursus Completus, (Series Latina). Paris 1844, Tomus 2.
- TREBNÍK. Bratislava 1984.
- ΤΡΕΜΠΕΛΑ, Π. Ν.: Ἡ Δογματικὴ τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Τομ. Γ', Αθήναι 1961.

- ΤΡΕΜΠΕΛΑ, Π. Ν.: Ὑπόμνημα εἰς τὸ Ἄσμα Ἀσμάτων.
Ἀδελφότης Θεολόγων. <Ὁ Σωτὴρ>, Ἀθῆναι 1971.
- ΤΡΕΜΠΕΛΑ, Π.: Μικρὸν εὐχολόγιον τ. Α΄. Ἀθῆνα 1950.
- ΤΡΕΜΠΕΛΑ, Π.: Δογματική. Τομ. 3. Ἀθῆναι 1961.
- WHEATLY: Rational illustration of the book of common prayer.
London 1975.
- ZANNH T.: Ἐρως καὶ Γάμος. Ἀθήνα, γ. 1972.

REGISTER

A

Adam 37, 39, 40, 56, 61, 65, 84,
85, 89
Achaikos, 13, 14, 17

B

biskup, 75
blahodať, 14, 73, 80, 85, 91
Boh, 36, 37, 38, 41, 43, 44, 47,
54, 57, 60, 62, 64, 65, 69, 70,
72, 78, 84, 85, 89
Božie kráľovstvo, 73, 93

C

Cirkev, 6, 7, 38, 55, 71, 73, 74,
75, 76, 77, 78, 79, 80, 82, 83,
87, 89, 107

Č

človek, 22, 36, 44, 51

D

diabol, 44, 45
Didimos, 48
dieťa, 18, 23, 28, 29, 30, 31, 32,
33, 54
Dionýz Areopagita, 15
duchovnosť, 4, 54

E

Eva, 40, 84

F

Fortunatos, 13, 14
Fótios, 74

G

Genezis, 37, 42
Gregor Teológ, 84

H

hriech, 46, 48, 55, 83, 85, 87, 89

C

choroba, 24
Christos, 53, 71, 72, 75, 76, 78,
79, 81, 83, 86, 91, 96

I

Izáka, 58, 59, 60, 67

J

Jahve, 57
Ján Zlatoústý, 37, 40, 42, 43,
44, 46, 48, 49, 75, 82, 90

jednota, 4, 43, 49, 56, 69, 78, 79,
80, 81, 84

K

Kána Galilejská, 79
kríza, 8, 12

L

Lea, 53, 58

M

matka, 28, 30, 62, 66
Maxim, 48
Mayendorf, 82
Mesiáša, 54
muž, 25, 32, 38, 42, 50, 55, 56,
57, 58, 72, 75, 76, 77, 79, 86,
89

N

národ, 10, 11
Noe, 52

O

Origenes, 27

P

Pavol, 14, 89, 112
prirodzenosť, 22, 38, 39, 46

R

rabín, 68
Raguel, 61, 66, 67
Ráchel, 53, 54, 58, 63, 67
Rebeka, 58, 66, 67
rodič, 32
rodina, 2, 3, 6, 8, 9, 11, 12, 14,
16, 17, 18, 21, 22, 25, 27, 29,
33, 34, 35, 76, 77, 81, 82, 83,
107

S

Sára, 60, 61, 65, 66
Sáry, 53, 56, 58, 67, 70
sobáš, 4, 57, 61
Starý Zákon, 37, 39, 52, 53, 58,
69, 70

T

Tobiáša, 56, 58, 60, 63, 70
Tobiášovho, 59, 70

V

večnosť, 93

Ž

žena, 25, 28, 33, 37, 38, 40, 42,
46, 50, 52, 55, 56, 59, 60, 63,
72, 75, 76, 77, 79, 81, 86, 89
život, 9, 11, 17, 19, 24, 28, 29,
31, 32, 33, 34, 47, 51, 75, 77,
78, 79, 81, 92

doc. ThDr. Štefan ŠAK, PhD.

Evanjeliová rodina - terapia súčasnej spoločnosti

Recenzenti: prof. ThDr. Štefan Pružinský, PhD.
prof. ThDr. Milan Gerka, CSc.

Technický redaktor: ThDr. Ján Pilko, PhD.

Vydavateľstvo: Diecezjalny Ośrodek Kultury prawosławnej "ELPIS" w Gorlicach

ISBN 978-83-63055-62-2